

Művészet és Gondolat

KALLIGRAM

■ 2022 · NOVEMBER ■

■	3	CSORDÁS GÁBOR	■
		MitőSZ – A remények kora	(előszó)
■	4–10	CZESŁAW MIŁOSZ	■
	4	Kiűzetés után	(versek Csordás Gábor fordításában)
	4	A fűző kapcsai	
	7	Kifejezetlen	
	7	Hajnalban	
	8	Beavatás	
	8	Elégia Ipszilon Zének	
	9	Asztal I.	
	10	Asztal II.	
	10	Énség	
■	11	ISMERETLEN KÖZÉPKORI SZERZŐ	■
		Laurin rózsakertje / A „hősök könyve”	(elbeszélő költemény. részlet)
■	16	MÁRTON LÁSZLÓ	■
		A rózsakert szaggatottsága – Rózsák és törpék	(utószó)
■	22–25	PETER ŠULEJ	■
	22	Rataouille Mielőtt	(versek Merva Artilla fordításában)
	23	Át a határokon	
	23	Alice nem volt reális	
	24	Indusztriális szerelem	
	24	Nihilista axióma	
	25	Boldogtalan De	
■	26	BOGYÓ NOÉMI	■
		#házibuli	(regényrészletek)
■	34	VARGA IMRE	■
		Mene, mene tekel, ufarszin	(vers)
■	37–42	ZÖLDY PÁL	■
	37	Vörös tenger	(novellák)
	40	Cserépkályha	
■	43–44	PETŐCZ ANDRÁS	■
	43	A szomorú nem	(versek)
	44	Aki el	
	44	A lelk meg test	
■	45	ÓDOR JÁNOS GÁBOR	■
		Kergeti a halakat	(kispróza)

■	50–51	STOLCZ ÁDÁM	
	50	Bosszúálló	(versek)
	50	Mikor	
	51	Kincsvadász	
■	52	SZAMOSVÁRI BENCE	
		Póklépés	(próza)
■	57	MARTON MÁRIA	
	57	Égi mulatság	(versek)
	57	Kép	
	57	Plátói szerelem	
■	58	SZILASI LÁSZLÓ	
		RES NULLIUS – Textológia: szövegek és tulajdonjog	(esszé)
■	62	TATÁR SÁNDOR	
		Mondatok	(vers)
■	64	BARÓTHY ZOLTÁN	
		Utolsó napok	(regényrészlet)
■	73–75	PETRENCE SÁNDOR	
	73	Rét és Idő	(versek)
	74	Falu-napi versek!	
	75	Nemzeti Pegazuss	
■	76	NYERGES GÁBOR ÁDÁM	
		Orbán Ottó „versontológiáinak” „alaptézisei”	(tanulmány)
■	82	HANNES BÖHRINGER	
		Természet	(esszé)
■	84	TILLMANN J. A. – KÖZREADÓ	
		Szótár szíriusziak számára	
■	87	D. MAGYAR IMRE beszélgetése LÉGRÁDI GERGELLYEL	
		„Imádok nyakig benne lenni az írásban”	(interjú)
■	94	REICHERT GÁBOR	
		Apakönyv (Pándi Pál: <i>Teherpróba. Egy irodalompolitikus pályájának kritikus pontjai</i>)	(kritika)

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Mészáros Sándor
ms.kalligram@gmail.com

SZERKESZTŐK:

Ágoston Attila (koordinátor)
oz.kalligram@gmail.com

Száz Pál
palika.100@gmail.com

Szilágyi Zsófia
szilagyi73@gmail.com

Tóth-Czifra Júlia
toth.czifra.julia@gmail.com

Oláh Péter
olah.peter.kalligram@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
Grendel Lajos †

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

Földényi F. László,
Keserű József,
Márton László,
Németh Zoltán,
Hizsnyai Zoltán,
Rédey Zoltán

Szerkesztőség:
KALLIGRAM, spol. s r. o.
Staromestská 6/D
P. O. Box: 223
SK-810 00 Bratislava 1
Tel.: 00421/ 2 54415028

FELELŐS KIADÓ: Mészáros Sándor

Szlovákiai megrendelések:

oz.kalligram@gmail.com, valamint
a Szlovák Posta alábbi címén: Slovenská
pošta, a. s.; Stredisko predplatného tlačie;
Uzbecká 4; P. O. Box 164; 820 14 Bratislava
214; e-mail: predplatne@slpostas.sk

Magyarországi elérhetőség:
ms.kalligram@gmail.com

Támogatóink:

Kisebbségi Kulturális Alap

(Realizované s finančnou podporou
Fondu na podporu kultúry národnostných
menšín)

Nemzeti Kulturális Alap

Kiadja a Kalligram Polgári Társulás/OZ
Kalligram, Hlavná / Fő utca 37/19,
SK-929 01 Dunajská Streda / Duna-
szerdahely [IČO:42291810] és a
Pesti Kalligram Kft., 1094 Budapest,
Tűzoltó u. 8. sz. fél em. 2. Adószám:
12241273-2-43

Nyomja: Expresprint s.r.o., Partizánske
Példányszám/Náklad: 700 db/ks
Ára / Cena: 700 Ft / 2,5 EUR.

Magyarországon terjeszti
a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.
és a regionális részvénytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap
10. napjáig.

www.kalligramoz.eu

MIŁOSZ

A remények kora

Milosz a Nobel-díj átvétele után Rómába ment, Karol Wojtyłával – II. János Pál pápával – találkozni. Még ugyanebben az évben megjelent 1945 óta az első otthon kiadott verseskötete. A kiadó varsói könyvesboltja előtt kétezren álltak sorba egész éjszaka, hogy nyitáskor megvásárolják a könyvet.

Hosszas habozás után, 1981 júniusában ellátogatott Lengyelországba is. Hetedikén Varşóban találkozott a műveit szamizdatban megjelentető illegális kiadó (NOW – Niezależna Oficyna Wydawnicza) munkatársaival. A Lengyel Írószövetségtől, amelyből 1951-ben alattomban, csöndben kizárták, nyolcadikán új tagsági igazolványt kapott. Tizedikén díszdoktorrá avatta a Lublini Katolikus Egyetem, az egyetlen, amelyik ekkor megtehetette. Az eseményen Lech Wałęsa is megjelent, ekkor találkoztak először, másodszer pedig 17-én, amikor Miłosz megkoszorúzta az 1970 decemberében meggyilkolt hajógyári munkások emlékművét.

Miłosz, aki ekkorra már Wojtyła és Wałęsa keresztény konzervativizmusához közelálló nézeteket vallott, őbennük látta annak garanciáját, hogy a lengvelséget nem keríti ismét hatalmába az a reakciós, klerikális-nacionalista ideológia, amely ellen ifjúkora óta harcolt. Ennek veszélyét előbb érzékelt sokaknál, akiknek látását ekkoriban még elhomályosította a remény és a lelkesedés: „Mint Jourdain úr, aki nem tudta, hogy prózában beszél, a lengyel nép sem tudja, hogy máris a vad nacionalizmus és messianizmus hatalmában van” – írta 1981 elején párizsi kiadójának, Jerzy Giedroycnak.

Még 1981-ben további két válogatott verseskötete jelent meg Lengyelországban.

A remények kora volt ez.

Miłosz ekkoriban, hetvenegy évesen találkozott egy harmincnégy éves lengyel újságíróval, akit verseiben Ewa néven említ. (A költő szándékát tiszteletben tartva a valódi nevét én sem árulom el, habár könnyen kinyomozható.) A találkozásból három évig tartó, szenvedélyes szerelem lett. Az 1984-ben megjelent *Nieobjęta ziemia (Befogadhatatlan föld)* című verseskötet a világ, az élet megragadásának utolsó, érzéki fellángolása költészetében. Ezután már visszavonhatatlanul beköszönt az öregkor. A beteljesült, boldog szerelem sem győzheti le az elmúlást, de pusztán azáltal, hogy lehetséges, mégis diadalt arat felette. „A vétek az enyém volt, Héloise, / A gyerekes mohóság, a gyerekes remény, / Hogy könnyű szívvel rábízzhatjuk magunkat valakire, / Odadobhatjuk a gyepelöt, és rikoltva eltáncolhatjuk az ünnepet. / Ámítás volt ez, Héloise, mert győz a gyengeség és a félelem [...] sokat kaptam, többet, mint megérdemeltem. / A testek és érzékek harmóniája mégiscsak lehetséges tehát, ha kis időre is, / Mielőtt mindenkit elragad megoszthatatlan sorsa, / És féltékeny vezetőm egyedül marad velem, / Hogy érthetetlen dallamot diktáljon a sötétben” – írta egy soha nem publikált versében. ■ ■ ■

Kiűzetés után

Állj le már. Csöndben. Milyen lágyan neszez
 Az eső a város tetőin. Minden milyen
 Tökéletes. Most, kettőtöknek, mikor királyi
 Ágyban ébredtek a mazárdablak alatt.
 A férfinak és a nőnek. Vagy egy növénynek,
 Mely egymásra vágó hím- és nőrésze vált szét.
 Igen, ezt adom nektek. A hamu fölött.
 A keserű, keserű földön. A felhívások
 és eskük földalatti visszhangjai fölött. Hogy hajnalban
 Figyeljete: a félrehajtott fej,
 A kéz a fésűvel, a két arc a tükörben
 Egyszer van, mindörökre. S nem lesz feltétlen emlék.
 Hogy figyeljete arra, ami van, noha múlik,
 Hálásan minden pillanatban, minden létet megünnepelve.
 Ez a kis park, megzöldült márványszobraival
 Gyöngyszínű fényben, permetező esőben
 Maradjon olyan, mint mikor beléptetek.
 És szüette magas kapuival az utca,
 Mely hirtelen más lett szerelmetektől.

A fűző kapcsolai

Egy nagyvárosban, a körutakon, reggel. Redőnyök és árnyékoló ponyvák
 kinyitása, járdalapok locsolása, lépések kopogása, fák foltos kérge.
 Huszadik századom elkezdődött, és mentek, nők és férfiak, mármint a vég
 felé, és mennek, nem ugyanazok, de cipőjük vagy papucsuk sarkával
 ugyanúgy kopogva. A kifürkészhetetlen férfi és női nemre, öregekre és
 fiatalokra fölosztott rend, fogatkozás nélkül, mindig itt, azok helyében,
 akik voltak. Megittasulva szívom be a levegőt én is, amiért egy vagyok
 közülük, testiségemben testiségükkel azonosan, egyúttal azok létezésének
 tudatában, akik elkerülhették volna a pusztulást. Helyettesítem őket, más
 nevet viselek, de sajátjuk vagyok, mert öt érzékünk közös, itt megyek,
 most, mielőtt engem is helyettesítenek. Halál és idő nem érint minket,

gyerekeket, én és Ewa az óvodában, a homokozóban, az ágyban, összeölelkezve, szeretkezve, örök vallomások örökké boldogító szavait mondva. Nyitott messzeség, csillogó gépek odafönt, metródüörgés a mélyben. És ruháink az ég alatt, sztaniolpapír koronák, harisnyanadrág, műszőrme, gyíkmadár pikkelye. Szemmel falni egy nyitott virágboltot, hallani hangjukat, az emberekét, érezni nyelvünkön az ivott kávé ízét. Lakások ablaka előtt megyek és föltalálom történetüket, mely az enyémhez hasonló, fölemelt kar, fészülködés a tükör előtt. Megsokszorozódtam, laktam egyszerre mindegyik nőben és férfiban, rövidéletűségemnek nincs rajtam hatalma.

Fontos műveletet hajtok végre, csak arra figyelek, ezért nem érhet szemrehányás, hogy elhanyagolom társadalmi kötelezettségeimet. Amikor 1900 újévét hirdetik a Quartier Latin harangjai, megyek fölfelé a rue Cujas járdáján, egy kesztyűs kéz van a karomon, és sziszeg a lámpákban a gáz. Teste, amely porrá vált, olyan kívánatos nekem, mint annak a másik férfinak volt, és ha álomban megérintem, egyáltalán nem említi, hogy meghalt valamikor. Egy nagy fölfedezés határán már-már megfejtem az átváltozás titkát Egyediből Általánossá és Általánosból Egyedivé. Filozófiai jelentést adok a pillanatnak, amikor segíték kikapcsolni fűzője kapcsait.

Selymek susognak. Alkonyatkor a Prypecé melletti parkban.
A társaság sétára indul a virágzó fasorban.
Dohányvirág, lángvirág, rezedilla illatozik.
Mély csönd, messze nyúló, kihalt víztükör.
A személyzet közben asztalt terít, lámpákat hoznak,
És a terem ablakai megvilágítják a kert agavéit.

Lela, Maryszka, Sofineta! Lenia, Stenia, Isia, Lilka!
Igazság az, hogy én már soha
Nem értethetem meg veletek magam
Olyan nyelven, amely nem színlel kevesebb tudást,
És nem válik asztali fecsegéssé,
Hanem szigorú és pontos, mint egy szegény
Életeket megragadni igyekvő gondolat?

Sétálgatok. Már nem emberien. Vadászruhában.
Ott, hol vadonjaink, házaink, birtokaink.
Céklalevest adtak, én meg gondolatban
Századvégem kérdéseit feszegettem.
Főként, hogy honnan van és micsoda az igazság.
És csöndben ettem uborkasalátával a csirkét.

Szépeim, kiket büntetlenül és kéretlenül elragadtak,
Engem gyötör és elnémít a tudat.
Képeket és eszméket gyűjtöttem össze,
Megtanultam látni hajdanvolt vidékeket.
De a pillanat születés és eltűnés között
Túl sok, ha ilyen kevés a szó.

Vadkacsák húznak át a Köztársaság fölött.
Harmat száll a lengyel rítusokra,
A Bécsből és Varsóból behozott divatra.
Lélekvesztőn kelek át a túlparti faluba,
Kutyaugatás, templomi harang fogad.

Mit akartam mondani nektek? Hogy nincs meg, amit kerestem:
A találkozás veletek, meztelenül, a földi legelőkön,
A megállított idő örök világosságában,
E forma nélkül, amely megköt, ahogy titeket megkötött.

Jövőbelátó. Jós. A lány, irgalmas éjszakában.
Amikor libatop hajt a kivágott park ösvényein,
És egy vékony aranylánc egy fehér nyakról
Emléketekkel együtt elvész.

Valóban, mit akartam mondani nekik? Hogy törtem magam, igyekeztem túllépní helyemen és időmön, keresve azt, ami Valódi. Míg elvégezve (dicsőséggel?) a munka, eltelt az élet, ahogy kellett, kinkeservesen. És ekkor olyannak látom magamat, mint aki csak hitte, hogy önmagáé, mert a stílusnak volt alávetve. Mint ők, a nők, mit számít, hogy másnak alávetve. „Akarsz fehér pávát? – Kapsz tőlem fehér pávát.” És összeköthetett volna minket, ami egyedül közös bennünk: ugyanaz a meztelenség az időközön túli kertben, de csak rövid pillanatokra tűnik úgy, hogy az idővel dacolva megfogjuk egymás kezét. És bort iszom, megrázom a fejem, és azt mondom: amit az ember érez és gondol, ki nem fejezi.

Kifejezetlen

Ahhoz, hogy bölcs verset írjunk, többet kell tudnunk, mint amennyit kifejez. A tudat a kifejezés minden eszközét megelőzi. És a bánat, hogy ostobábbnak maradunk meg az emberek emlékezetében, mint amilyenek a metsző felismerés pillanataiban vagyunk.

Útvesztő. Szavakból, a zene hangjaiból, a festészet vonalaiból és színeiből, a szobrászat és az építészet tömbjeiből építve naponta. Évszázadokig fennmarad, és bejárásra csábít, mert aki elmerül benne, annak nem kell már a világ, védett a világtól, mert ellene épült. És a legnagyobb csoda talán, hogy amikor önmagában élveznénk, szétfoszlik, mint egy ködből szótt kastély. Mert csak az a törekvés tartja fönt, hogy kijussunk belőle, odaát, valahol a másik oldalon.

Hajnalban

Hogy megmaradjon. Ó, hogy vágyunk a megmaradásra.
Az ég megtelik fénnel napfölkelte előtt.
Rózsaszín derengés a házakon, hidakon, a Szajján.
Jártam itt, mikor még meg sem született, akivel itt járok.
És érintetlenek voltak a távoli síkság városai,
Mielőtt téglasírok poraként repültek a levegőbe.
És laktak bennük emberek, akik nem tudták.
Csak ez a hajnali pillanat valóságos nekem.
Az elmúlt életek kétségesek, mint régi önmagam.
Bűvölöm a várost, kérem, hogy megmaradjon.

Beavatás

Hiúság és falánkság volt a bűne.
Abban a korban szerettem bele,
Mikor másokat bírál a gúnyos értelem.

Ekkor került sor beavatásomra.
Mert nem csak bőrünk szerette gyengéden egymást,
S nemi szerveink, szinte egymásnak teremtve,
De gyerekkorának is hatalma volt fölöttem
A városban, amelyről mellettem álmódott.

Naivitása, bátortalansága,
Félénksége, melyet önbizalom palástolt
Úgy meghatott, hogy olyan lettem, mint ő.
Nem bíráltam tovább, megláttam hirtelen,
Hogy a két bűnöm: hiúság és falánkság.

Elégia Ipszilon Zének

Soha ne feledd, hogy egy Király fia vagy
Martin Buber

Halálod után egy évvel, kedves Ipszilon Zé
Houstonból San Franciscóba repültem,
És eszembe jutott találkozásunk a Harmadik Avenue-n,
Mikor úgy megtetszettünk egymásnak.
Mesélted akkor, hogy gyerekként soha nem láttál erdőt,
Csak téglafalat az ablakon túl.
Sajnálalak, és később is mindig egy kicsit,
Hogy mennyi mindenből ki vagyunk tagadva.
Ha egy Király lánya voltál is, nem tudtál róla.
Nem volt hazád várral a folyók torkolatánál,
Se körmeneted júniusban, kéklő tömjénfüsttel.
Alázatos voltál, nem kérdeztél utána.
Mégvontad a vállad: hát ki vagyok én,
Hogy mirtuszkoszorúban vonuljak méltóságosan?
Testi voltál, törékeny, ironikus, szegény,
Engedtél férfiaknak, magaddal nem törődve.
És dohányoztál, amíg tüdőrákodd nem lett.

Tudtam, mire vágysz: egy saját házra,
Függönyökkel és reggel öntözött virággal.
Teljesülnie kellett, nem tudni, miért.
És régvolt pillanatunkat: a madárnászt,
Szándék és mérlegelés nélkül, röptében szinte
A somok és juharfák őszi pompája fölött,
Azt is alig őrizte meg emlékezetünk.
Hálás vagyok azért, amit tanultam tőled,
Bár szavakba foglalni sose tudtam:
Ezen a földön, hol se gyöngy, se pálma,
A sátorponyvaként föltekert ég alatt
Valami gyengédség nekünk, embereknek, valami irgalom,
És egyszerűen jóság, kedves Ipszilon Zé.

PS

De tényleg mélyebben érint ez, mint szavaim mutatják.
Értünk, mindannyiunkért vezeklek keserűen.
Szeretném, ha minden férfi és nő tudná: egy Király gyermeke,
és biztos lenne benne: halhatatlan a lelke,
vagyis hinnének abban, hogy elpusztíthatatlan, ami leginkább övék,
és megmarad, mint a dolgok, amikhez kezük ért,
ahogy én látom most, az idő határán túlról:
fésűjét, krémes tégelyét és rúzsát
a földöntúli kisasztalon.

Asztal I.

Csak ez az asztal biztos. Súlyos. Tömör fa.
Lakomázunk mellette, mint előttünk mások,
Találgatjuk ujjaik érintését a lakk alatt.
Minden más kétséges. Mi is, akik egy pillanatra
Jelen vagyunk férfi- vagy nőalakban
(Miért vagy-vagy?) a nekünk ítélt ruhákban.
Nézek egy nőt, mintha először látnám az arcát.
Egy férfit. Egy nőt. Hogy emlékezzek rájuk?
Miféle földöntúli sávban vagy tartományban?
Miféle pillanatra készülök?
Miféle újabb távozásra porba és hamuba?
Ha itt vagyok egészen, és a húst szelem
Ebben a fogadóban, a tenger ingatag pompája fölött.

Asztal II.

Ebben a fogadóban, a tenger ingatag pompája fölött
Mint akváriumban mozgok, tűnésem tudatában,
Köztünk, kik oly halandók vagyunk, hogy alig élünk.
A tekintetek, gesztusok, érintések közös volta
Most és századok óta vigasztaló, ha gyászos is.
Azt hittem, könnyörgésem megállította az időt,
De tanulom a belenyugvást, mint előttem mások.
És csak azt fürkészem, mi az, ami itt tartós:
A csontnyelű kések és az ónedények,
A kék porcelán, erős, habár törékeny,
És mint sziklafal a zúrzavarban,
A fényesre csiszolt, súlyos faasztal.

Énség

„Az én szüleim, az én férjem, az én nővérem”.
Reggelizem egy kávézóban, hallgatózom.
Női hangok zsonganak és állnak össze
Szertartássá, ami annyira kell nekünk.
Szemem sarkából lesem a mozgó szájakat,
És édes érzés, hogy itt vagyok a földön,
Még egy kicsit, együtt, itt a földön,
Hogy kis énségünket megünnepeljük.

Csordás Gábor fordítása

Czesław Miłosz (1911–2004) Nobel-díjas lengyel költő, író.

Csordás Gábor 1950 augusztus 6-án született Pécsen, ugyanott végezte középiskolai tanulmányait és az orvostudományi egyetemet. 1974-ben szerzett orvosi diplomát, majd hat évig kutatóorvosként dolgozott. 1980-tól a *Jelenkor* irodalmi és művészeti folyóirat olvasószerkesztője, majd 1993-ig főszerkesztője. A Jelenkor Kiadó alapítója és 2016-ig igazgatója. 2016-tól a Jelenkor Kiadó szerkesztője. Angol, francia, német, lengyel, szerb, horvát és olasz nyelvből fordít (költészetet csehéből, szlovákból szlovénból és románból is). Fontosabb díjai: Leipziger Anerkennungspreis zur Europäischen Verständigung, Solidarność Emlékérem, József Attila díj, a Szerb Pen Club műfordítói díja.

Laurin rózsakertje /

E l b e s z é l ő k ö l t e m é n y . R é s z l e t

A „hősök könyve”

A *Laurin rózsakertje* tekinthető egyetlen elbeszélő költeménynek is, de inkább egy évszázadokon át alakuló, bővülő szövegcsoporthoz, amelynek névtelen alkotásai Laurin tiroli törpekirály és Verona hercege, Dietrich küzdelmeit beszélik el.

Ezúttal a szakirodalomban „Jüngere Vulgatversion”, azaz „Későbbi közkeletű változat”, vagyis a *Heldenbuch*, azaz *Hősök könyve* című gyűjtemény két részlete olvasható.

Ez a verzió a könyvnyomtatás kezdetekor jöhetett létre, alkotója (ha egy volt) igyekezett a szöveget hozzáigazítani a nyomtatott könyv adottságaihoz. Az 1470-es és az 1590-es évek közötti időszakból összesen tizenegy kiadása maradt fenn, ebből hat a *Hősök könyve* részeként, egyéb Dietrich von Bernről szóló elbeszélő költemények mellett, részint a Laurin-költemény különálló kiadásaként.

A „*Későbbi Laurin*” tekinthető a XIII. század közepe táján lejegyzett régi *Laurin*... átdolgozásának, nyelvi-poétikai korszerűsítésének. Nyelve már nem középfelnémet, hanem korai újfelnémet, a mai német nyelv ismeretével is nagyjából érthető.

Nem tudjuk, hogy az ismeretlen újrafogalmazó milyen és mennyi régebbi szöveg alapján dolgozott. Tény, az első százhusz sorban Dietleib hűgának Laurin általi elrablása szerepel, nem visszatekintésként, mint a régi változatban, hanem a cselekmény szerkesztés kiindulópontjaként.

Így az összes későbbi esemény a jelen szövegben a Similte nevet viselő hercegkisasszony kiszabadítására irányul. Ez nyilván erősíti a cselekmény koherenciáját, viszont sokat elvesz a régi változat költőiségéből, bájos iránytalanságából és naivitásából. Az új változat több figyelmet fordít a tér- és időviszonyokra, valamint a rangbeli hierarchiára és az udvari viselkedés szabályaira, mint a régi, de ezek a realiztikus törekvések megfosztják a szöveget attól a népköltészetre emlékeztető nagyvonalúságtól, amely a régi verzióban megvolt.

Következzék a „*Későbbi Laurin*” eleje, amely elbeszéli a hercegkisasszony Laurin általi elrablását, Dietleib útját Hildebrandhoz, találkozásukat az „erdei emberrel” (egy olyan manóval vagy gnómmal, aki nem a törpék között él, de ő is Laurin alattvalója) és indulásukat Verona hercegéhez, Dietrichhez, aki a jövevényekkel és saját lovagjával hadrakel Laurin ellen.

- Stájerországnak volt fia
egy ifjú, büszke dalia.
Neve sokaknak ismerős:
- 20 Dietlieb nevezetű a hős.
Volt egy húga is, gyönyörű,
előkelő, tisztos nevű,
kedves, szelíd és makulátlan:
őt ki-ki dicsérheti bátran.
Hát ez a lány egy nap kísértelt,
ahol a zöld rét füve szétállt,
számos jó lovag volt a társa:
úticéljuk zöldellő hársfa.
Hölgyeknek is nagy volt a száma,
- 30 csupa díszruhás úri dáma.
Jött velük sok szolgálégény,
hűségükre van sok remény.
Dietliebnek is ott a helye:
három nemes gróf tart vele
és más derék hős jónehány.
Közöttük veszett el a lány.
És hogy így történt, nem csoda:
gonosz varázslat volt oka.
Aki elrabolta a lányt,
- 40 ködsüveget magára hányt.
A rabló vitte hegyen-völgyön,
több napi hosszú járó földön,
míg hazavitte jó sokára.
Volt ott neki egy nagy országa,
egy ismeretlen vad vidék.
Szolganépe volt ott elég.
Hegyen és völgyön, körbe-körbe
szolgált neki sok kicsi törpe.
E király a lány kezét kérte,
- 50 és örök hűségét ígérte.
Viseljen fején koronát
s vele a nép hódolatát.
„Törpék s óriások fölött egyben
légy úrnő sok barlangos hegyben!
Hatalmad nem lesz sose véges.”
Felelte a szűz, a szépséges:
„Ha te vagy itt úr és király,
mondd, hogy előttem becsben állj:
engem bátyám adott neked?”
- 60 Ha igen, maradok veled.
Ha nem, éghet benned a vágy,
nem lesz kettőnknek közös ágy,
és meg se próbálj hozzám férni!
Szűzen akarok hazatérni.”
Így szólt a hatalmas király:
„Bútól, bánattól távol állj,
szeretnivaló, szép leány!
Alattvalód lesz mindahány
hódolt király, épp tizenöt.
- 70 Uralkodom mindük fölött.
Nekem igen nagy a hatalmam,
sok országra terjed uralmam.”
A szűz erre megkérdezi:
„De miért vagy ilyen kicsi?
Hogy tiszteljelek, milyen néven?
Hogy hívnak? Mondd meg nekem szépen!”
Mire ő: „Így szólít a táj:
Laurin, a koronás király.
Magam vívtam ki koronámat.
- 80 Messze földön nagy hírem támad.”
A szűznek szólni alkalom:
„Nagy gazdagság, nagy hatalom;
megsiratom mindezeket.”
A király erre csak nevet.
Hagyjuk a szüzet és a törpét,
és mondjuk azt el, hogy mi történt
ott a zöldellő hárs alatt.
Sok jó lovag összeszaladt.
Minden vigasságot elűz
- 90 a kérdés: hova lett a szűz?
A zöld hársfát mind körbeállják,
de a lányt sehol sem találják.
Szólt a jó stíriai herceg:
„Ezek nekem keserű percek.
Ha hűgomat meg nem találom,
azt, amíg csak élek, sajnálom.
Hagyjuk el gyorsan ezt a rétet,
mert más szörnyűség is történhet!”
Dietlieb úr dühöng szerfelett,
- 100 amiért húga elveszett.
Úrilányok és úrinők
zöld rétről hazamennek ők,
mert otthonuk nyugalma jót hoz.
Dietlieb vágat a Grada-tóhoz.
Bánat húzza szívét alá,
s azt másnak el nem mondaná,
csakis az öreg Hildebrandnak:
neki bölcs tanácsai vannak.
Látja Dietliebet az öreg,
110 magában így szólalva meg:
„Új híradások, új rege,
itt jön Stíria hercege,
és vágatja azért olyan gyors,
mert felbosszantotta a balsors.
Összes vitézem, ide, ni!
Ha valaki ártott neki,
mi megsegítjük. Legyen bosszú!”
Idő nem is telik el hosszú,
jön sok vitéz, jön sok nemes.
- 120 Dietlieb úr útja egyenes,
ő a Garda-tóhoz úget.
Nagyúri az igyekezet,

hogy üdvözöljék, jól fogadják,
 a tiszteletet neki megadják.
 Utin úrnő jön s leánykái,
 üdvözlettel elébe állni.
 Ezt mindnyájuknak megköszönte
 Dietlieb, a nagy bátor levante.
 Hildebrand, az öreg vitéz
 130 és sok lovagja arra néz,
 hogy jól fogadják a vendéget
 az egész ház jóhíre végett.
 Jó Hildebrand mester, a vén
 a vendéget fogja kezén.
 Viszi ezt is, azt is a lába
 egy fűthető lakószobába.
 Ott a stájer fegyvert lerak,
 ahogy ma is teszik sokak,
 és ahogy Hildebrand kívánja.
 140 Ő kezében a sisak pántja,
 és ő rakja félre a pajzsot.
 Mindjárt le fognak ülni majd ott,
 ahol székek vannak felütve.
 Hoznak ételt és bort, behűtve
 és számos egyéb jó fogást,
 ahogy elbeszélem mindjárt.
 Ami csak kellett, mindjárt küldték,
 a stájer urat megbecsülték.
 Ahogy egymással szemben voltak,
 150 ételt-italt mind letaroltak.
 Amikor leszédtek az asztalt,
 kérdi Hildebrand, a tapasztalt:
 „Mondd el nekem, te dalia,
 akit urának tisztel Stíria,
 mi hozott ide, milyen ok?
 Én erre kíváncsi vagyok!”
 Dietlieb: „Máris előadom.
 Van egy szépséges szűz húgom,
 Varázslattal odaveszett.
 160 Ettől vagyok eszeveszett.
 És ha nekem jóakaróm vagy
 – tudom, hogy bölcsességed jó nagy –,
 mitévő legyek? Adj tanácsot!”
 Hildebrand meg csak hahotázott:
 „Nosza, vitézek, lóra fel!
 Vendégünk gyásza múljon el!”
 Hildebrand úr fegyverkezik,
 lovagjai szintén pedig,
 mindenkin acélból a vért,
 170 ki-ki teszi, amihez ért.
 Szintúgy derekas harcra készül
 Stájerföld nagyura vitézül.

Kértek egy tágas mezőre,
 harc készen ügetve előre.
 Ott nyakoncsíptek egy vadembert,
 és tőle a had híreket nyert
 Laurinról, aki hegy lakója
 és a törpék uralkodója.
 Hildebrand úr nekirohan:
 180 lemészárolná biztosan.
 „Hagyd meg életemet, vitéz!
 Tőlem nem jön fejedre vész.
 Vagyok szegény erdő-fia.
 Adatott uralkodnia
 rajtam a nagy Laurin királynak.
 Sokan uralma alatt állnak.
 Mérheterlen az ő hatalma:
 tapasztalhattam tegnap és ma.
 Ő maga százakkal felér,
 190 mindig győz, ehhez kétség se fér.
 Megmondom nektek, így igaz
 – harminckét éve így van az
 vagy régebb óta –, mondom esmét:
 van arra tájt egy szépséges rét,
 abban van egy szép kicsi kert,
 selyemszál védi, köré tekert.
 Ez sok férfit sodort nagy bajba,
 aki vérét ott kifolyatja.
 A kertnél négy kaput észrevégy,
 200 mindig zárva mind a négy,
 de még ha nyitva volna is,
 a rózsákból nehogy szakíts!
 Mind a négy kapu színarany:
 bezúzni őket ne rohanj!
 És ne tépd el a selyemszálát,
 mert Laurin király bosszút állhat!
 Attól, aki ezt megteszi,
 ő kezét-lábát elveszi.
 Ilyen ő, ha a szükség úgy hozza.”
 210 Hildebrand mester tudakozza:
 „Ez az illető hol tanyázik,
 akitől szegyenben, vérben ázik
 sok nemesúr és sok tekergő?” –
 „Tirolban van egy fenyves erdő,
 ott él háznépe, udvarhölgye.
 Van neki sok barlangja, völgye.”
 Hildebrand elvágatott tüstént.
 Hogy a vademberrel mi történt,
 bizony nem tudja senki sem.
 220 Most nagy csel készül, azt hiszem!
 Az urak sietnek Verónába,
 vitéz Dietrich herceg honába.

További ízelítő gyanánt ideiktatom az egyik viszonylag szerencsés bővítményt. Ez a szövegrész fellépett egy „gazda” néven emlegetett magasrangú törpét is, aki Laurin hűbérese. (A „wiert” szót házigazdának, de akár várúrnak vagy földesúrnak is fordíthattam volna; a „gazda” kellőképpen általános.) Az ő vára is az egyik hegy belsejében van, mint Lauriné, de ez a hegy nyilván kisebb és szegényesebb. Érdemes odafigyelni a részleteket mindig szemmel tartó előadásmódra és a régi *Laurin...*-énál jóval szabályosabb verselésre. Fordításom a *Heldenbuch / Hősök könyve* 1560-as frankfurti kiadásának szövegén, illetve ennek 2010-es Lienert-féle kritikai újraközlésén alapul. Két sort az értelemszerűség kedvéért átvettem az 1479-es darmstadti első kiadás szövegéből.

- 1255 Szólt Wittig, a merész lovas;
 „Ördögtől szálljon rá harag!
 Csapdába próbál minket hozni,
 azért kell neki hazudozni.”
 Az erős Wolfhart így felel:
- 1260 „Jó, ha csapatunk útra kel.
 Lássuk a nagy szépségeket,
 amikről annyi szó esett!”
 Így szól az öreg Hildebránt:
 „Kis vitéz, hallgass szóm iránt!
 Mindannyian megbízunk benned:
 nem szabad ártalmunkra lenned!”
 Felelte Laurin, a parányi:
 „Amíg életem van szikrányi,
 hozzátok én hű maradok.”
- 1270 Bennem bátran megbízzatok!”
 Bizalmukat így elnyeré,
 mennek barlang és hegy felé.
 Wittig szól: „Nem lesz jó utunk!
 Már látom, hogy bajba jutunk.
 A hegy veszéllyel viselős.”
 Dietlieb és Wolfhart, az erős,
 Dietrich úr és Laurin király:
 gúny neki mindüktől kijár.
 Wittig ettől dühbe gurul:
- 1280 lovát sarkantyúzza vadul.
 Vágtat a lovas, a dühöngő
 a hegyhez, míg a pata döngő.
 Annyira gyors, annyira friss:
 megtesz egy nagymérföldet is.
 Nem szól, miközben tart a vágta,
 míg a hegy csúcsát meg nem látta.
 Akkor a lováról leszáll.
 Hildebrand mellette megáll.
 Dietlieb jön s a törpék királya,
- 1290 Wolfhart, valamint a gazdája.
 Csodálkozástól szájat tátanak,
 mert igen magas hegyet látnak.
 Szól Wolfhart: „Nagy öröm fog el:
 úgy látom, a hegy már közel.” –
 „Még nincs közel!” – szól Laurin. –
 „Higgyétek el, barátaim,
 három nagymérföldnyire van.
- Lássátok, igaz a szavam:
 jól ismerek minden utat,
 1300 amely a hegy felé halad.”
 Az éjszaka közeledik,
 Laurin szól: „Utunk visz pedig
 errefelé, míg tart az erdő.
 majd lesz egy kútforrás, csepergő,
 és hegyoldalban barlang, párás.
 Az lesz az éjszakai szállás.”
 A törpe nyomában haladtak,
 a fenyesen így átvágtattak.
 Oly sötét volt az erdő mélye,
 1310 hogy elhűlt az urak kedélye,
 de az ösvény odavezet,
 ahol forrás csörgedezett.
 A törpe Laurin ott megáll;
 nyergéből minden úr leszáll.
 Laurin odamegy, lépte reng,
 hol arany csengettyűcske leng.
 A csengő megszólaltatása:
 hegyet kinyitja a hatása.
 Törpekirály éppen ezért
 1320 erősen a csengőhöz ért.
 Visszhangzott a csengés a hegyből:
 ki is nyitották neki egyből.
 És amikor kinyílt a hegy,
 világító láng odamegy.
 Szépen világít, mint a nap:
 egy drágakő, mely fényre kap.
 Átvilágítja a vadont;
 öröm, hogy fénysugarat ont.
 Azt mondja Dietrich uraság:
 1330 „Tetszik nekem e csudaság.
 Ha jól értelmezem a tényt,
 karbunkulus adja e fényt.”
- 1332A Halljuk Laurint, a kicsi lényt:
 1332B „Karbunkulus adja e fényt.
 Van a hegyben egész halom.
 De most az a javaslatom,
 többet nem mondok egyelőre:
 minden ló menjen legelőre,
 nem lesz nekik semmi bajuk.
 Minket vár a hegyben a lyuk.

A rét gazdája derék ember,
 1340 nekem szolgál engedelemmel,
 tőlem van hűbérbirtoka:
 várak sora, földek soka.
 Nála maradunk éjszakára;
 lesz kenyér, lesz jó bor pohárba,
 lesz, amit kér az uraság.
 Van a hegyben sok drágaság.”
 Az urak bemennek a hegybe;
 látnak sok törpét tülekedve.
 Hallanak sokféle zenét:
 1350 betölti a hegy belsejét.
 Zengett számtalan húros hangszer,
 közbedalolt madár, nem egyszer,
 harsant harsona velük szemben,
 királynak fenntartott teremben.
 Asztalhoz ülne már a gazda,
 ám ezt azon hír megszakasztja,
 hogy Laurin, a törpék királya
 őt meglátogatni kívánja.
 „Társaságában öt lovag.” –
 1360 „Kedvesek nekem e szavak!” –
 szól a gazda a személyzethez. –
 „Itt minden a vendégnek kedvez.”
 Kiváló ember a hűbéres:
 a vendégfogadás szívélyes.
 Az öt urat és a királyt
 méltó mód üdvözli kivált.
 Mondanom egy szóba kerül:
 a gazda is melléjük ül.
 Jó ételeket kap a vendég,
 1370 örömet esznek a leventék.
 Jó borral töltenek kupát:
 ki-ki érezze jól magát.
 Nem is kellett kéretni őket!
 Gazda kérdi az ott ülőket,
 amikor asztalt bontanak:
 meddig maradnak az urak?
 Laurin király emígy felel:
 „Ez az egy éj itt telik el,
 és majd ha megreggeledünk,
 1380 jókorán továbbügetünk
 az én hegybeli palotámba,
 míg ragyog ránk az égi lámpa.”
 Jól töltötték az éjszakát,
 a hegy sok mulatságot ad.

Laurin a gazdától búcsút vett,
 uraknak így örömet szerzett.
 Gazda kísérte hegy elé:
 seregnyi törpe követé.
 Már áttör a napfény a felhőn,
 1390 Laurin szájából szava feljön:
 „Mindeddig minket jól tartottál;
 most kérlek, tőlünk búcsúzkodjál.
 Már nem szór ezüst fényt a hold,
 naptól ragyog az égi bolt.”
 Ki-ki paripájára ül,
 és elügetnek délcegül
 és virgoncan és vidoran.
 Dietrich a gazdához rohan.
 Így szól: „Most elügetünk innen,
 1400 téged pedig óvjon az Isten!”
 Viszi kis Laurint kis lova,
 vele Dietlieb, a sógora,
 Wolfhart és öreg Hildebrand
 és Wittig és merész Wigand.
 Gazda földjéről eltávoznak,
 gazdát hallgatni nem haboznak:
 „Távozzatok békével innen;
 útján kit-kit óvjon az Isten!”
 Az urak az időt nem húzzák:
 1410 lovaikat megsarkantyúzzák.
 Már napfényben ragyog a táj.
 Azt mondja kis Laurin király:
 „Szerencsésen megéjszakáztunk,
 most már tényleg közel a házunk.”
 Ennek örülnek az urak.
 Elöl vágat Laurin lovag.
 Azt hiszik, már közel a hegy,
 mind az öt úr csak arra megy,
 de a távba majd' belevesznek:
 1420 három nagymérföldet megtesznek.
 Már áttör a napfény a fölhnön,
 ragyogása látszik a földön.
 Az urak reggel jókorán
 zörgetnek a hegy kapuján.
 Volt ott egy szép hímes mező,
 virágdíszből lenyűgöző.
 Bizony, ki merem mondani:
 a fák gyümölcsöt ontani
 ott minden percben készen állnak.
 1430 Ők sok szép gyümölcsöt találnak.

Fordította és a magyarázatokat írta Márton László

A Laurin-költemény szerzői ismeretlen személyek. Több évszázad névtelen (többnyire bajor és tirol) énekmondóinak köszönhetjük a fennmaradt változatokat.

A rózsakert szagगतottsága

Rózsák és törpék

...a rózsza az rózsza az rózsza...

Gertrude Stein

...monumentális törpeség...

Mészöly Miklós

1.

Miért pusztítja el Dietrich veronai herceg vitéz kísé-
rője, Wittig a törpekirály gyönyörűséges rózsakertjét?
A mondákban jártas olvasó úgy sejtí: azért, hogy meg-
valósuljon a lovagi élet értelme, a *kaland*, vagyis meg-
vívhasson – akár ő, akár hűbérura – a messze földön
híres, harcias törpével. Ám a költemény naiv előadás-
módja akaratlanul is kidomborítja az ok nélküli, még
csak ürügyet sem kereső agresszió brutálisan pusztító,
barbár jellegét. Wittig azért ront neki a szemet-szívet
gyönyörködtető kertnek, hogy *ne legyen*. Ugyanazt cse-
lekszi, mint a modern hadviselés az ellenség műem-
lékeivel, és ugyanazért, csak kezdetlegesebb módon:
ne maradjon az övék – *azoké!* – semmi, ami szép. Ne
büszkélkedhessenek vele, ne őrizték, ne gyarapítsák,
ne birtokolják. Maradjon romhalmaz a helyén, hir-
detve: lehet, hogy volt valamitek, de most már meg-
vagtok fosztva tőle.

Az is elképzelhető – bár a költemény ezt kifejezet-
ten nem állítja –, hogy Laurin kertje megszentelt hely
volt, egy pogány kultusz helyszíne. Annyi ugyanis ki-
derül, hogy a törpék pogányok, *tehát* idegenek. Akkor
is idegenek, ha ők a tiroli hegyvidék őslakói. Így már
persze magától értetődő a pusztítás. Amikor egy ke-
resztény nagyhatalom – például a Frank Birodalom –
leigázza valamelyik pogány peremvidéket, a hódítók
első dolga, hogy elpusztítsák a szent ligeteket, és ki-
vágják a bálványként tisztelt öreg tölgyeket.

Mitológia és történelem ilyesfajta keveredése, mi-
tikus és történeti mozzanatok összefonódása önma-
gában is érdekessé tehet egy elbeszélő költeményt. De
egyéb oka is van annak, hogy a *Laurin*... sokkal na-
gyobb költői pontenciált hordoz, mint a középkori né-
met Dietrich-epika többi alkotása. Róluk egy kicsit ké-
sőbb. Most inkább vissza a kiinduló kérdéshez: miért
pusztítja el Wittig a rózsakertet?

Elképzelhető az a válasz is: *csak*. Mert a macska sző-
rös, és nem borotválkozik. Mert a méh nem darázs, és
a krumpli nem tojás. Tudom, tudom: a középkorban
nem volt krumpli. Viszont olyasféle „action gratuite”,
amely Gide és Camus óta a modern egzisztencialis-
ta regényhez kapcsolódik, nagyonis volt. Dietrich is,
Wittig is *unatkozik*. Ezért kerekednek fel, ezért irtják
ki a tiroli fenyesek között a rózsákat, ezért tapossák
földbe a kert körül húzó selyemszálát a díszítésül
szolgáló aranyszegéllyel együtt. Az abszurdításra még
rátesz egy lapáttal, hogy amikor csakugyan megjele-
nik a rózsáit sirató, bosszúszomjas törpe, akkor a lát-
ványától elkápráztatott Wittig azt hiszi: Szent Mihály
arkangyal érkezett meg.

Abszurd elemek és „action gratuite” egy népmes-
ke-közeli, naiv elbeszélésben: a *Laurin*...-t többek
között ez teszi érdekesebbé, színesebbé a korabeli
műfajszabatos lovagi költeményeknél.

Ha már itt tartunk: miért selyemszál veszi körül
a rózsakertet? És miért olyan nagy bűn a selyemszál-
lat a földbe tiporni, hogy Laurin a tettes megcsonkít-
tását, a jobb kezét és a bal lábát követeli? Maga a sző-

veg nem ad erre semmiféle magyarázatot. Helyette segítségünkre sietnek az irodalomtudósok.

Egyikük, Georg Holz a selyem ambivalenciájára hívja fel a figyelmet. Egyfelől hön áhított és keresett, értékes anyag, a belőle készült ruhát csak előkelők viselhették, másfelől tisztátalannak számított, elvégre hernyók váladékából készült.

Egy másik régi-germanista, Justus Lunzer szerint a selyemszál afféle mitikus riasztóberendezésként működik. Nem állja útját a betolakodónak, viszont a kert gazdája rögtön tudomást szerez róla, ha valaki elszakította, és akármilyen messze jár is, bűvös hatalma révén hipp-hopp, azonnal ott terem. Vagyis a kertet határoló selyem ugyanúgy népmesei motívum, mint a láthatatlanná tevő ködsüveg, a varázsgyűrű és az erőt adó varázsöv. Ezek is szerepelnek a *Laurin...*-ban. Másfelől a selyem – teszi hozzá Lunzer – arra is szolgál, hogy kiterjessze Laurin birodalmát, amely nagyjából a hegyek belsejében, egy aranyat és egyéb kincseket rejtő barlangrendszerben található.

Ezzel szemben a dolomit-ladin nyelvjárásokat ismerő Ulrike Kindl úgy vélekedik, hogy a „selyem” szó egyszerűen félreértés. A Dolomit-hegyvidék őslakóinak nyelvén a „sēida” két homonim (azonos alakú, különböző jelentésű) szó. Egyik jelentése „határ”, a másik pedig „selyem”. Vagyis feltételezhető, hogy a történet vagy legalább annak egy része, rétege eredetileg ladinul hangzott, és a rózsakert birtokhatáráról szólt. Ezt értette félre a korabeli német átdolgozó, és így lett a határból selyem.

Kindl értelmezési javaslata meggyőzőbb a többinél, de nem zárja ki és nem cáfolja őket. Ha létezett dolomit-ladin nyelvű szóbeli Laurin-hagyomány (számos érv szól mellette), és ez őrződött meg a középfelnémet lejegyzésben, a félreértések és a szövegromlások is a történet költőiségét erősítik, amennyiben a varázsmese, a mitikus réteg logikájához igazodnak. A királyi birtok határoszlopainak ledöntése csakugyan főbejáró bűn, amely szigorú büntetést érdemel – ez van a mérleg egyik serpenyőjében. A másikban pedig az éteri selyemszál, amely elvezet a Weöres Sándor-féle hajnali ködfalból épült várhoz. Termeiben, tudvalevő, a törpekirály vendégeskedik, fiával és lányával együtt.

2.

Jacob és Wilhelm Grimm, akik sok egyéb mellett a modern mítosz kutatást is megalapozták, „történeti” és „költői” mondáról beszélnek. Az ő felosztásuk szerint például Siegfried költői mondahős, vagyis a Siegfried-mondakör regéi ősi mítoszokra nyúlnak vissza, és csak utólag kerültek kapcsolatba történeti jellegű mozzanatokkal. Ilyen kapcsolódás *A Nibe-*

*lung-ének*ben a Siegfried vezette burgund hadjárat a szászok és a dánok ellen, vagy némely ó-skandináv monda szerint Siegfried-Sigurd tartózkodása Attila-Atli hun király udvarában. A *Laurin...*-ban Siegfried nem szerepel, még csak el sem hangzik a neve. Viszont a Dietrich-epika egy másik alkotásában, a *Wormsi rózsakert* címen ismert költeményben Dietrichkel egyenrangú hős, olyannyira, hogy párviadalban meg is küzd vele. Ez a viadal egy költői és egy történeti mondahős harca.

Dietrich tudniillik jellegzetes történeti mondahős. A kutatók a romantika óta Nagy Theodorik keleti gót királlyal azonosítják, vagy legalábbis Theodorikra vezetik vissza az alakját. A teljes azonosításnak ugyanis komoly nehézségei vannak. Ezek ismertetését mellőzöm; elég annyi, hogy a mondahős, még a történeti mondahős is *mozog* – elmozdul a történelmi tények mellől. És még annyit hozzáteszek, hogy a középkori német Dietrich-epikát, amely összesen tíz-tizenkét elbeszélő költeményből áll, a tudósok két csoportra osztják: „történeti” és „kalandos” művekre. Az első csoportba tartozik *A ravennai csata* („Die Rabenschlacht”) című költemény, amelyben Dietrich nagyjából az ismert történelmi tényekhez híven foglalja el Ravennát, ahogy Theodorik az V. század vége felé tette. A második csoportba tartozik a *Laurin...* és a már említett *Wormsi rózsakert*. Ez utóbbi, mai szemmel olvasva, *A Nibelung-ének*ben óriási drámai erővel megjelenített wormsi epizódok ügvetlen zanzájának érződik.

Maga a nagy mű, *A Nibelung-ének* is hozzákapcsolható a Dietrich-epikához, persze azzal a megszorítással, hogy Dietrich csak a hunniai epizódokban bukkan fel, amikor Siegfried már rég halott, és csak a végkifejletben játszik lényeges szerepet.

A *Laurin...* színesebb, érdekesebb, nyugtalanító problémákban gazdagabb, mint a Dietrich-epika többi alkotása. Miért? És, ami ebből következik: miért érdemes olvasni?

A *Laurin...*-ban nem észlelhető olyasféle nagyszabású költői koncepció, olyan tudatos szerkesztés és plasztikus jellemzés, mint *A Nibelung-ének*ben, amelynek ismeretlen szerzője a világirodalom egyik nagy elbeszélője volt. A *Laurin...* szerzője nem volt nagy költő. Valószínűleg nem is egyetlen személy volt. Évszázados szájhagyományt jegyezhetett fel egy vagy több hivatásos énekmondó, különösebb önálló költői invenció nélkül. Elképzelhető, hogy ez a hagyomány eredetileg ladin nyelvű volt; ez esetben a ladin szájhagyomány elveszett, illetve a középkori német írásbeliségben őrződött meg.

A miért-kérdésre itt kezdődik a válasz. A *Laurin...* többek között azért érdekes, mert a történeti mondahőst visszaviszi a mesés elemek közé, amelyek mögött régi mítoszok sejlenek fel. Ebből, a hagyománytöredékek ütközéséből és összekapcsolódásából, nem pe-

dig egy szerző egyéni tehetségéből adódik a mű erős költőisége.

Mondok egy példát. Dietrich és társai Laurin barlangjában, egy sötét pince mélyén hevernek összekötözve. Azt gondolhatnánk: innét aztán nincs szabadság. Nincs is, hacsak nem varázslat révén. Mert hiszen: „Dietrich olyan forró haragra gerjed, / hogy lehelete éget: / elhamvasztja kezén a köteléket. / Társait is kiszabadítja.” Ez bizony varázsmesei mozzanat. Honnan kerülhetett Dietrich tulajdonságai közé? A tüzes lehellet eredetileg egy sárkány ismérve lehetett, tőle örökölhette Verona hercege.

Csak hogy a *Laurin...*-ban nincs szó sárkányról. A sárkánnyal más művekben más mondanakör hőse viskódott, Siegfried. Róla viszont ugyanúgy nincs szó a *Laurin...*-ban, ahogy sárkányról sincs. Viszont a tüzes lehelletnek fontos funkciója van a cselekményben. A hős alakjában egy pillanatra felködlik a sárkány – egy rég elfeledett sárkány emléke –, majd rögtön el is enyészik. Ugyanígy a többi varázseszköz is eltűnik, vagy inkább feledésbe merül, mihelyt nincs többé szükség rájuk.

Varázsmesei motívumok a történeti hős körül, gyors felbukkanásuk és elenyészésük: önmagában is költészet. Van azonban a költeményben más, más akaratlan elbizonytalanítás is, ingamozgások a mítosz és a történelem között.

3.

Ivo Andrić *Híd a Drinán* című regénye olyasféle eredetmondai mesés motívumok felsorolásával kezdődik, amelyek beilleszthetők volnának a középkori „kalandos” epikába is. A folyóparti kisváros lakói ismerték „mindazokat a meséket és legendákat, amelyek a híd keletkezéséhez és építéséhez fűződtek, s amelyekben furcsán és szétbonthatatlanul egybekeveredett és összeszőződött képzelet és valóság, ébrenlét és álom” (Csuka Zoltán fordítása). Maga a regény nagy részben az említett mesék és legendák történeti jellegű (vagy annak látszó) rekonstrukciójából áll. A *Laurin...* varázslát is többek között az adja, hogy összeszőződik benne képzelet és valóság, ébrenlét és álom. Valósággal csábít a rekonstrukciós kísérletekre.

Laurin népeinek meghódítása talán a Dolomitok romanizált kelta őslakóinak germán (keleti gót vagy longobárd) gyarmatosítását őrzi a kulturális emlékezetben.

Az arannyal teli barlang talán annak a ténynek a mondai nyoma, hogy a mai Dél-Tirol területén római aranybányák működtek.

És ha egy későbbi műhöz képest egy korábbi mű is „valóság”, akkor a *Laurin...*-ban felfedezhetjük a *Ni-*

belung-ének által kirajzolt „valóság” nyomait. A Laurin által elrabolt hercegisasszony, Künhild azonosítható a Nibelungok hősnőjével, Kriemhilddel. Mindkét nőalak egy-egy pogány uralkodó élettársa lesz, aki vel szemben mindkettő ambivalensen érez és viselkedik. Mindkettőnek van olyan fivére, aki ingadozik a két küzdő hatalom, támadók és megtámadottak között. Más kérdés, hogy a Nibelungok szereplői plasztikusan kidolgozott epikai alakok, a *Laurin...* szereplői pedig nincsenek kidolgozva: ez a mesébe való regresszió, az összeszőződött ébrenlét és álom következménye. Laurinban és törpéiben egyszerre ismerhetünk rá a mai Dél-Tirol dolomit-ladin őslakóira, Attila királyra és pogány hunjaira, valamint a kereszties háborúk meghódítandó (vagy éppen elhárítandó) szaracénjaira. Ez utóbbi aspektus különösen felerősödik a Walberan-epizódban.

Laurin alakja ugyanakkor egyszerre hordozza a „kertőrző” és a „lányrabló” hős (vagy szörnyeteg) mítoszi eredetű motívumát. A két funkciónak eredetileg nemigen lehetett köze egymáshoz. Még a *Laurin...*-ban is lazán és meglehetősen ügyetlenül vannak összekapcsolva. Mintha az énekmondók láncolatában az egyik igrícnek, aki elődeinél több gondot fordított a hagyománytöredékek elrendezésére, váratlanul eszébe jutott volna, hogy ezt a motívumot is be kell illeszteni a történetbe. Ennek megfelelően nincs is előkészítve. A költemény elején Hildebrand a legcsekélyebb utalást sem teszi rá, hogy a stájerországi Dietlaub húgát elrabolta a törpekirály. Igaz, magáról Dietlaubról sem esik szó a mű elején; ő majd akkor bukkan fel Hildebrand oldalán, amikor Dietrich vesztesre áll a csihipuhiban, és segítségre van szüksége.

Az „újabb közkeletű változat”, azaz „Jüngere Vulgatversion” ezt a motivációs hiányosságot azzal igyekszik pótolni, hogy mindjárt a bevezetés után részletesen előadja a stájer hercegisasszony elrablását (a lány neve ebben az újabb verzióban Simild vagy Similte). Így a rózsakert elleni akció a csalárdnak és gonosznak feltüntetett törpe jogos megbüntetésére lesz, miután a lány bátyja, Dietlaub Hildebrandhoz fordul tanácsért, aki Verona hercegehez irányítja. A középkor végi átdolgozó gondosan befoltozza azokat az elbeszélő lyukakat, amelyek a korai változatot egyszerre teszik következtelenné, töredékessé és nagy belső feszültségek hordozójává.

Az már az énekmondói hagyományból következik, hogy Künhild (vagy Simild) a törpekirály oldalán szűz marad, és fel sem merül annak lehetősége, hogy feleségül menjen hozzá (ellentétben a *Nibelung-ének* Kriemhildjével, aki a pogány hun király törvényes felesége, méghozzá a saját jószántából). Az ismeretlen énekmondónak egyszerre két ellentmondó feladatot kellett megoldania.

Egyrészt legyen a törpekirály olyan ellenszenves és fenyegető lény, akit Dietrichnek és vitézeinek mindenképp le kell győzniük. Ezért van szükség a harc egyik döntő pillanatában óriásokra is, akik egy további mítoszrétből kerülhettek a Laurin-történetbe, és akikkel a régi változatok énekmondói nemigen tudtak mit kezdeni. (Majd a jóval későbbi „Drezdai Laurin” átdolgozója próbálja meg egyéníteni és ijesztő-groteszk-humoros krokikkal kiszínezni őket.)

Másrészt legyen olyan nemeslelkű és előkelő ellenfél, akivel még egy Dietrich-formátumú hősnek is méltó feladat megküzdni. Legyen igazi lovag, aki tiszteletben tartja a lovagiasság szabályait. Ennek megfelelően az elrabolt hercegkisasszony nem rabnő, hanem úrnő státuszba jut: a törpekirály hódolattal veszi körül, és respektálja szűzi tartózkodását.

Viszont földalatti birodalmában a meghívott lovagokat – akik részint kíváncsiságból, részint jóhiszeműségből elfogadták a meghívást – fondorlatosan törbecsalja. A régi változatban látszik a motivációs törés, a különböző történetrétetek ügyetlen összetakolása. Az újabb változatok a törpekirály aljasságát igyekeznek kidomborítani, így a középkor végi olvasó elégtétellel vehette tudomásul, hogy a barlangok törpéit mind egy szálig lemészárolják, kincseiket a vitézek magukkal hurcolják, Laurin pedig Dietrich rabszolgája lesz.

Másrészt nem téveszthetjük szem elől, hogy Kühnild is elárulja Laurint. Az árulás a régi változatban akár részvétet is ébreszthet Laurin iránt, az újabb változatokban inkább káröröme buzdít. Kühnild későbbi házassága, amelyről annyit tudunk meg, hogy bátyja, Dietlaub „öt a helyéről elrángatja, / és egy derék férfihoz hozzáadja”, amennyire a hajánál fogva van előráncigálva, annyira kurtán-furcsán taszítja ki a történetből Kühnildet.

A kitaszítás gesztusa – „Na, de most őket eleresztjük!” (Kühnilden kívül Dietlaubot is) – a régi alapszöveg koppenhágai változatában egy új szereplő felbukkanását is okozza. Színre lép Ilsung. A szövegből nem derül ki róla jóformán semmi, legfeljebb annyi, hogy első említésekor a „bölc” jelző kapcsolódik hozzá; hogy Laurin a „nemes levante” (edler degen) megszólítással illeti, azaz legalábbis egyenrangú a többi lovaggal; és hogy szívesen lett volna Laurin keresztapja, de erre a rangra Dietrich tartott igényt.

Egyedüli funkciója, hogy Laurint, aki veresége és megaláztatása után csalódott a régi pogány istenekben, elvezesse a kereszténységhez és a keresztység felvételéhez. Ha viszont más Dietrich-költeményekre is vetünk egy pillantást, máris többet tudhatunk róla. Már a *Laurin*... egyik első közreadója, Oskar Jänicke is úgy sejti, hogy Ilsung azonosítható a *Wormsi rózsakert*ben szereplő Ilsannal, aki Dietrich öccse, és szerzetes, noha ügyesen forgatja a kardot is. Emiatt is, meg azért is, mert a rajnai költemény szerint Dietrich engedte meg

neki, hogy szerzetesi fogadalmat tegyen, feltételezhetjük, hogy azelőtt ő is lovag volt, és valamilyen ismeretlen vétke miatt vezekel.

Ennél is fontosabb, hogy Ilsung alakja, illeve a keresztiséggel járó megbékélés csak egyetlen szövegváltozatban, a koppenhágai kéziratban fordul elő, amely a Walberan-epizódot is egyedülként tartalmazza. Jänicke hipotézise szerint ez a változat a régebbi, és a többi (müncheni, pommersfeldeni, frankfurti stb.) verzió csonkítás eredménye. Ezek röviden és brutálisan végződő változatok: a törpéket legyilkolják, Laurin pedig Veronában láncreavert udvari bolondként válik közröhej tárgyává, amíg csak él. A koppenhágai változatban viszont a törpék kegyelmet kapnak, és egy Dietrich által kinevezett helytartó kormányozza őket. Laurin pedig Dietrich megbecsült vendége és barátja lesz a veronai udvarban.

Azaz már a régi alapszöveg is többféle befejezést tesz lehetővé, nem beszélve az évszázadokkal későbbi feldolgozásokról. Továbbá a történetnek folytatása is van, a Walberan-epizód, amelyről a régi énekmondók vagy tudomást vettek, vagy inkább mégsem.

4.

A *Laurin*...-t nemcsak a képzelet és a valóság, a varázsmese és a történeti hagyomány összeszővődése teszi érdekessé, hanem a szövegcsoport szerkesztett szerkesztetlensége is. (Joachim Heinze a *Laurin*... kapcsán a „strukturális nyitottság” és az „elbeszélői polivalencia” fennállására hívja fel a figyelmet.)

Ha akarjuk, a régi alapszöveget egybeolvashatjuk a folytatással, ahogyan Hendrikje Hartung és munkacsoportja teszi.

Ha akarjuk, élesen különválasztjuk őket; így jár el Georg Holz és Oskar Jänicke. A *Walberant*, vagyis a folytatást mindketten szívóbból utálták. Holz például így ír: „Költőileg legalacsonyabban a K-ban [azaz a koppenhágai kéziratban – M. L.] fennmaradt folytatás szerzője áll. Ő az anyag népies szelleméhez semmilyen módon nem bizonyul méltónak, mert az elbeszélést a teológiai kenetelenség és a hóbortos tudálékoság mázával vonja be. A hősmondában való jártassága vajmi csekély, viszont [...] megmutatja, hogy tud latinul. Technikája nyers, amiért részint a Délnyugat-Németországban akkortájt uralkodó ízléstelenséget hibázathatjuk, részint talán a rossz szöveg-hagyományozó-dás számlájára írható.” Én bizony azt gyanítom, hogy a Walberan-epizód megbékéltető tendenciája és toleráns szemlélete korbácsolhatta fel a két későromantikus irodalomtudós ellenérzését.

Végül, ha akarjuk, a folytatást akár figyelmen kívül is hagyhatjuk: így cselekszik a *Laurin...* számos modern német fordítója, átdolgozója.

Nem kis részben történelmi tapasztalatok és ízlés kérdése, de az én véleményem a *Walberan*-epizodról kedvezőbb, mint *Holzé*. Nyilvánvaló, hogy nem mondafeldolgozás, hanem egyéni költői lelemény; már csak ezért is becülöm a vállalkozás merészségét, azt, hogy az ismeretlen költő kilép a varázsmesei motívumokkal fűszerezett hagyományos Dietrich-epika keretei közül, és Laurin történetét egy új, addig ismeretlen elbeszélői síkon viszi a művészi lezárás felé. Az, hogy mégsem jutunk el odáig, „a rossz szöveg-hagyományozódás szám-lájára írható”: a koppenhágai kéziratból hiányzik egy vagy több lap, de így is sejthető, hogy az ellenfelek kibékülésével végződik a *Walberan*-epizód.

Ha így volt, akkor ez a lezárás Lessing *Bölcs Náthánját* vetíti előre. Ha mégsem így volt, és véres összecsapással végződött az epizód, akkor annak tragikus kicsen-gése lehetett.

5.

Az elbeszélői polivalencia és a strukturális nyitottság ismételt felveti a mű egységének kérdését. Ha azt kérdezzük, műalkotás-e, irodalmi alkotás-e a *Laurin...*, a válasz egyértelműen igenlő. (Csak zárójelben: a törpekirály történetének számottevő képzőművészeti vonatkozása is van. Ide tartoznak a korai nyomtatott kiadások fametszetei, a modern képzőművészeti alkotások – például Bruno Goldschmitt szecessziós Laurin-pannói, Andreas Kompatscher és Arthur Winkler Dietrich-Laurin szökökútja Bolzano főterén –, továbbá a tiroli várak középkori Laurin-freskói.)

Viszont: vajon egy alkotás-e vagy több? Eleve több verzió létezik, többféle kezdettel és befejezéssel, a főbb verzióknak további alváltozataik vannak, és fennmaradt egy folytatás, a *Walberan*, amelynek azonban nem ismerjük a befejezését. A kérdést tovább bonyolítja, hogy a *Laurin...* „világirodalmi” sikertörténet is. Három régi fordításáról tudunk, amelyek szintén önálló szövegváltozatoknak tekinthetők. (Azért használok idézőjelet, mert a világirodalom fogalma e fordítások létrejöttékor még nem létezett.)

Sem azt nem tudjuk, hogy milyen szövegeken alapult a cseh, dán és faeroi átültetés, sem azt, hogy mi tekinthető többé-kevésbé szövegű fordításnak, és mi a saját leleményű átdolgozás. A cseh fordítás nyilvánvalóan a régi verzióhoz igazodik, de az már nem deríthető ki, hogy annak melyik alváltozatához. A főhős, Lavryn leértékelődése már a középkor végi, polgárosodó szemléletet vetíti előre. A dán fordítás eredetijét illetően teljes a bizonytalanság: vagy egy – mára

elkallódott – alnémet változaton alapul, vagy a *Hö-sök könyve* („Das Heldenbuch”) korai újfelnémet szövegének radikális átdolgozása, vagy esetleg egy ismeretlen svéd fordításból készülhetett. A faeroi szöveg esetében annyi állítható, hogy valószínűleg egy dán népkönyv alapján készülhetett, de azt az ismeretlen átdolgozó lerövidítette és a helybeli előadói kívánalmakhoz igazította.

Ennek megfelelően a *Laurin...* magyar fordítójának és a jelen kötet összeállítójának is el kellett döntenie, milyen mértékben tekinti öntörvényű szövegcsoporthoz a Laurin-változatokat, és mennyire hagyja érvényesülni a változatokból adódó strukturális nyitottságot.

Az egyik véglet: csak a régi *Laurin...*-t fordítani, annak is valamelyik brutális hirtelenséggel záruló alváltozatát. Ebben az esetben éppen az sikkadna el, ami a legérdekesebb: az, hogy az erős irodalmi hős a gyenge mindenkori szerző fölé kerekedik, és erőfölénye az évszázadokon át burjánzó szövegváltozatokban mutatkozik meg.

A másik véglet: minden fennmaradt változatot teljes terjedelemben lefordítani. Ez viszont a sok ismétlődés miatt unalmassá és fölöslegesen terjedelmessé tenné a könyvet.

Így tehát azt a köztes megoldást választottam, hogy a régi *Laurin...*-t és a *Walberan* teljes egészében lefordítottam, a többi változatból pedig egy-egy olyan jellegzetes részletet ültettem át, amely érzékelteti a motívum fejlődését és az elbeszélői pozíció elmozdulását. Ezáltal a történet és a szövegek olyasféle szétíródásával kerülhet szembe az olvasó, amely a középkori hagyományon belül maradvá a Raymond Queneau-féle *Stílusgyakorlatok* mozaikosságát előlegzi meg.

6.

Dél-Tirolban él egy közismert népmonda, amely a Schlern- (olaszul Sciliar-) hegy meredek nyugati sziklafalán látható alkonyati „alpesi izzás” (enrosadira) eredetét köti össze Laurin alakjával. Idézem egy rövid változatát.

„Valamikor nagyon régen Dél-Tirolban, fent a szürke sziklák magasán virult Laurin király csodaszép rózsakertje. Laurin szorgos törpenépe a hegy belsejéből hegyikristályt, aranyat és ezüstöt bányászott elő. Történt egy szép napon, hogy az Etsch-völgy királya férjhez akarta adni csodaszép lányát, Simildét. A környék összes nagyurát meghívta majálisra, csak Laurin királyt nem. Ő azonban elhatározta, hogy ködsüvege segítségével láthatatlan és hívatlan vendégként mégiscsak részt vesz a mulatságon. Amikor a lovagi torna porondja mellett megpillantotta Simildét, azonnyomban beleszeretett a szépségbe: lovára ültette, és elvágatott vele.

Rögvest útnak indult Similde vőlegénye [némely változatokban ez Verona hercege, Dietrich – M. L.] a lovagjaival, hogy visszahozza menyasszonyát. Megpillantva őket, Laurin király felkötötte varázsövét, amely tizenkét férfi erejével ruházta fel, és nekigyürkőzött a harcnak. Amikor látta, hogy ennek ellenére vesztesre áll, még a ködsüvegét is a fejébe nyomta, és miután láthatatlannak hitte magát, ide-oda szaladgált a rózsakertben. Csakhogy a lovagok a rózsák hajladozásából észrevették, hol bujkál. Nyakon csípték, elszakították a varázsövét, őt magát foglyul ejtették.

Laurin, feldühödve balsorsán, még hátrafordult, és a rózsakertet, árulása miatt, átokkal sújtotta: soha többé ne láthassa emberi szem se nappal, se éjjel. Csakhogy az átokból kifelejtette az alkonyatot, és ezért van, hogy az elátkozott kert még manapság is napszálltakor néhány percre megmutatja viruló rózsáit. Ez a sziklafalak alkonyati vörös fénye, amely manapság enrosadira vagy alpesi izzás néven ismeretes.”

Fölösleges volna az enrosadira egzakt optikai és geológiai magyarázatába belebonyolódni. Fontosabb, hogy Laurin alakja az enrosadirával összekapcsolódva a dél-tiroli hagyományok előterébe került, már-már a tartomány emblémája lett.

Figyelemre méltó, hogy a középkori Laurin-költemény egyik változata sem kapcsolja össze a törpekirály alakját az alpesi izzással, és arról sem tud, hogy Laurint a rózsakert árulta el, vagy hogy Laurin elátkozta a rózsakertet. Ha élt volna ilyesmi a középkori lejegyzést megelőző ladin vagy német néphagyományban, az biztosan bekerült volna a szövegbe.

Így a mese- és mondakutatók azt tételezik fel, hogy Laurin alakját és az alpesi izzást, valamint az átkot a tiroli népmondák első gyűjtői kapcsolták össze: Beda Weber, Johann Nepomuk von Altenburg, Ignaz Vinzenz Zingerle. Valószínű, hogy ezt ők az első tudományos igényű Laurin-kiadások hatására tették, vagyis a fordítottja történt annak, amit hihetnénk: nem a középkori szövegből kerültek elő még régebbi emléknyo-

mok, hanem a filológia által hitelesített szöveg és a lo-kálpatrióta szellemi néprajz gyűjtötte hegyvidéki mon-dakincs mozgósította egymást. Vagyis a látszat ellenére a Laurin-mondakör modernizációjára került sor, ame-lyet az utóbbi évtizedek dél-tiroli idegenforgalma nem restelt kiaknázni.

Dél-Tirolban számos „Rosengarten” nevű hely van, többnyire sziklás hegyoldalak vagy havasi legelők, a leg-többjükhöz különböző lokális mondák kapcsolódnak. Ezeket integrálta az utóbbi százötven-kétszáz év során Laurin története.

Serkenthette a mondaképződést a szó sokirá-nyú jelentésszóródása is. A régi német nyelvben a Rosengarten nemcsak rózsakertet jelentett, hanem sok egyebet is. Lehetett a jelentése temető (főleg po-gányoké vagy – a reformáció után – katolikus szóhasználatban protestánsoké). A *Laurin...* egyik értelme-zési nehézségét az okozza, hogy a rózsakert távolesik attól a hegytől, amelynek belsejében Laurin népe él. Ha feltételezzük, hogy a selyemszállal határolt kert a pogány törpék temetkezési helye volt, a rejtély meg-oldódik. Lehetett a Rosengarten lovagi torna küzdő-tere vagy éppenséggel harcmező, csatatér. A *Wormsi rózsaker*tben ez a jelentés erősödik fel: Kriemhild ró-zsaágysái Siegfried és Dietrich küzdőterévé válnak. Miközben a hősök letiporják őket, küzdelmük a mi-tológia és a történelem, a frank és a bajor monda-kincs összeütközésévé lesz. Ezt tovább árnyalja, hogy a Rosengarten, alig rejtett ironiával, vesztőhelyet is jelentett.

Van a szónak ellentétes jelentéstartománya is. Je-lentheti a Szűz Mária körül nyíló rózsákat és általá-ban a mennyországot, még általánosabban a gondta-lan örömet, felhőtlen boldogságot.

Bízom benne, hogy a magyar *Laurin...* olvasói számára emlékezetre méltó módon és tartósan össze-szövődik ébrenlét és álom, képzelet és valóság, teme-tő és mennyország, csatatér és az esztétikai tapaszta-lat rózságya. ■ ■ ■

Rataouille Mielőtt

(Ratatouille Predtým)

mielőtt még megettük volna a rataouille-t
szeretkeztünk
valójában eléggé vadul közöszültünk
a szerelem nem tudni hova vészett ki belőle
de azért szép volt

mielőtt még megfőztem volna a ratatouille-t
az archetipális nyárról beszélgettünk
semmihez sincs kedved unatkozol és hiányzik a szex
egy palack vörösborral a hűtőben válaszoltam
és azzal hogy elkészíthetem a ratatouille-t

mielőtt még megtanultam volna elkészíteni a ratatouille-t
a barátnőmtől
még nem ismertelek
de a megnyúlt vonalaidat már kerestem
az utcákon bárokban
a dunaparton

mielőtt még a barátnőm ratatouille-t evett volna
valahol franciaországban és kíváncsi lett volna a receptre
talán valaki mást szerettem

mielőtt még valaki összekeverte volna
a padlizsánokat tököt és cukkinikat
a paradicsomokkal paprikákkal és fokhagymával
és olívaolajon fonnyasztott hagymán dinsztelte a keveréket
egészen puhára és rataouille-nek nevezte
még nem léteztem

Át a határokon

(Cez hranice)

a határokhoz vezető út
kietlen és tövisekkel teli
extázisunk légkörében
az aberrációd töltetével
gyűjtsd fel a bőröm
az örület guillotine-jával
tépd ki a testszörzetem
nyald ott
ahol szeretem
együtt lépjük át a határokat
nincs új a nap alatt
együtt lépjük át a határokat
na gyere

repül az idő és a halálig
csak a pillanat 42. tört része marad
ferde hajlamod gyúlékony anyagával
gyűjtsd fel a bőröm
szenvédélyed ostorával
csinálj vízjelet a homlokomra
harapd ki összes anyajegyemet
hadd haljak bele a szerelembe
gyere

átlépjük a határokat
nincs új a nap alatt
átlépjük a határokat
oh!
mindig csak arra
a megfelelő pillanatra vársz

Alice nem volt reális

(Alica nebola reálna)

Alice nem volt reális
fülbevalóval az orrában
gyöngyszemmel a nyelvében
csodákra volt képes

Alice nem létezett
tetoválással a mellei alatt
borotvált szeméremtesttel
a marihuána csikkeket nyomva el rajta

Alice sosem élt
saját véleményével
a Garam mellett sétálva
akár a legfantasztikusabb álomban

Alice nem lehetett reális
a vágyaimmal
egy olyan városban mint ez
hol minden nap vasárnap van

Indusztriális szerelem

(Indusziálna láska)

olyanok vagyunk mint a robotok
és a szívedben élő robot
imádja a vasbeton hideget
az acélprofilokat
az olajt és a kipufogóbűzt
a bennünk élő keménységet és durvaságot

robot által robot iránt érzett
indusztriális szerelem
nemiség mentes és aszexuális
a szívedben élő robot
fémesen kék éhséget érez
mindig számolni akar
kiértékelni
nem tud beszélni nem tud meghallgatni
az egyetlen dolog mi izgatja
az elektromos feszültség

robot által robot iránt érzett
indusztriális szerelem
nemiség mentes és aszexuális
a gép és az automata kalapács Nc-je
vektoros erővel kifejezve
előre megformálva
optimalizálva
szimulálva
indusztriális szerelem
ez az indusztriális szerelem
indusztriális...

Nihilista axióma

(Nihilistická axióma)

A társadalom beteg.
Na és!

Egy piaadaggal
mossuk el a nyugtalanság
utolsó maradékait,
hiszen még nem dögölt bele.

A társadalom beteg.
Basszál rá!

Abszolút undor nélkül
a világ összes beteg
faszfejével együtt,
hiszen még nem dögölt bele.

A társadalom beteg.
Akkor vedd el!

Fecskendőket
édes nirvánával telve
lődd be az érbe,
hiszen még nem dögölt bele.

A társadalom beteg.
A társadalom beteg.
A társadalom beteg.
De még mindig él!

Boldogtalan De

(Nešťastný Ale)

permanens boldogtalanságtól
szenvedek
fáj a bal lábam fejem és talán gyomorfekélyem van
a nasdaq süllyed és valahol háború van (bennem már rég)
pénztelenül a monotonitás csapdájában
kávétól alkoholtól cigarettától nőktől és sós sajtoktól függőségben

boldogtalan
miért nem vagyok inkább nő?
hiszen a hősök ma már nem esnek el a határokon
elégedetlen a lakással és a napi sajtóval
szexuálisan frusztrált
nem írhatok és bankban sem dolgozhatok
kedvetlen a te / és az én naiv dumáktól
majd boldogtalan mikor nem hallom / nem mondom ki őket
te pedig nem vagy itt

a tengerről nem is álmodhatok
voltage meg halok az unalomtól
de:/

még mindig eldönthetem
hogy a szombat délutánt a labdarúgó kupadöntőn töltöm
vagy inkább a fed-cupot részesítem előnyben.

Merva Attila fordításai

Peter Šulej (1967, Besztercebánya) költő, szerkesztő. A kilencvenes években jelentkezett verseivel, valamint tudományos-fantasztikus elbeszéléseivel. Több rádiójáték szerzője. Utolsó verseskötete a *Nódy* (2014) és *Rotáció* (2020) címen jelent meg. 2015-ben a *Spolu (Együtt)*, 2019-ben pedig a *Fytopaleontológia* című regénye jelent meg. A *Vlna* irodalmi és művészeti magazin főszerkesztője. Pozsonyban él. Az itt közölt *Át a határokon*, az *Indusztriális szerelem*, *Alice nem volt reális* és a *Nihilista axióma* című versek a *Prvá trilógia (Porno/Pop/Kult)* [*Első trilógia (Pornó/Pop/Kultusz)*] (2010) című kötetből származnak, a *Boldogtalan De* és a *Rataouille Mielőtt* pedig az *Archetypálne leto (Archetipális nyár)* (2003) című gyűjteményből valók.

Merva Attila (1978, Dunaszerdahely, Szlovákia), műfordító, irodalomtörténész, pénzügyőr százados. 2010 óta foglalkozik műfordítással. 2014-ben szerzett doktori fokozatot irodalomtörténetből. Főként a kortárs szlovák költők (Mária Ferenčuhová, Michal Habaj, Katarína Kucbelová, Dominika Moravčíková) műveit fordítja magyar, illetve Kassák Lajos műveit szlovák nyelvre. Michal Habajtól *Caput Mortuum* (Kalligram, 2019), valamint *Michal Habaj* című kötetét (L'Harmattan, 2020) fordította le.

#házibuli

!#házibuli#

Delgadina (részlet)

Késő délután volt, a nap lefelé araszolt az égboltról. Az utca házai még narancsszínű fényben úsztak, de a távolban, a gyümölcsfaligetben már sötét árnyként settenkedett a közeledő este. A hőségtől gyöngyözött a homlokom, a félelemtől reszkettek a térdeim, amikor odaértem a bolthoz, ahova rendelték. Amikor beléptem, rám borult a sötétség, és megcsapott az enyészet hús dohszaga. Lassan rajzolódtak ki az üres szekrények körvonalai, alig volt áru a polcokon, a pult mögött pedig egy összeaszott vénasszony, R. C. ült gyászruhában. Fején fekete sapkaféle, kegyetlen tekintete egy pillanatra rám villant, de közben már mosolyra húzódott fonnyadt ajka, mézesen gügyögött nekem: kedves, gyere, már vártalak.

Hátravezetett. Az udvar végén egy hosszan elterpeszkedő földszintes ház volt, ajtókkal, pici ablakokkal, vakolatlan vályogfallal. Az első ajtón egy dandárhadnagy méretű, sötétbőrű asszonyság lépett ki, rikító vörös mosollyal kapta el a karomat, Estella vagyok, s már tuszkolt is a ház mögé, ahol egy fémből készült, kecskelábú kád állt tele vízzel. Vetközz, mondta, de én csak álltam és néztem a víz tükrén úszkáló faleveleket. Egész testemben remegni kezdtem, vacogtak a fogaim, mert Marijára gondoltam, a barátnőmre, aki megszökött azzal a gayrai dokkmunkással, s aztán már sosem láttam, mert két óra alatt elvérzett.

Az asszonyság tekintete ellágyult, mikor rám nézett, szaporán vetköztetett, lehúzta lepke mintás ruhámat, sárga bugyimat, lecsatolta Szűzanya-medálos láncomat. Közben duruzsolt, ne félj, kedves, jó lesz, simogatni fog, látod, így, végig simította a hátam, átölelt, két ujjja közé vette a mellbimbómat, lassan sömörgette, jobb kezével finoman paskolta a fenekemet, a remegés lassan alábbhagyott. Beültetett a kádba, s otthagzott. Behunytam a szemem, s arra gondoltam, lehet, hogy Mariját is simogatta előtte az a dokkmunkás, s lehet, hogy neki is jó volt, aztán mégis elvérzett. A remegés újra visszajött, sokkal erőteljesebben, egész testemben reszkettem.

Hangokat hallottam, R. C. közeledett, egyik kezében kancsó, másikban egy bögre, nehezen vonszolta magát dagadt lábain. A matróna ott kacsázott mellette. Mókás pár voltak, Marijával jót kuncogtunk volna rajtuk, de Marija nincs, s lehet, hogy holnap már én sem leszek. R. C.-nek felcsillant a szeme, milyen formás vagy, kedves, ne félj, tetszeni fogsz. Erre elsírtam magam, s Marijáról beszéltem, meg a gayrai dokkmunkás szerelméről, s a haláláról. R. C. bólintott, s mormogott valamit, hogy azt beszélnek róluk, még egy öszvérkancát is képesek megbögetni a kéjtől, de a tiéd nem gayrai, tette hozzá nyomatékosan, s nyújtot-

ta a bögrét. Igyál, kedves, unszolt Estella is, de nem tudtam megfogni a bögrét, úgy cite-
ráztak az ujjaim. Estella itatott.

Keserű és zavaros volt a löty, amit belém nyomtak, majd módszeresen lecsutakoltak, be-
vittek a szobába. Átlátszó lakkal kifestették a körmeimet, begöndörítették a hajamat. Egy-
re jobban elálmosodtam, testem ellazult, megszűnt a remegés, békesség, nyugalom áradt
szét bennem. Arcomat berizporozták, szemhéjamat kifestették, műszempillákat ragasztot-
tak, rúzzsal kipirosítottak orcámat, majd csokoládémázat kentek a számra. Most aludj egy
kicsit, mondták, bekapcsolták a rádiót, s magamra hagytak. Lefeküdtem az ágyra, a len-
vászon lepedőnek hideg, érdes volt a tapintása. A rádió boletót recsegett, szomorú bariton
dalolt szerelemről, vágyról, csalódásról. Ez így jó, gondoltam. Lehunytam a szemem. A fa-
lak eltűntek, kísértálmam a gyümölcsfa ligetbe. A hold óriási korongja egy karnyújtásnyira
ragyogott, s bearanyozta a liget fáit.

Távolból ajtócsikorgást hallottam, lépteket, majd R. C. hangját, még mindig alszik, hagyj,
hogy kialudja magát, erre egy tanácstalan férfihang válaszolt, azután újra R. C. suttogott,
majd csak kitalálok, tudós vagy. „Tudós” visszhangzott bennem, egy tudós, nem egy dokk-
munkás, a hold óriási korongja narancsszínben tündöklött előttem, kinyújtottam a kezem,
hogy megérintsem, közben hallottam a lehúzás véce csobogását, nyikordult az ágy mel-
lettem. Végigsimította a nyakszirtemet, beleremegtem, felé fordultam, hogy lássam az ar-
cát, de szemhéjam ólomsúlyú volt, nem tudtam kinyitni a szemem. Megfogta az orrom,
a meglepetéstől megrázkódtam.

Aludjál, duruzsolta a boletó, s én elfordultam tőle, hogy békén hagyjon, de tovább kí-
sérletezett, maga felé fordított, hozzám simult, térdével megpróbálta szétnyitni a lábam,
áramítás futott végig rajtam, egész testemben megfeszültem, hogy ellenálljak, ő lágyan új-
ra próbálkozott. Még jobban befeszítettem a combjaimat, ő erre fülemhez hajolt, s kedve-
sen duruzsolta: Delgadina ágya körül őrangyalok hada örül.

A hold növekedni kezdett és aranyba borult az udvara. Lebegtem a boletó lány dallamán,
ritmusa ott lüktetett a zsigereimben, mélyebben, mint a szívdobogás, minden porcikámban,
valahol a sejtek membránja alatt tökéletes összhangban. A boletó az élet, mondogatta min-
dig anyám, csak úgy magának, s most már nekem is világos volt, hogy másképp nem lehet,
a boletónak az életnek kell lennie, és az életnek boletónak. Szorosan átölelt, Delgadina, édes
lelkem, suttogta könnyörögve, ágaskodó nemi szervét combjaim hajlatában éreztem. Belém
hasított a rettegés, felnyögtem, minden erőmet összeszedve kibontottam magam az ölelésé-
ből, hátat fordítottam neki és embriópozícióba tekeredtem, hogy hagyjon, hagyjon aludni.

Csicsíja kisbaba, dúdoltam magamban, s az őrangyalokat néztem az ágyam mellett, mo-
solyogtak rám. A székesegyház harangja éjfél kongott. Ő imát susogott, minden szó fáj-
dalmasan zizzent, mint amikor a liget gyümölcsfáiról lehulló száraz falevelek földet érnek:
*Senki se csapja be magát, ó, nehogy arra gondolva, hogy amit vár, az tovább tart majd, mint
az, amit látott.* Helyette is felsóhajtottam. S ő imát mondott értem is: *Mert minden így fog
eltelni majd.* Amen, visszhangzott bennem, de nem jött ki hang a torkomon.

Tompa ürességérzettel ébredtem. A rádió változatlanul boletókat zümmögött, kinyitot-
tam a szemem, a mennyezeti lámpa erős fénye elvakított. A férfi ott fújtatott mellettem,
nehezen szedte a levegőt, belégzésnél fel-fel horkant. Felültem, hogy megnézzem. Hanyatt
feküdt. Nagyon öreg volt, és nagyon magas, lábai lelógtak az ágyról. Petyhüdt, ráncos bőre
viaszos sárgán csillogott az izzadságtól. Valószínűtlenül hosszú orra és a lóéhoz hasonló ábr-
ázata verejtékben gyöngyözött. Haja megritkult, érett ősz, majdnem sárga volt. Szétvetett
lába között petyhüdtlen lógó farka, s két ráncos, megnyúlt zacskó, gyér ezüst szőrrel benöve.

Erős hányingerem támadt. Kifutottam a vécére, üklődve adtam ki magamból a keserű lötyt
maradványait, amivel Estella megitatott. Erőtlenül visszatámolyogtam a szobába, lefeküdtem,
hátat fordítottam neki, és embriópozícióba tekeredtem. Csicsíja kisbaba, dúdoltam magam-
ban, s az őrangyalokat néztem az ágyam mellett, akik újra ott voltak és mosolyogtak rám.

Léptek neszeltek, csókot éreztem a homlokomon, s a hangját hallottam, mintha áldást
mondott volna rám. Aztán zuhantam mély, boldog álomba.

Reggel, amikor felébredtem, üres volt az ágy, a szoba. A párnámon egy kis halom pénz.
Megkönnyebbültem. Elment.

Lolita (részlet)

Dél előtt kicuccoltam a matracot a kertbe. Pár divatlapot és magazint is kivittem, és bejelenttem anyámnak, hogy sütkérezni fogok. Már csak azért is, hogy megússzam az egésznapos egrecíroztatását. Kifelé menet még azért meghallgattam, hogy milyen trehány vagyok, ott hagytam a szilvماغot a gyümölcsöstálon, szétdobáltam a zoknimat a nappaliban. Hümmögtem, hogy oké, oké, majd összeszedem, bár tudtam, hogy estig be sem jövök.

Hamar eluntam a napozást, bekapcsoltam a kerti locsolót és indián táncot jártam a víz-sugarban, míg anyám rám nem szólt, hogy férjek a bőrömbbe és ne pocskoljam a vizet. Jó érzéke van hozzá, hogyan rongos el más jókedvét.

Jobb szórakozás híján a magazinokat nézegettem, s elképzelttem, hogy pár év múlva én is ilyen dögös cuccokban fogok feszíteni, divatlapokban pózolni, s kedvenc dzsesszénekesem, Frank karjaiban feszíteni. Csöngettek, hallottam Louiset, ahogy slattyogott a száz kilójával az ajtóhoz, közben zsörtölődött, hogy mi ő, mindenek, nem elég, hogy minden nap főz, mosogat, meg takarítja a mocskot utánunk, még az ajtót is ő nyitogassa. Biztos az új bérlő, gondoltam, aki miatt az anyám úgy kicsípte magát, mintha öt órai teára menne Chatfieldékhez. Azt a ronda vörösesbarna bő nadrágját vette fel, amelyben nem látni a meg-ereszkedett hátsóját, meg az iszonyú gödröket a combján. No, meg a sárga selyemblúzt, ami szerinte kiemeli a szeme színét, szerintem meg úgy néz ki benne, mint egy óriási kanári.

Megjátszotta magát: „Möszjőőő Hambé?” Nem is tud franciául, a kiejtése meg egyenesen tré. Kelepelt, a tüzesetről beszél McCooéknál, meg hogy milyen megtisztelő, ha valaki Ramsdale-ben élhet. Még el is hiszi, amit mond. Mondjuk, neki teljesen mindegy, hol savanyodik meg. Ramsdale dögunalom. Mihelyt tehetem, elhúzómm innen a csíkot jó messzire, mintha sosem lettem volna itt. Elképzelttem, ahogy kokettál, igazgatja a kontyát, közben próbálja kecsesen szívni a cigarettáját, de nem megy neki, csak szertehullajtja a cigarettahamut. Milyen hülye név, Hambé, gondoltam. Hogy hívhatnak valakit kalapácsnak? A faszki nagyon nem akart nálunk maradni, nem is csodáltam. Biztos elképzelte, hogy az anyámat kell majd hallgatnia reggeltől estig. Az anyám gyözködte: „biztosíthatom, nagyon jól fogja magát érezni, igazán nagyon jól. Hadd mutassam meg a kertet” (41).

Félmeztelen voltam, a pöttyös fürdőruhafelsőm ott száradt a málnabokron. Térdre patantam, hogy lecincáljam onnan, s ahogy fél térden pördültem, épp akkor értek ki a teraszra, anyám büszkén kihirdette, már csak a tatatata hiányzott: „A piazza”. A napszemüvegem fölött rákucskáltam a faszira, hogy jobban lássam. Baromira jóképű, széles a válla, az inge alatt feszültek az izmai, mintha egyenesen a mozivásznonról lépett volna le. Nem érdekelt a kert, engem bámult, kocsányon lógtak a szemei, miközben lejöttek a lépcsőn. Anyám elől, a faszki mögöttem. Elhaladtak mellettem, anyám a liliomok felé kalauzolta, közben melleslegesen rám mutatott: „Ez volt az én Lóm, ezek pedig a Liliomaim”. A faszki továbbra is engem bámult, nem érdekelték a liliomok. S lelkesen felelt anyámnak: „Igen, igen. Gyönyörűek, gyönyörűek, gyönyörűek!”

Egész nap esett az eső, ki sem lehetett menni a kertbe. Az anyám otthon hagyott, egyedül ment el vásárolni. Hiába könyörgtem. Kiadta az ukázt, hogy rakjak rendet az emeleten, s elviharzott. A Hambéhoz persze olyan kedves, majd elolvad. Ő meg észre sem veszi. Mogorván, félszavakban válaszol neki. Értem meg egyenesen odavan. Egyfolytában rajtam legetteti a boci szemeit. Ha napozom, kiül olvasni a kertbe, közben engem bámul az újságja fölött. Nevetséges. Azt hiszi, nem veszem észre. Ha szól hozzám, ellágyul a hangja, a szemei könnybe lábadnak, kiveri a verejték a homlokát. Tegnapelőtt, amikor a képes mellékletet vettem át tőle, összeért a kezünk. Beleremegett. Mintha áram rázta volna meg. Minden lehetőséget kihasználok, hogy hecceljem. Unaloműzésésként.

Anyám szétszórt cuccait hányom egy kupacra, száll a por, közben dühöngök, hogy miért nem rakja el a holmiját, miért nekem kell utána pakolnom. A francba, valami beleesett a bal szemembe, szúr, hiába dörzsölöm, azzal még rosszabb. Beállok anyám fésülködőtükre elé, próbálok megszabadulni tőle. Észre sem veszem, mikor jött be Hambé a szobába. Egy-szeriben ott terem, bámulja a tükörképemet, aztán váratlanul keményen megfogja a vál-

lamat és lágyan a halántékomat, maga felé fordít, azt mondja, a svájci parasztok ilyenkor a nyelvük hegyét használják.

– „Kinyalják?” – incselkedem vele.

– „Aha. Próbáljam?”

– „Persze” – válaszolom. Kacéran felé fordítom a fejem, no, most mutasd meg, milyen tőkös pasi vagy. S már érzem a leheletét, nyelve hegyével puhán nyaldossa a szememet. Ez tényleg kinyalja. Nyálás. Megeléjelem:

– „Juj, de jó” – húzom el a fejemet, közben még mindig pislogok, hogy szúr-e még. Nem szúr. – „Kijött” – Gyorsabban szedi a levegőt:

– „És a másik?”

– „Maga bolond” – csúszik ki a számon. – „Abba nincs is semmi...” – de már közeleg az ajka, érzem a leheletét.

– „Oké” – adom meg magam, s ő csókolja a jobb szememet, csiklandoz. Felvetek, természetemmel súrolom, hadd örüljön, s kiszaladok a szobából.

Olyan az életem, mintha szobafogságban lennék. Vagy legalábbis háziőrízetben. A háziőrízet jobban illik hozzám, mert a Piazzára kimehetek. Két szórakozásom azért mégis van. Egyik a cirkusz, amit az anyám leművel, hogy elcsábítsa Hambét. No, senki ne mondja nekem, hogy csak azért jár utána, kedveskedik, eteti, itatja, kelletti magát, mert meg akarja tartani bérlőnek. Ezt akarja beetetni nekem, mikor látja, hogy forgatom a szememet, mármint, hogy nem vagyunk olyan gazdagok, hogy elveszítsük ezt a kis plusz jövedelmet. A plusz szót olyan átszellemülten mondta ki, mint a Szűz Mária nevét a templomban.

Nem tudom, hova tette a szemét, hogy nem látja, ennek a Hambénak nem ő kell, hanem én. Jó is, hogy nem látja. Megfojtana dühében. A másik szórakozásom Hambével az incselkedés. Jobb, mint Clarával a tollaslabda. Clarával is jó buli különben, sokat nevetünk, meg kibeszéljük a srácokat a suliból. Baromi jó fej csaj. Kár, hogy a nyarat a nagymamájánál tölti. Én is szívesen kiesnék innen, akár egy nagymamához is, de senki nincs, akihez elutazhatnék. Szóval marad anyám cirkusza és Hambével az incselkedés. Rájöttem, hogy ha táncolok, teljesen beindul tőle.

Felteszem a lemezt, a kedvencemet, a Kicsi Carment, s akárhol van, előterem. Általában a teraszon horgonyoz le olyankor, onnan les az ajtón keresztül. Gondolja, észrevétlenül. Csak azt várom, mikor veszi észre az anyám. Én meg illegek, billegek, elképzelem, hogy mazsorett vagyok. Behunyom a szemem, s már látom magam a fehér miniszoknyás ruhában, dögös fehér bőrcsizma van rajtam, nem olyan snassz kis mezei bokacsizma, de igazi, térdig érő bőrcsizma. Képzeltbeli pálcát pörgetek a kezembe. Én vagyok az élen, vezetem a lányokat, akik mögöttem menetelnek. Máskor azt képzelem el, hogy szvingtáncos vagyok és szviiingelek, szviiingelek. Néha a szemem sarkából, hogy ne vegye észre, figyelem a hatást. Úgy néz rám olyankor, mint a filmekben a szerelmes férfiak, fájdalmas mosollyal, pudinglágyan.

A párhuzamos egyenesek a végtelenben összeérnek

Állok a hídon. Alattam kiszáradt folyómeder, egykor farönköket, gallyakat görgettek benne a hullámok. Csinos, rózsaszín, nyomtatott mintás ruha van rajtam, hasonló, mint azon a júniusi vasárnap reggelen a napfényes nappaliban, amikor H.H. szíve a látomra úgy dübörgött, mint a dob. A ruha szoknyája bő, láttatni engedi a térdeimet, a derekamnál feszesen rám simul. Arcomat úgy hagytam, ahogy Isten a világba lökött, kipingálatlanul, hogy G. M.-nek kedveskedjem. Hajamat kibontottam, hogy tovavigye illatom a szél, a világ végére is, s megtalálja őket. Belélegezik majd testem páráját, s a vágy újjászületik zsigereikben, addig fognak szenvedni, míg lábaik akaratlanul elindulnak hozzám. Várok.

A jobb parton Barranquilla körvonalai rajzolódnak ki székesegyházával, Kolumbusz Kristóf szobrával, gyarmatkori házaival, túlfűtött érzelmeivel, a bal parton pedig a zöld és rózsaszín Ramsdale egyetlen hoteljével, halastavával és unalmas hétköznapaival. Kezemben két zöld almát tartok, játszadozom, zsonglörködöm velük, miközben felváltva két dalt dúdlok. Azt a kis bugyutát, amivel H.H.-t a bűvkörömbé kerítettem, s amit együtt daloltunk akkor a kereveten: „Édes Carmen, ó, kicsi Carmen, micsoda, micsoda, micsoda éj! Csillagok, csillogók, kocsik, kocsmák ámen”. Csilingelte a „cs”-ket, hogy elvarázsoljon, most én csilingelem, hogy idevarázsoljam. A másikat G. M. zümmögte éjjelente a fülemben: Delgadina ágya körül őrangyalok hada örül. Carmen, micsoda éj, csillagok. Delgadina ágya körül, csillogó őrangyalok hada, örül. Ámen.

Tekintetemet a horizont legszélére függeszttem, nézem a villanypóznákat, s őket várom. Drótsodronyok feszesítik az oszlopok fémtesteit. Varjak gyülekeznek a vezetékek párhuzamaiban, krákognak, kárognak, köhécselnek. A párhuzamos vonalak a végtelenben találkoznak. Hallom a lépteiket. G. M. léptei tétovák és megfáradtak, kilencven évének minden teljességét beleálmodtam ujjai érintésébe. M. M. lépései határozottak és délcegek, mint akkor, amikor anno azt hittem, egyenesen a mozivászorról lépett le hozzám.

M. M. ér hozzám elsőnek. Még mindig jóképű, sötét hajába ezüstsálakat fontak az évek, rendkívüli férfiasága ma is komorságában teljesedik ki, s a modora, igen, a modora még mindig vonzó, ahogy hozzám hajol, s a fülemben suttogja: Lo-Li-Ta. Nyelve hegye közben háromszor érinti lágyan szájpadlását, s én újra léte lángja, ágyéka vágya, kárhozata, lelke vagyok, újra nimfácska mézszínű vállakkal, selymes háttal, bimbózó mellekkel. Áhítattal és mámorosan néz rám. Csókot lehelek ajkára, s a tenyerébe teszem az egyik almát. Már hallok G. M. sóhaját, Delgadina! Még csúnyább, még ráncosabb, még anakronisztikusabb jelenség, mint akkor volt. Félénken megfogja a kezem, cserepes ajka röviden megpihen kézfejem. Odaadom neki a másik almát, átölelem, megcirógatom a nyakszirtjét, s a fülébe súgom: Csúnya papa. Szomorú mosoly játszik szája szögletén, miközben válaszol, kislány, egyedül vagyunk a világban.

Beléjük karolok, elindulunk a kiszáradt mederben. Lassan magunk mögött hagyjuk Ramsdale színes és Barranquilla gyarmatkori házeit. A távolban egy női hang bánatos dalt énekel a szerelem kínjairól. Látszatra, mint járnai tanuló gyerek bukdácsolok magas sarkú cipőmben a szántóföld barázdái között, mégis én vezetem őket. Hol G. M. karjába kapaszkodom erősebben, hol H. H.-ba csimpaszkodom görcsösen, hogy bokaficam, lábtörés nélkül odaérjek a kiszáradt fához, amelynek törzséhez egy ásó van támasztva. A percek óráknak tűnnek, míg célhoz érünk. Felsőhajtok, s a két frissen kiásott sírra mutatok:

- Ezért hívtalak benneteket – mormogom csak úgy magam elé, kerülve a tekintetüket.
- Ezért jöttünk – válaszolják bánatosan szinte egyszerre.

G. M. vetkőzik, pedánsan összehajtogatja selyemingjét, frissen vasalt lenvászón öltönyét, hogy össze ne gyűrődjön. H. H. közben komótosan leveszi a bársonyzakóját, s egy elegáns mozdulattal a legalsóbb gallyra akasztja. Nem szeretném, ha összesározódna - mentegeti magát –, egyedi párizsi darab. Mindhárman összeölelkezünk búcsúzóul. Kong a székesegyház harangja. Két kezemmel temetem el őket. Behunyt szemmel hol az egyikre szórom lágy mozdulatokkal a puha zsíros rögöket, hol a másikra. Közben úgy hajolok, hogy még utoljára extázisig gerjesszem bennük a vágyat. Szoknyám feltűröm, kilátszik a csipkés selyembugyim, a ruha fűzőjét kicsit megbontom, pántjai lassan lecsúsznak vállamról, majd egyre lejjebb sinkóznak testemen, láttatni engedik melleim vonalát, majd hegyes mellbimbóimat, derekam hajlatát, s végül köldököm babszem gödrét.

Nem kopognak a göröngyök, pusztán ziháló légzésük neszel. Fuldoklom. Lélegezz, ismétlem magamban kétségbeesetten, lélegezz.

Sötétség s csend borul a tájra, mire elkészülök. Bénultan, félmeztelenül állok a két hant mellett. Tudom, hogy indulnom kell, el kell érnem a vonatot, de moccanni sem bírok. Le fogom késni, ketyeg bennem a félelem. Az almákra gondolok, amik ott maradtak a zakózebeikben. Elrontottam, cikázik át rajtam a felismerés. Az almákat is el kellett volna temetnem velük. Egyszer csak G.M. panaszosan megszólal: Fázom, fel szeretném venni a zakómat. Ezt hallva H.H. is felsóhajt: Én is. A puha zsíros rögök kemény göröngyökké változtak, véresre sebzik a kezeimet, még kihantolom őket.

Két férfi karjaiban bukdácsolok vissza, savanyú zöld almát rácsálnak, s közben vidáman dudorásznak: Édes Carmen, ó, kicsi Carmen, micsoda, micsoda, micsoda éj! Csillagok, csillogók, kocsi, kocsmák ámen. Csilingeli H.H., hogy elvarázsoljon. G. M. pedig boldogan zümmögi: Delgadina ágya körül őrangyalok hada örül.

* A szövegben idézetek szerepelnek Gabriel García Márquez *Bánatos kurváim emlékezete* és Vladimir Nabokov *Lolita* című regényéből.

#házibuli

Leemelem a polcról a kávé dobozt, lecsavarom a tetejét, beszívom az illatát. Szuper lenne, ha ebben a pillanatban megállna az idő és én örökre ebben a helyzetben maradnék, ahogy beszívom a kávé illatát. Víz engedelkedik a kutyogóba, beleteszem a tölcséret, megtöltöm kávéval, rácsavarom a tetejét. Míg kikutog, megnézem, mi újság az fészbukon. Csupa badarság: Ne bízzunk meg senkiben, Adjunk másodikat, Mi a boldogság titka, 10 dolog, amiből megtudod, hogy ő az igazi, szelfik döggel, kisbabás fotók. Ebből elég. Automatikusan nyúlok a fekete macskás bögre felé, aztán a szívécskéset választom. Adjunk egy esélyt a boldogságnak, koccintok a tükörképemmel egy fészbukos szlogennel.

A pasasok nem szeretik, ha megváratták őket, hát lent szobrozok a bejárat előtt a plátánfa árnyékában. Egy fekete macska köröz a szemétkonténer körül, mancsocskái fehérek, mintha zoknija lenne. Niki erre azt mondaná, hogy a fekete macska a karmám. Ma reggel nem akartam fekete macskás bögréből kávé inni, hát akkor egy igazi sétál be az életembe. Megunja a körözést, nyújtózkodik, elindul a virágágyasok felé. A járásában van valami laza elegancia, de határozottság is. Oliver jut az eszembe, az ő járása is ilyen lezserül elegáns. Na, végre. Tomi megérkezik egy régimódi piros sportkocsin, az autórádióból bömböl a Guns N' Roses - Knockin' on Heaven's door.

– Klassz a kocsid – kiabálom köszönés helyett.

– Á, szóra sem érdemes – legyint, de látom rajta, hogy baromira büszke, kihúzza magát, még a mellét is kidülleszti, puszt ad.

– Most átmentem abszolút retróba. Guns N' Roses jöhet? - Bólintok.

– Kösd be magad, bébi, mert repülünk.

Sosem utaztam még ilyen régimódi autóban, sportkocsiban sem. Behunyom a szemem. Érzem a szelet az arcomon. Guns N' Rosesra lehet ám repeszteni, Tomi nyomja is a gázt ezerrel. Nézem az antracit aszfaltot, ahogy előttünk tekeredik. A szagot választóvonal olyan fehér, mintha korán reggel mázolták volna oda. Az útmenti fák a horizonton V-betűben találkoznak. Kellemes hangulata van ennek a retró kocsikázásnak.

A hangfalakból lüktető ritmus a mellkasomban dobol. Tomi nyom rá még egy kis kakaót. Együtt énekeljük:

And don't you cry tonight
There's a heaven above you baby
And don't you cry
Don't you ever cry.

A tó tükrén báránnyelűk úsznak. A nád között beékelődve korhadt famóló. Leülök a széleire, lehúrom a szandálat, s a vízbe lógatom a lábam. Kellemesen hűsít, a hullámok simogatnak. Tomi a horgászfelszerelést cucolja ki a kocsiból. Füttyörészik. Távolabb, a nádas szélén vadkacsa-pár úszik, elől a hím, utána a nőtény, s a kiskacsák utánuk. Arra gondolok, hogy ez boldogság, hogy itt ülök egy korhadt móló szélén, lógatom a lábam a vízbe, nézem a báránnyelűket, és hallom, ahogy Tomi neszel, rakosgat, és füttyörészik közben. Ez boldogság, de én nem érzek semmi mást, csak ürességet.

Tom mellém ül, szintén belógatja a lábát a vízbe. Hallgatunk. Tomival jó hallgatni.

– Hali, kurvára élvezem ezt a láblógatást, de nem horgászni jöttünk véletlenül? – töri meg a csendet. – Gyere, Zsú, megtanítalak horgászni.

– A parton már el vannak készítve az állványok, a kempingszékek. Ejha, gondolom, ez tőnk komolyan veszi, hogy én is horgászni fogok.

– Te tényleg azt akarod, hogy horgásszak? – nézek rá hitetlenkedve.

– Igen – mosolyog. Nem egy művészet ülni és figyelni, hogy mikor kap a hal. Mondjuk kifogni már nem olyan egyszerű. Tomi magyarul, csalít tesz a horogra, mutatja, hogyan kell behajítani. Próbálok, nem megy. Beakad a nádasba. Türelmes. Úgy magyarul, mint apa, amikor kicsi voltam. Halkan, megnyomja a szóeleji szótagokat, mintha minden egyes szó életfontosságú lenne. Így csendesen kiabálnak a szavak. Végre sikerül jó messzire bedobnom a horgot. Örül, megdicsér. Elismerés csillog a szemében. Ügyes vagy, mondja. Közönyös vagyok, nem érzek semmit. Próbálok mosolyogni, mintha lelkesednék. Kiveszi a botot a kezemből, kicsit közelebb tárcsázza, beilleszti az állványba. Most már csak bambulni kell és figyelni, hogy van-e kapás – kacsint rám. A saját horgát is bedobja.

– Mit állsz, mint egy rakás szerencsétlenség?

Kérdőn nézek rá. Alsó ajkába harap:

– Bocsi Zsú, csak kicsúszott a számon.

– Tudom, olyan vagyok, mint egy rakás szerencsétlenség.

– Ááá, dehogy. Ide csüccs!

Szó szerint, mint egy kislányt, leültet a kempingszékre. Ő is leül. Majd gondol egyet, keresgél a hátizsákjában, sildes sapkát húz elő, a fejemre húzza.

– Fűlszerviz – jegyzem meg.

– Nehogy napszúrást kapj, Zsú. Vigyáznom kell rád, ha már elhoztalak – mondja. Ülünk. Bambulunk. Kis idő múlva ásványvizet vesz elő a hűtőládából, tölt, s nyújtja felém a műanyagpoharat:

– Igyál, baromi meleg van, sokat kell most inni, azután már csendben leszünk, Zsú, és figyeljük, mikor lesz kapás. Nézem azt a pontot, ahol a szilon elmerül a vízben.

Nézem, és közben arra gondolok, milyen jó lenne, ha visszamehetnék az időben és kitörölhetném a bulit az életemből. Vagy legalábbis azt a találkozást Oszkárral a TESCO-ban. Miért a TESCO-ba mentem vásárolni, miért nem a BILLA-ba, vagy a LIDL-be? Akkor minden másképp lenne. Most örülnék, hogy Tomi elhozott horgászni, nézném a vizet és Oliverről álmodoznék, vagy a projekten flóznék, vagy csak bambulnék a csillogó víztükörré. Aztán arra gondolok, hogy eltűnt a gombóc a tokomból. Ahogy eszembe jut, újra dagadni kezd a torkomban. Bámulom a vizet, ahol a szilon eltűnik. Csillognak a fodrok a tó felszínén, vibrál a levegő, lebegek. Tomi izgatott kiáltására eszmélek:

– Zsú, kapásod van!

Mire mozdulnék, már ott áll mellettem, kezébe kapja a botot, tárcsázik. A vízből egy halfej emelkedik ki, majd a törzse az uszonyaival. Harcol, ficánkol, rángatja magát, ki akar szabadulni. A pikkelyei úgy ragyognak a napsütésben, mint a csillámpala csillámai. Nagyot dobban a szívem, egyre gyorsabban kalimpál. Eszembe jut, hogy én is így harcoltam, ficánkoltam, küzdöttem. Tomi közben kihúzza a halat, leteszi a fűre. A hal dobálja magát, levegő után kapkod, tátog, a szájában ott a horog. Tomi nagy nehezen kiakasztja a horgot a bajsza mellől. Ujjong, hogy nagyszerű példány, Zsú, ebből lesz ám a pompás rántott ponty.

Dübörög a szívem a mellkasomban. A szerencsétlen ott vergődik a fűben, kidüllednek a szemei. Néz rám kétségbeesetten. Tomi egy kék műanyagvödörbe vizet mer. A nádas árnyékába lerakja. Viszi a halat a vödörben, az kétségbeesetten ficánkol, majd ki ugrik a kezei közül, de Tomi erősen tartja. A szívem is úgy ficánkol, mint a hal Tomi kezében, az is ki akar ugrani a mellkasomból. Nem akarom, hogy betegye a vödörbe. Azt akarom, hogy szabadon engedje.

– Neeeee – kiáltok fel. Tomi megilletődik. Kérdőn néz rám. Nem érti. Kicsordulnak a könnyeim, potyognak. Behunyom a szemem úgy suttogom: ne, ne, ne, Tomi, kérlek ne, kérlek engedd el, kérlek, kérlek, kérlek. Fáradhatatlanul ismétlem, mint a karcos lemez, aminek a karcán megugrik a tű, újra és újra, vissza az előző sávba. Kérlek, kérlek, kérlek. Tomi megrökönyödve néz rám. Nem érti. Nézi a halat, engem, aztán elindul a tó felé, el-

halad a kék vödör mellett, továbbmegy, végig a mólón. A móló végén leguggol. Nem mozdul, csak a hátát látom. Csendben vagyok, visszafojtom a lélegzetem, várok. Tomi lassan kinyújtja két karját, a víz felé hajol, visszaengedi a halat vízbe. Nem áll fel, nem jön vissza hozzám. Tovább guggol mozdulatlanul a móló végén, és néz maga elé. Nézi az elúszó halat, a hullámokat a tó vizén, a szembeni nádist, az égen a napkorongot.

Nem tudom, mit néz, nem tudom, mire gondol. Megnyugvás tölt el. A szívem már nem ficáncol ide-oda, a görcs is lassan oldódik a torkomban. Oda szeretnék menni Tomihoz, átölelni, megköszönni, de nem tudok, nem érzem a lábam, olyan, mintha deréktől lefelé megbénultam volna. Hallom, hogy Tomi sóhajt, lassan feláll, megfordul. Szomorúan, tanácstalanul néz rám. Nem akarom, hogy így nézzen rám. Nem akarom, hogy azt gondolja rólam, hogy egy szerencsétlen idegrocns vagyok. El szeretnék futni. Elbújni. A nádas közé, vagy a móló alá a vízbe. Bástya G2, királynő C7. Behunyom a szemem. Hallom a lépteit, érzem az illatát, ahogy felém hajol, a papírzsebkendő érintését az arcomon, ahogy a könyveimet törli. Hallom a víz locsogását, ahogy a pohárba kiönti. Kinyitom a szemem. Elöttem guggol, nyújtja a poharat:

– Igyál Zsú, ez segít – mondja reménykedve, mintha varázsital lenne a fehér műanyagpohárban, mintha abban bízna, ha megiszom, újra a régi Zsú leszek. Látom az arcát, a szemét. Gondterhelt. Ráncolja a homlokát. Biztos azon filózik, hogy mi van velem, hogy mit csináljon velem, egyáltalán hogyan kell viselkedni ilyen helyzetben? Szófogadóan iszok pár kortyot.

– Jobban vagy? – kérdi reménykedve. Bólintok. Fellelegzik.

– Gyere, Zsú, úszunk egyet. – S már vetkőzik. Először a csíkos pólóját húzza le, gondosan összehajtja, leteszi a kempingszékre. A rövidnadrágját élére hajtja, mintha öltönynadrág lenne. Nekifut, fejest ugrik a vízbe. Nézem, ahogy a másik part felé úszik. Egyenletesen tempózik, nem is emeli ki a fejét, hogy levegőt vegyen, csak jobbra, balra forgatja, mintha nézelődne. A teste közben nem fordul ki, nyílegyenesen szeli a vizet. Gyorsan halad előre, már a tó közepén jár. Dögmeleg van. Csorog rólam a verejték. A nap égeti a bőrömet. Elképezem, ahogy fejest ugrok a vízbe. Nincs fürdőruhám, de a készítés, hogy lehűtsem magam, sokkal erősebb. Sietve bugyira, melltartóra vetkőzöm, hogy mielőtt átér a túlsó partra és visszafordul, érkezek beugrani a vízbe. Nekiszaladok, elrugaszodom, a levegőben átkarolom a térdemet, úgy csobbanok bele a vízbe, s merülök lefelé.

A víz alatt úszom. Így szeretek. Kísérletezem, meddig bírom ki levegő nélkül. Kitolom az időt addig, míg nem érzem, hogy megfulladok, míg nem érzem, hogy pattognak a hajszálerek a koponyacsontom alatt. Arra gondolok, mi lenne, ha? Elhessegetem a gondolatát. A „mi lenne ha” nem létezik. Feljövök a víz színére. Teli tüdővel beszívom a levegőt. Tomi éppen eléri a túlsó partot. Meg sem pihen, visszafordul. Egyenletesen szeli a vizet. Olyan, mintha be lenne programozva. Pontosan meg van szerkesztve az algoritmus: 1.-2. másodperc - szeli a vizet, 3. másodperc - kiemeli a jobb karját, 4. másodpercben - kiemeli a bal karját, 5.-6. másodperc - szeli a vizet, 7. másodpercben - kiemeli a jobb karját és levegőt vesz... Hanyatt fekszem a vízen. Lebegek. Hallom a vízcsoobbanásokból, hogy Tomi közeleg, már érzem a hullámokat is, amiket az előre haladó test vet a vízre. A hasamra fordulok. Nem akarom, hogy lássa a fehér csipkés melltartómat. Már itt van mellettem. Mosolyog. Nézzük egymást. Próbálok mosolyogni, chees. Hálás vagyok neki azért, hogy olyan, amilyen.

– Bocsi, hogy elszúrtam - nézek rá bűnbánóan.

Csak rázza a fejét:

– Semmi gond, Zsú, legalább nem lesz veled munka. Útközben hazafelé van egy jó kis halászcárda, szuper a rántott pontyuk. A kiszolgálás is gyors. Nem kell sokat várni a kajára. S már úszik is a móló felé. Újra a hátamra fekszem. Nézem a bárányfelhőket. Legszívesebben itt maradnék örökre. Tomi azt kiabálja, hogy farkaséhes, és ha nem akarom, hogy engem faljon fel szőröstül-bőröstül, legyek olyan kedves és másszak ki a vízből. ■ ■ ■

Mene, mene tekél, ufarszin

E folyosó falára a gazellák inni járnak.
 A fikusz felett oroszlán támad.
 Kilövellő gejzír. Havas hegyláncok
 felém forognak. A meredélyen medvével,
 két bocsommal járok. Be-besüppedve a hóba.
 Most épp megállok.
 S ugrándozom. Játsszom a lejtőn,
 lefelé bucskázva-csúszva.
 Képzeletem a legjobb csúszda.
 Felhők szállnak. Mozdulatlan hegyóriások.
 Ki az, aki vár? Ki az, akit várok?
 A csúcok felett térbe nyílik az ég.
 Kékbe a fehérség, hófuvatokba a kék.
 Felhőfoszlányok. Tétova gondolatok.
 Ki lát a fényben? Ki az a vagyok?
 A fikusz is lennék? Leveleimen a por?
 A távoli ablakok? Képek az égből. Zúgva-közeledve.
 Köveket feszeget mancsával a medve.
 Mi után szimatol? Mi után kutat?
 Innen ismét a magasba ránt föl a tudat.
 Ormok. Hegyóriások.
 Káprázom. És várok. Magamra várok.

A szavakat tapogató ujjaim alatt
 szikla nő, jeges szél surran el.

Hófehér verem.

Távolról hegyek szólítanak.
 Mire megérint,
 csend lesz üres oldal a nevem.

Árnyék-erdőknek fény-avarja
 bármely mozdulat felzavarja.
 A képekben homály van
 a képek előtt homály
 menj tovább és érj tovább!

* * *

Megittuk már a szentelt
 kupákból a zagyva lőrét.
 Az oltári tálakból
 a falatokat mind megettük.
 Eltüzeltük falovainkat.
 Romlottan éltünk.
 Káprázat volt?
 Nagy a mi vétünk?
 Zöld lombot az ágról
 leperzselték szavaink.
 Világ volt étünk.

A falban tüdő zihál.
 Lüktető erek.
 Lógnak a felhőkből
 fáink közé belek.

A haza-út távolba vezet.
Szűk szobádból kihabzó terek.
A kagylóból csend. Az eredet.
Az égen medvepár hentereg.
A falakban zúgó tengerek.
Az örök tér, hallod, megreped.

A zene meg-megcsillan
késen és poháron.
Amit hallok:
ízlelem, érzem, látom.

Testemből szememen át a fény kivezet.
Belső jelek átlélegzenek,
és átvérzenek az álmok.
Mennyi szörny, akit most látok.
Sötétkék testükön három fej ül,
hat karjuk kitarva, négy lábbal
széles terpeszben állva,
vérben forgó szemekkel rád merednek.
kezükből vérrel telt koponyák,
hangjuk mennydörgésként hangzik,
kíséretükben százsám a hasonmásuk,
körötted az egész teret betöltik.
Zuhogó eső a vért lemossa.
Sziklákat habokat festve pirosra.
Ne félj tőlük,
te álmodod őket --
a belőled növekedőket.
És most körbevesznek.
Ne ijedj meg!
Míg a táguló térbe olvadsz,
a képek, érzések rólad mind lefolynak.
Minden gondolat a szívedbe forgat.

Láss magadra, és fordulj át jobb oldaladra!

A haldokló hallja a hangot.
Hegyek vajúdnak,
hullámok zokognak, láng éget,
a szél koromba forgat.

A föld a vízbe, a víz a tűzbe,
a tűz a szélbe, a szél a tudatodba.
Ismerd fel tisztán a ragyogásod.
Lásd kéked, fehéred!

El ne tévedj elbillent képeid között.
Tavaszi szélben
érkező vastag dögyszag.

* * *

Valaha én akartam szilvavirágzás
boldog lenni telihold fénylik
örülni mindig az esti utca haza botorkál
minden sötét lett a fákból is sötét
szivárog kutyák csaholnak
fájnak a hangok
szétesett mondat
eltömi torkom kutyák ugatnak
nincs út nincs mindig nyugatnak
s mekkora düh marad utánam
a lezúdult kövekben s kicsavart fában
és a nem-értés sűrű sötétje
valaha fény akartam egykor szilvavirágzás
nem tudhatom már. Nincs miértje.

Határfény. Nem tudni, mi volt. Nem tudni,
mi lesz. Megállsz. Vissza- vagy átmégy?

Szavak közt, fölött, mögött
helyedet keresve. A vak kövek
előtt a szentély falát csókolgatva.

Míg képekből térbe, térből sötétbe lépsz,
a csukott kapu alatt már a fény átszivárog.
Elhagyva
az emlékek szirmát hullajtva
találsz világot.

Fémfalban rés-hieroglifák.
Látod, hogy a túl nem ide,
s hogy innen nem jutni át.

A járdán egy férfi lohol
bőrén kéken Blake-angyal süt át.

Ha kiszakad a hit sarokvasa
s mielőtt átlépnél, rád dől az ajtó
s maradsz heverve ideát s az ideát,
az üzenetet amit kimentenél,
nem tudtad átvinni másnak.
A „döglesztő szeretet” lábadról levert.
S most saját halottad, kívüled heversz.

Kutyát sétáltat, aki már halott.
Itt van a túl, bár sosem jártam ott.
Ott van a túl, de miért nem vagyok itt.
A délután napsütött kalásza
rám pergi szúrós perceit.

Bár látszik, nem tudható,
mit rakott ránk, mit vett el
tőlünk az idő.
Jelenünkbe hogy kerültek
rozsdás emlékeink és bimbócska tervek.

Mintha először látnám:
zöld lomb-kocka sor vár rám.
Köztünk sok fogalom, és a forgalom.
A szépség lassan belém gyalogol.

Egy kisgyerek mászik a plakátos
palánk előtti füves dombon.
Alatta minden elmúltam, voltom.

A korláthoz láncolt biciklik kire várnak?
Gyalog indulok el a lépcsőkön
gyalog felvilágnak.

Somvirág: felérezek,
hogy élve régen erre jártam.
Erre a tisztásra érdemes,
hol sok nyíló mézvirág van.
Ahol némán kérdezek
életemmel vagy halállal.

Egy dallamba belerúgnak.
Nyüsítve elfut magadra itt hagy.
Majd visszahangként visszatámad
emlék-hullámmás csapkodja,
tengermorajlás veri hajnali hátad.

Hullámok zokognak.

Vörös tenger

Ha egy patak vize hét kövön folyik át, az a víz kristálytisza és iható, ez a közhiedelem. Abban megél a pisztráng. Ezen se vitakozott senki Kissarlóspusztán. De hogy honnan kerültek ide a pisztrángok, és igaz-e, hogy néha lazac is felbukkan a patakban, ez viszont hálás téma volt a kocsmában. De ne vágjunk a dolgok elébe.

Szegő Boldika hatodik osztályos tanuló, megtörölte az orrát, és csendesen szipogva, de összeszedte magát. – Na, látom, Boldi úr őminenciája megint kiadós verést kapott – mondta csipetnyi gúnnyal hangjában az ablakból kémlelő tornatanár. – Ezek a fiúk, ezek a fiúk...

Boldika egykedvűen gyűjtögette össze szétszóródott füzetait, könyveit, a ceruzákat, mi egymást. A lényeg megvolt, a halak. Végig a nejlonzacskóra gondolt, míg feküdt a földön és fölötte armageddoni csata dúlt. Persze a zacskó kiszakadt, alig maradt benne némi víz. Reménykedve nézegette az ott lapuló, két kicsi, tátogó halat. És még elérte a buszt. Félórás zötykölődés után, nagyapánál aztán átmentette a két kis jószágot egy befőttesüvegbe. Pisztrángok – nézett büszkén, és sóhajtott egy nagyot. – Egész héten az iskola akváriumában rejtegettem őket, de most már ide települnek – szemlélte a tízcentisnél alig nagyobb, szivárványos pisztrángokat. – Tiszta víz kell ám nekik! Nagyon tiszta. – Ha hoztál, lesz – bólogatott nagyapa. – Áh, leviszem őket a Mélyárokba, ott fognak lakni.

Boldika természetesen nem tudta, hogy a szárazság elérte a falut. Hogy az erdőben, kertekben összepöndörödtek a levelek, és a bőséges gyümölcstermés töppedten hullott le a fákról. Hetek óta csak égetett a nap, már a fenyők is megfakultak. Ilyen szárazságra senki nem emlékezett. A házakból már alig jött ki valaki. A csordát is egyre másra az erdőből kellett kihajtani. A Mélyárok olyan száraz volt, mint még soha. Partján néma sorfalat álltak a fonyadó fák, mint kálvárián a stációk. A templomban viszont sokan voltak vasárnap, mikor Viktor atya misét mondott. Esőért könyörögtek.

Szikes Arnoldot, a szerelőt jó ideje nem látták se a templomban, se a kocsmában. Jöttek a telepén, de most nem rendezkedett, hanem csak nyugtalankodott. Várta, hogy megszólítsa valamelyik tárgy a gyűjteményéből, de hiába. Végül egy reggelen megjelent a boltban. Nézelődött, kivárta, míg mindenki elmegy, aztán határozottan a boltos elé állt. – Bátyám uram, ez így nem mehet tovább!

– Mondja Arnold, mit adhatok?

– Hol van most az Isten? A Seregek Ura, Istene?

– Miért nem a papjukat kérdezi.

– Az azt mondja, imádkozzunk. Mert bűnösök vagyunk. De annyi idő már nincs. Mi van a prófétákkal? Hol van Mózes?!

– Kicsoda?

– Mózes, hát magukat az vezette ki a nyomorúságból, nem? Lángoszlop, Felhőoszlop? Most ez kellene. Maguknak megígérte, nem?

– Igen, de maguk, meg azt mondják Jézus mindent megoldott. Maga is keresztény, nem? Meg van váltva...

– Na ja, csak mi már eltudományoskodtuk a hitet! Annyi minden tudományt raktak rá a papjaink, hogy már nem is látjuk, miben hiszünk – bosszankodott a szerelő.

Feldman erre nem válaszolt. A boltos kevés szavú, magas, csontos, lúdtalpas öregember, annak idején jogi tanulmányait éppen csak elvégezte, szakvizsgáig nem jutott, végrehajtó lett, aztán nyitott egy játékboltot a városban, ahol később már inkább bálás ruhákat árult, hogy tönkre nem menjen. Dadogott is, mióta az ősbörökás leégett és ő alig talált ki belőle élve. Akkor vesztette szem elől az Istent. A Lángoszloppal együtt. Feldman nem sejtette, hogy Arnold milyen módon akarja megszüntetni a szárazságot, és már mindent ki is tervelt. Már csak őt kellett megnyerje. Feldman kulcsfigura – okoskodott Arnold. Jogot végzett, tehát tanult ember. Hozzá zsidó vallású, tehát majdhogynem rabbi! Neki a vérében van Mózes története. A terv kristálytisza, mint a hét kövön átfolyó patak: Feldman megáll a Mélyárok innenső partján, és fölemeli a botját, mint annak idején Mózes a Vöröstengernél. Mögötte ott a menekülő nép, a falu. És innentől már miénk a történet. Hogy elindul, és száraz lábbal átkelünk. És ahogyan átértünk, visszafordul, és újra megemeli a botot, és a víz újra visszatér a helyére, mondja az Írás, de mi úgy vesszük, kitölti medrét. És lehet is hálat adni. Ehhez Viktor atyának se lehet egy rossz szava sem. Ez volt a terv, mondom, tiszta, mint a hét kövön átfolyó patak. És vége a szárazságnak! Arnold a kocsmában is elmondta a tervet a jelenlevőknek. – De mi lesz, ha előbb jön a víz? – vetette föl valaki.

– Már hogyan jönne előbb?

– Hát, amikor még éppen az árokban vagyunk?

– Úgy van, menjünk inkább a kőrakott hídon át, a régi malomnál! – tódította egy hang.

– Jaj, éppen a lényegét nem értitek! A hídról mi értelme lenne szétválasztani a vizet?!

– Egyébként fönna, a bányató is ki van aszva! Onnan nem jöhet a víz...

– De emberek, ez a csoda! Itt csoda lesz!

– A szaxofonost hívjuk el. Fújja nagy hangon! Az is a bibliában van. Szép lesz...

– Jaj, az Jerikónál volt, az más... - intett türelmetlenül Arnold. – Itt csoda fog történni. Isten megígérte a zsidóknak, hogy megmenti őket. Ezért kell Feldman. Átvezet bennünket, és aztán összecsapnak a hullámok. És ott a víz, és még az egyiptomiakat sem kell elpusztítani. Mindenki ott lesz, mindenki. De legalább tíz ember kell, vagy tíz férfi? Megkérdezem Feldmant.

Feldman nehezen állt kötélnek. Különösen, hogy elvesztette szem elől az Urat. Ráadásul, senki nem szereti, ha ígéretére emlékeztetik, még a Mindenható sem – ezt meg is mondta Arnoldnak, hogy azért ennek az akciónak van veszélyes része is. Arnoldot viszont eltéríteni nem lehetett. Bátya, én magának most a faluról beszélek! Ismerték már. Még Viktor atyát is meghívta, elvégre Mózes neki sem lehet ellensége. Miből tudjuk, hogy az egy meder, ha egyszer száraz? Hát beledobunk egy halat. Honnan veszünk halat? Ott a boltban! Makréla, szardínia, lazac?! Valami itthoni kellene, miért mindig a külföld? De a Vörös tenger, mégiscsak tenger! Sós vízbe élő hal kell! Na, de utána majd mi lesz? Kipusztul, vagy sós lesz a patak? Makréla vagy lazac? Nem, nem a földre dobja le, Mári néni, hozza már el a dagasztóteknőjét, majd abba dobja. Úgy fog történni, elmondom. Feldman, fogja meg a botját, a halat dobja a teknőbe..., a lényeg, hogy átvezet bennünket. És történt, ami...

Füstölt lazac a boltból. Arnold föltépte a zacskót, kibontotta. Vizet meg nem hoztak, nézett körül, és zavarában ráköpött a halra. Még nem akarta átadni, de Feldman elvette kezéből. És az öregembernek bizonytalanul, de megmozdult a lába, hogy indul. És ekkor azzal a furcsa, takarékos mozdulattal, ami az időseknek a sajátja, a halat bedobta, szinte ejtette, az árokban levő teknőbe. És látták, hogy melléje esett. A pocsolyába. Senki nem tudta, hogyan került oda a tócsa. A lazac rándult és csapott egyet a farkával – többen csodálkoztak, hogy mi is történt. Arnold még utána is kapott, hogy helyrehozza a hibát, „hé, majd, ha odaát” kezdte, de senki nem hallotta. Akkorát dördült az ég. Egyszerűen végig-

repedt a mennybolt, és ömlött az eső. Többen esküsznek rá, hogy a lazac abban a pillanatban belesiklott a csordogáló, majd hömpölyögni kezdő vízbe, mely pillanatok alatt megtöltötte a Mélyárok medrét. Feldman a botjával úgy állt ott, mint Mózes. Szürke szakállát cibálta a szél, ahogyan a képeken látni. Esernyő persze senkinél. Boldikánál viszont ott voltak a pisztrángjai, befőttesüvegben. Beleeresztette őket a hömpölygő vízbe, nagyot sóhajtott, s úgy nézett utánuk, mint egy városalapító. Viktor atya hitetlenkedve csóválta a fejét, most az egyszer késett, de együtt ünnepelt a bőrig ázott falusiakkal.

A csendes eső három napig áztatta a boldog falut. Jégverés és villámlás nélkül. Úgy látszik, a Teremtő nem vette zokon, hogy ígéretére emlékeztették. Hogy Feldman boltos már nem dadog, az pedig a falusiaknak egyáltalán fel sem tűnt. ■ ■ ■

Cserépkályha

Az uraság egykori vadászkastélyából hiányzott az összes cserépkályha. Szörin-szálán eltűnt mind. Nem tette ezt szóvá senki, míg a család leszármazottjai meg nem jelentek. A kastély pár évig a Termelő Szövetkezet központjaként szolgált, aztán gyermekotthon lett, végül szociális foglalkoztató. Most már évek óta üresen állt, bedeszkázott ablakokkal. Fel fogják újítani. A rokokó cserépkályhákat is!

Ibolyka, a keramikus művész büszkén vállalta el a munkát. Kifejezetten őt keresték meg, sőt, felajánlottak a faluban műhelyt, lakhatást. Ibolyka boldog és elégedett volt. Nagyon szép kályhacsempéket fog alkotni! Gyönyörű díszei lesznek a kastélynak azok a kályhák. A városban főszámolta a műhelyét. Ideköltözött, és célszerűen berendezte a házat. Kialakította a műhelyt, égetőkemencét, a szárító polcokat, mindent. Aztán kutatásba, adatgyűjtésbe kezdett, de váratlan akadály állta útját, ugyanis annak idején a kályhacsempék megrendelésre készített egyedi darabok voltak. Keresett, kutatott, de a helyzet egyre reménytelenebbé vált. Nem volt meg a minta! Néhány használhatatlan fotót talált. És nem csak a tervekkel akadt el. A keze kezdett sorvadni. Belül, az izmai. Reggelenként, mikor a műhelybe ment, bármit kézbe vett, elejtette. Képtelen volt dolgozni. Meg sem bírta érinteni a hűvös masszát, aminek a simogatására eddig nap mint nap úgy vágyott. Eladott mindent, az egész készletét. Hagyta, hogy vigyék a kedvenc darabokat. A gyönyörű hangú korsókat, melyek, ha végigsimították oldalukat, úgy súgtak-búgtak, mint az éjféλι erdő.

A faluban is mindenki örült, mikor Ibolyka megjelent. Tudták, hogy gyönyörű mázas edényeket korongol. De olyan különlegeseket, hogy a pendülésük is gyönyörködtető. Figyelték, hogyan rendezi be a műhelyét. Látták, hogy a raktárat is kialakítja, polcokat ácsol. De azt nem tudták, hogy minden reggel, mikor kimegy, hogy begyúrja az agyagot és hozzáér a masszához, erőtlenség száll belé. És ő csak leroskad, és néz maga elé. És akár délig fel sem áll.

Ibolyka egyre ritkábban mozdult ki a házából. Éppen csak vásárolni, ha elment Feldmanhoz, de mindig csak keveset, hogy ne terhelje a kezeit. Feldman említette neki Arnoldot, a szerelőt, hogy az tudna segíteni, de Ibolyka elhárította. Bejár a városba, erőltetett mosolyt az arcára. Majd a reumatológián... A falubeliek eleinte jöttek hozzá, figyelték, mit dolgozik, de aztán csalódottan elmaradoztak. Látták, hogy egyszer elsétált az erdő felé is, de Arnold nem volt otthon. Kapuja behajtva.

Arnold, a szerelő benn lakott az erdő alatt. Házát könnyen meg lehetett találni, mert előtte ott állt a Csepel gyártmányú műhelykocsi, még a negyvenes évekből. A férfi valójában abban lakott. A házban és a portán csak a több évtized alatt összeszedett kincseit tartotta. A falusiak szerint lomok és kacsatok gyűjteménye halmozódott nála. Igaz, ami igaz, volt öneki mindene. Billogos téglák, római cserepek, malomkövek, szöttesek, rajzok, régi vasalatok és zománcos utcatáblák... Minden, ami szép és esztétikus volt, az megtalálta Arnoldot.

A falusiak semmi kivétlnivalót nem találtak abban, hogy Szikes Arnold szerette a pálinkát. Férfiember volt. Ha többet ivott a kelletténél, kötekedni kezdett, és a kamionos éveiről kezdett mesélni.

– Mit tudtok ti arról, hány kamionos porlad a sivatagban? Ezek mind hősök voltak! Elementek, hogy nektek hozzanak Irakból datolyát! Cseréltetek, ti már kereket a forró homokban? Na! Tudjátok, hányan vesztek oda, mert az éhes berberekek elkapták őket? Vannak helyek, ahol csak konvojban lehetett menni... És csak döngetsz ész nélkül a másik után, az útról letérni soha! Mert meghalsz. A beduk ott lesnek a dűnék mögött. Elkapnak, és véged. Törzsi háborúk... – Arnold legyintett –, na, hagyjatok engem az ilyen művészekkel!

Nincs ezeknek semmi bajuk. Hogy el nem igazodnának Bagdadban, arra leteszem a nagy-
esküt! – Ilyenkor aztán gyakran tettlegességig fajult a szenvedély. Egyébként pedig kedvel-
ték, mert bármivel fordultak hozzá, mindent megoldott. Szerelt varrógépet, kerékpárt, da-
rálót, traktort... Bármivel keresték meg, visszavonult a szentélyébe, a műhelykocsiba, és
néhány perc múlva a megfelelő szerszámokkal lépett ki onnan. És bármi lett legyen is az,
megoldotta. Ibolyka gondjait Feldman említette neki. – Majd elmegegyek hozzá – mondta.

Ibolyka, a keramikus lehunyta a szemét. Ez az ember egy szörnyeteg, ezzel azonnal tisztá-
ban volt. És bejött ide. Bejött? Nem. Behatolt! És itt ül az ő konyhájában. Mit keres, mi
után szimatol? A férfi érdeklődve szemlélődött. Ibolyka nem mert a beesett arcú, kopasz-
dó férfira nézni. Érezte a levegőben, hogy az illető a kocsból jött.

– Mivel kínálhatom?

– Köszönöm.

– Én nem iszom, de van finom pálinkám, úgy kaptam ajándékba – motyogta Ibolyka,
már meg is bánva az ötletét.

– Tudja, hölgyem, én kamionos voltam. Mi tudjuk, hol a határ.

– Egy kávéval megkínálhatom? – hallotta saját szavait.

– Na, az jól esne, csak ne üveg pohárból, mert az én kezemben az elpattan, ha kérhe-
tem... – Ibolyka egy pillanatra megállt a konyhaszekrényénél, de aztán levett egy kis pety-
tyes csészét, meg még egyet, mert rájött, hogy ő is inni fog. Ezekre büszke volt.

– Szóval az érdekelné engem – kezdte a férfi, aki széles karimájú amerikai kalapját hanyá-
gul a földre helyezte, a széke alá – hogy hol láthatnám a munkáit?

– Alig maradt néhány régebbi...

– Hát az baj, mert lett volna néhány gondolatom... Ha már egy faluban élünk. S az újak?

– Sajnos hiába, de a csésze a kezében, azt is én készítettem.

– Ó, – mordult udvariasan a férfi – nagyon szép. – És mi az ön problémája, hölgyem?

Ibolyka rákvörös lett, és hirtelen teljesen pőrének érezte magát. Majd pont ennek a csa-
vargónak fogja elmondani, amit még magának sem tud megfogalmazni? – Csak mert
Feldman boltos mondta, hogy valamibe hátha tudok segíteni.

– Az a bajom – kanyarodott el ügyesen Ibolyka a betegségétől –, hogy elakadtam a kály-
hacsempe-tervezéssel.

– De valami izomsorvadás, vagy mi?

– Jaj, nem, semmi, semmi.

– De nekem van egy nagyon egyszerű, jó módszerem, amivel a testnek a rezgéseit vizsgá-
lom... Három üveg pohár. Különlegesen. Még Aranyosgyéresen tettem rájuk szert. Kettő-
vel diszharmoníát csinállok a testen, a harmadikkal pedig megtalálom a test hangját. Tisz-
ta vízzel töltöm fel őket nagyon lassan. Majd...

– Nem, kérem, azt hagyjuk. Az én bajom abból fakad, már a barátnőmmel megbeszél-
tem, ő kártyán is kivetette, hogy én lelkileg akadtam el. Mert nem találok a mintákat.
Tudja, a kastélyban, a cserépkályhák mintáit. Nekem kell megcsinálnom, de elakadtam!

– Ja, ön az a művész, aki kályhákat rak?

– Nem, én keramikus vagyok, és a kályhacsempéket készítem.

– De mi a baj?

– Egyedi minták voltak és nincsen meg egy se...

– Hölgyem, majd megnézem, mit tehetek. Van nekem nagyon sok mindenem, körül-
fogok nézni.

– De hát hol? – lepődött meg Ibolyka. A kávé után a kertkapuig kísérte a férfit. Megköny-
nyebbülve szaladt vissza a konyhába. Nézegette a csészikét. Szinte elmosni sem volt kedve.
Hátha eljön még... Na ide, ugyan soha! Éppen ezért nem mosom el, álldogált tanácstalanul.

A káosz mindig a rendrakással kezdődik, dühöngött Arnold, a szerelő, egykori kamionos.
Szánta a magatehetetlen fazekast, és már bánta, hogy ígéretet tett neki. Kályhacsempék,
persze, kályhacsempék... Hogy nagy vadász volt az öreg gróf. Melyik nem volt az? Még
másnap reggel is ezen törte a fejét. Valahol, valahol, emlékszem én. Vonagló szarvas, büsz-

kén álló, legelésző szarvas... És papírt vett elő, és csak úgy sorjáltak ki keze alól a gyönyörű rajzok. Volt ott kopófalka, vadkan, félelmetes agyarral, és volt kürtöt fúvó vadász... Alig aludt, és keveset evett, boldogan dolgozott. Pár nap múlva a rajzokat nyalábba fogta, s vitte Ibolykához. Lerakta a konyhaasztalra. Ibolyka pedig munkához látott. Érezte, hogyan tér vissza a kezeibe az élet, az erő. Gond nélkül gyúrta az anyagot, színezte, formálta, rajzolta és égette. Arnold jött, beszélgettek. Nem, Arnold nem ivott, elhárította a kínálást. A kocsmában sem járt, mióta szállította a mintákat. Ehhez tiszta fej kellett. A kávé elfogadta és már ment is vissza dolgozni.

Ibolyka polcain szépen gyarapodtak az elkészült kályhaszemek. Keze rendbejött, viszont nagyon csúnyán kezdett köhögni. – Túl sok időt vagyok a műhelyben, ez csak olyan szilikózis féle, mentegetődzött, mikor a megrendelő család aggódva kérdezte. Csodálattal nézték az élethű vadászjeleneteket, gusztálták a mintarajzokat. – Nagyszerű! És hol találta meg a mintákat?

– De Arnold, hozzon már el egy kályhacsempét legalább, hogy hadd lássam. – kérlelte a szerelőt. – Olyan sokat jelentene nekem, ha legalább megérinthetném, kezembe vehetném. A család is kérdezte...

– Ibolyka, bíznia kell bennem. Nem csak, hogy elhozom, hanem magának fogom ajánlani. Sőt, már veheti úgy, hogy az Öné, csak nálam van.

– De hát akkor miért nem hozza el?

– Mert nem lehet. Nem férek hozzájuk. Nagyon kellemetlen, de emlékezetből rajzolok. De megvan. Bízson bennem. Inkább ezt a köhögést kellene kezelni, mert ez lassan ijesztő... – nézte a sápadt arcot Arnold. – Higgye el, az a három pohár, az varázslatos...

– Ne mondja már, hogy erre is használható?!

– De, hát éppen a hullámtermészetünk okán...

Ibolyka két hét alatt annyira legyengült, hogy Arnold már hiába hozta a rajzokat. Csúnyán rázta a köhögés, alig bírt felkelni. Gyakran le kellett ülnie. De egyik délután mégis megjelent a műhelykocsinál. Felkapaszkodott a lépcsőn, és benyitott. Senki nem volt a kocsiban. Kimerülten leült. Sípólva szedte a levegőt. Így talált rá Arnold, – Hát maga, mit keres itt?

– Magát keresem, Arnold. – mutatott körül a kocsiban Ibolyka. Szerszámok, föltekert vilanyvezetékek, fogók, kalapácsok, olajos rongyok. – Mi van a kályhacsempékkel?! – a férfi hallgatott. – Ugye nincsenek is meg? Egyáltalán nincsenek, sose is látta! Becsapott. Hazudott nekem! És soha nem volt kamionos, vallja be! És még mi az, ami nem igaz? – Ibolyka köhögési rohamot kapott. A férfi hallgatott. Ibolyka nagy nehezen felállt, a segítséget egy mozdulattal elhárította, és hazabotorkált. Szikes Arnold szerelő, egykori kamionos viszont dermedten maradt magára a műhelykocsiban. Amikor végre összeszedte magát, elment a kocsimába és hatalmas verekedésbe keveredett, pedig most a sivatag áldozatairól szó sem esett.

Reggel Ibolyka nehezen kelt ki az ágyból. Egyébként jobb lett volna, ha ki se megy a raktárba. A kályhaszemek ugyanis az éjszaka mind megrepedeztek. Mint a finom szövésű pókháló, úgy szaladt végig rajtuk a pusztulás. Amelyikhez csak hozzáért, a keze alatt porlott szét. Magába roskadva ült, még akkor is, mikor délben a szomszédasszony rányitotta az ajtót. – Rozinéném –, mondta –, üzenem Arnoldnak, hozza azt a három aranyosgyéresi poharat és csinálja meg nekem a varázslatát.

Hát ennyi a rövid története annak, hogy hogyan állították helyre, az uraság kastélyának vadászjeleneteket ábrázoló, egyedi mintázatú rokokó cserépkályháját, melyeknek a szakma ma is csodájára jár. ■ ■ ■

Zöldy Pál (1954) könyvtáros, szociálpedagógus, író. A kilencvenes évek végéig aktívan publikált, könyvtárosként, később szociális területen dolgozott. Az íráshoz az utóbbi időben tért vissza.

A szomorú nem

Nem mozdul, aki nem, csak *feksz*,
és maga elé, ha néz, csak ippeg így,
nem tudja, minek, hogyan, és mit,
az *üz*, mit is üzen, ha van még *üz*,
de nincs már *üz* se, a semmi volna,

ha volna még bármi is, üres az utca,
gyalogolsz valami park felé, kiürül
minden körülötted, sikátor, juthatna
eszedbe, és félsz, ezért haza, *feksz*,
ha lehet, nem csinálni sem, minek

bármit is csinál, rövid vers, ha épp,
ha éppen ló, akinek *fegyv*, harcosok
mindenfelől, és *háb*, a *háb* az üzen,
vagyis *üzen se*, csak legyen a *hal*,
legyen a *puszt*, mindenki *puszt*, az

a jó, ha *puszt* mindenki itt, ha vége
így mindenknek, sikátor, csend, *ür*
esség, ez az, ami be, lefed majd, ha
végre deszkaföld, álruha, ha mind
lezárul végre, ha elmegyek, ahogy

erre alkalom, és menjen el minden,
ne legyen semmi folyt, itten a szom,
igen a szomorú nem, úgysem akar,
és nem is jár neki, csak az *elpuszt*,
a szomorú nem, nem akar sem. Se.

Aki el

Cambridge-be, O-nak

A félsz, *aki félsz*, semminek semmi,
a félsz, aki annyira, hogy felkelni se,
mert minek a reg, minek az, ami van,
nem lehet sem, nem is lesz soha úgy,
csak a vég, meg a félsz, nincs *értelm*

annak, aki, semminek nincsen *értelm*,
feküdj, amíg lehet, amíg van módod
megmozd, igen, addig feküdj, míg van
megmozdulni-lehet, ha van még, mozd
ul a test, amíg mozdítod, és akar még,
csak addig, ha már lebén, akkor biztos

semmi ilyesmi, ha már a test sem eng,
akkor vége mind, ha a testnek vég, így
már semmi, csak a szem, legfeljebb az,
a szem, ami könnyörg még, hogy tedd,
amit tenned kell, fejezd be, amit elkezd,

igen, csak a szem könnyörg, hogy zárd
le végképp azt, amit lezársz, az utadat,
miféle út ez, semmiféle út, csak a vég,
a vég az nem út, *lezárul minden*, mon
dod, és hagyod, hogy elmenjen, aki el.

A lelk meg test

A lelket meg, és nem csak *a lelk*,
de *a test* is, a testet elsősorban, ha
nem tudsz kilépni mindebből, re-
meg a kezed, olyankor, ha, alig, és
valóban alig, éppencsak kicsinyég,

nem csak a lelk, ami a lelket meg,
a test és *az elm*, ha van még elme,
ha van még bármi is, ami gondol,
vagy jön *a szorong*, olyan az, mint
amikor lónek, és te nem tudod, mi-

nek csinál ilyet, aki ilyet, szét, szét,
minden szét körülöttünk, jegyzetel,
firkálgat, aki még jegyzet, de nincs
senki, aki tud, *mert tud sincsen*, ki
az, aki még?, miért, hogy emígyen?,

több mindent, kevesebb semmit, ha
még mondhatok bármi szép, bármi
okos, csak darabok vannak, csakis
az egésznek a szétdarabolt darabjai,
futok a hiányod után, *nincs elég lev*.

Petőcz András (Budapest, 1959). József Attila-, Márai Sándor- és Babérkoszorú-díjas író, költő. Leg-
utóbb megjelent könyvei: *Az öregasszony, aki valamikor kislány volt*, elbeszélések (2022), *A vízpartot
becsomagolni*, esszék, tanulmányok (2021). *Az alfától az omegáig* címmel nyílt vizuális költészeti
életmű-kiállítás a Műcsarnokban (2022).

Kergeti a halakat

A ferences templom tornya novemberi ködbe burkolózik, alig vehető ki csúcán a nagykereszt. A hideg, nyálkás levegőben bandukolok hazafelé a kihalt utcán. Bojtos sapkámat mélyen a szemembe húzom. Nyolc óraker kezdődött a hittanóra, anyám miatt nem hagyhattam ki. Sokat veszekedtünk a templomba járásról, végül belegeyezett, hogy bérmálás után én döntöm el, mikor megyek misére. Onnantól nem kötelező. Erre viszont csak jövő májusban kerül sor. Igazságtalannak és álszentnek tartom, hogy miközben szüleim nem járnak templomba, legfeljebb anyám nagy ritkán, engem minden szombat reggelen elhajtanak bibliaórára, másnap meg misére. Arra gondolok, a tévében most ér véget a Maci Laci, amit a Gyalogkakukk után adnak. Sokkal izgalmasabb, mint a csehszlovák rajzfilmek, és megint lemaradtam róla.

A csendőrlaktanya előtt ér utol egy osztálytársam, Kiss Jani.

– Mi van, dagadék, templomban voltál? Ilyenkor nincs is mise!

Arcán gúnyos megvetés ül, amúgy sem túl rózsás kedvem haragba fordul át.

– Menjél a sváb anyádba, köcsög!

Ezt talán nem kellett volna mondanom, lesz mit meggyónnom. Jani sunyin fenékbe rúg, aztán elszalad. Sokkal gyorsabb nálam. Az utcasarkon megáll, visszafordul, a nyelvét öltögeti felém és számárfület mutogat. A pulykaméreg lassan megy ki a fejemből. Felvillan, hogy valaha jóban voltunk. Két éve majdnem meghaltam az irigységtől, amikor megláttam a mértani pontossággal festett gumiindianjait. Az én búcsúmban vásárolt, rideg, fröccsöntött műanyag cowboyaim és világháborús katonáim színét hamar kiszívta a nap. Néhányukat a homokozóban felejtettem, apámék még hónapok múlva is találtak belőlük, amikor betonozáshoz vittek onnan homokot.

Jani figurái között lovagló íjász, nagytollas főnök, sőt még egy vigvam is van. Az NDK-s nagyszüleitől kapta őket, az egyik katona Gojko Mitićre hasonlít, a jugoszláv-keletnémet indiánfilmek visszatérő hőisére. A félmeztelen figura könnyen hajlik, Csingacsukot formázza a Vadölőből.

Az anyukája hiába él több mint tíz éve nálunk, erős akcentussal beszél

a magyart. Ilze néni német, azaz keletnémet, Drezda mellett nőtt fel. Jani apukája sok más magyarral együtt két évig kint dolgozott, összeházasodtak, és amikor a munka lejártával hazaköltözött, magával hozta. Az utcánk befogadta őt. Az utca mindenkit befogad, és minden elköltözőt számon tart. Janival sokáig voltunk egy brancsban, együtt jártunk óvodába, iskolába. A környék gyerekeivel közösen csatangoltunk a réten. Nyáron az egyik öreg fűzfa koronájára kunyhót építettünk, fociztunk, télen a befagyott holtágon korcsolyáztunk.

A gond akkor kezdődött, amikor elkezdtem hízni, tízévesen.

Édesszájú vagyok. Anyám tudja ezt, de nem érdekli, ha csúfolnak a hájasságom miatt. Havonta egyszer négerkockát süt nekem, pedig kilenc tojás kell hozzá. Elégedetten figyeli, hogyan tömöm magamba a csokis tetejű habos sütit. Máskor lekváros piskótatekerccset csinál, vagy zserbót. Az a tiéd, amit megeszel, mondja nem egyszer, pedig igazából nem fenyeget a veszély, hogy nem jutok ételhez.

A kertünkben frissen szedett zöldségre azt mondja, amikor először megkóstoljuk: „újság a hasadba, betegség a pokolba!” Nem értem pontosan a szavait, aztán anyám felvilágosít, hogy az újság az újdonságot jelenti. Az újonnan elfogyasztott étek tartják távol a rontást.

A fürdőszobai tükör előtt vizsgálom magamat. Elszomorít a látvány. Csípőm fölött szétterül a rengő haj. Mellem nem izmos, fiúhoz képest nagy, szinte lányos a rajta tornyosuló zsírpárnák miatt. Fogalmam sincs, hogy a közvetlenül alatta lévő hurka hogyan és miért keletkezett. Apámnak szép egyenes a hasa. Amikor megengedi, hogy megvizsgáljam a köldökének szabályos kürtőjét és megnyomjam az ujjammal a bőrét, feszességet érzek. Utána a saját hasamba nyomom az ujjam, szinte belefúródik a hájba, amin ő jóízűen nevet. Nem szívesen nézegetem magam, utálok a látványt. Az se jó, hogy túlságosan érzékeny vagyok. Változnom kell, hogy kibírjam a csúfolódást, mert egyre többször gúnyolnak. El kell viselnem, hogy kövér vagyok.

A sok édességtől persze romlanak a fogaim. Utólag már bánom, hogy a fogmosás sokszor kimaradt, pedig az iskolafogászaton a fogkefe rendszeres használatát sulykolják. A lebillenő-létrás úrhajót a zápfogam kihúzása után, a fájdalom enyhítésére kaptam apámtól. A fog a keménycukorkák elragása miatt vásott el. A jármű összehajtogatott létrája gombnyomásra pattan le, mögötte pedig már ott áll a festett úrhajós és integet. Ruháján felirat, CCCP. Más kunsztot nem tud az úrhajó, de ahogy kézben tartva röppentem fel, elképzelem, hogy én is ott ülök bent, és részt veszek a Hold meghódításában. Távoli utódaim majd Szíriusz kapitánynak segítenek, mert idővel minden sokkal jobb lesz, minden fejlődik.

Othton a konyhaszekerény középső fiókjában tartott konyakmeggyes dobozból előveszem a Donald-rágógumis képregény-gyűjteményemet, az mindig megnyugtat. Van, aki szagos radírt gyűjt, van, aki szalvétát, esetleg bélyeget, a többség semmit sem. A Donald-rágó lapos és téglatest alakú, bordázott felületű. Elégé műanyag ízű, de a golyórágónál kétszer nagyobb. Az íze hamar elillan, viszont órákig képes vagyok vele szibbasztani az állkapcsomat. A csomagolás alá egy hajtogatott, zsíros tapintású kis papírt rejtenek. Rövid, párkockás képregények, imádom őket. Walt Disney ismeretlen világának alakjai: Mickey és Minnie eger, Donald kacsa és unokaöccsei blőd kalandjai tárulnak fel. Boltban nem árulják ezeket, de a várva várt búcsúban a vásárosok árulnak ilyesfajta édességet, öt forintért darabját. Ez nem kevés, a dugipénzemből egyszerre sosem tudok kettő-háromnál többet vásárolni. A búcsút augusztus harmadik hétvégéjén, Nagyboldogasszony napján tartják, a foci-pálya mellett. Egy napra összegyűlnek a forgók, körhinták, céllövöldék, zsákbamacska- és cukorkaárusok. Tavaly egy dodzsesem is eljött. A légpuskások mindig trükköznek, állítólag finoman elferdítik a puska csövét. Én azért egyszer ellőttem egy kétpálcás plüsskutyát, igaz, nyolc lövedékből. Mézeskalács és vattacukor illata száll a levegőben, a beszélgetés hangját elnyomja a több irányból ordító slágerzene. Duran-Duran, Limahl és Cindy Lauper. Az Alphaville-t valamiért nem szeretik a búcsús cigányok, pedig az is jó zene. Másnapra már

csak otthagyt papírok, zacskók, széttaposott nyalókák jelzik az egynapos csoda emlékét. A következő napon is kimegyek a búcsú helyére, elmerengek a szemét fölött. Felszedem az elhajigált Donald-rágós képregényeket. Nem mindenki becsüli annyira, mint én. Gyarapszik a gyűjteményem. Szortírozom őket, száz darab fölött már érdemes. De hogyan kezdjek hozzá? Először színek szerint csoportosítok, majd téma szerint szelektálok. Próbálok kitalálni olyan történeteket, amelyekbe be lehet illeszteni az egyes darabokat.

– Jánoskám, miért lógsz az orrod?

Az osztályfőnököm kérde ezt, matekszakkör után.

– Egy ideje hallgatag vagy. Megváltoztál. Otthon van valami gubanc, vagy valamelyik tantárggyal van gondod? Tudok segíteni?

Ági néni nincs még negyven éves. Három szép gyereke van, két fia és egy lánya. A nagyobbik fiú velem nagyjából egykorú. Zeneiskolába járnak, különórákon nyelveket tanulnak. A férje állatorvos, sokat kirándulnak, jártak már Bécsben is. Sugárzik róluk, hogy szeretik egymást. Igazából irigykedem rájuk. Nem szégyelli az arcán és a szemöldöke mellett lévő nagy anyajegyeket. Ezek furcsamód kiemelik a szépségét. Először azt gondoltam, mindenkivel kedvesen bánik, esetleg csak a jó tanulókkal foglalkozik többet. Aztán rájöttem, a jó szándékú gyerekeket kedveli.

Némi tünődést követően csak kibököm, mi nyomaszt.

– Ági néni, az osztálykirándulásra kötelező elmenni?

Elcsodálkozik, nem erre a viszontkérdésre várt. Némi aggodalommal fürkészi a tekintetemet.

– Elvileg igen, de miért kérdezed? Nem vagy kíváncsi az aggteleki barlangra meg az egi várra? Az *Egri csillagok*at többször is olvastad!

– Kíváncsi lennék, de nem akarok három napon át együtt lenni a többiekkel.

Meghökken, nem gondolta volna, hogy ilyen nagy az ellentét köztem és a fiúk között.

– Mi a gondotok egymással?

Várom a válasszal, végül megmondom.

– Csúfolnak a kövérségem miatt. Szerintük egy dagadt disznó vagyok.

Nem akartam szóba hozni, kicsúszott a számon, mégsem bánom. Ez nem árulkodás, mindenki tudhatja, már az utcán is csinálják.

– És te mit gondolsz, kövér vagy? Mert szerintem nem. Van egy kis fölösleg rajtad, de azt le lehet dolgozni.

– Én is kövérnek látom magam, de azért nem kéne állandóan gúnyolni.

– Figyelj rám – mondja, és a szemembe néz, amivel engem is szembenézésre kényszerít –, ez ellen könnyen lehet tenni! Nem megy egyik pillanatról a másikra, de lesz eredménye, meglátod! Ha zavar a túlsúly, mozogj többet, járjál biciklivel! Ehetnél kenyér helyett néha salátát, biztos van a kertekben. Mit szólsz hozzá? A csúfolódókkal pedig ne törődj, előbb-utóbb megunják.

– Hát, nem is tudom – felelem. Jó lenne fogyni, de nem biztos, hogy be tudom tartani a tanácsokat.

– Mindenki ellened van?

– Nem, nem mindenki. Van néhány csendesebb gyerek, aki nem foglalkozik ezzel.

Feláll, hozzám lép, megsimogatja a fejemet.

– János, szerintem ne hagyd ki a kirándulást. Meg fogod bánni. A gúnyolódók pedig ne higgyék azt, hogy legyőztek. Biztos vannak olyanok, akik megérdemlik a barátságodat. Keress meg őket, járj nyitott szemmel.

A testnevelés órára menet a hátam mögül egy csapat egyre hangosabban énekel egy jól ismert rigmust a kövér gyerekről, aki miután kergetett és megfogott egy fekete halat, ki-

nyalta a fenekét. Tudom, hogy ez a mondóka nekem szól. Őt srác, Bazsai Gabi, Kiss Jani, Neumann Peti és még két új fiú körbevesznek.

– Skacok, kit látnak szemeim? Talán káprázik? Szerintem kiengedték a kocát a disznóólból!

Neumann Peti szavaira, aki egy ideje vezérszerepre tör az osztályban, a többiek felröhögnek. Bennem eluralkodik a félelem, öttel nem tudok megküzdeni.

– Na mi van, hájfejű? Úgy hallom, szorgosan jársz az öfőhöz. Talán jelentesz rólunk, nyaligép?

– Menjetek a francba! Mit akartok?

– Hogy mit akarunk? Nézd a kis kíváncsi-fáncsit! Mondjuk, esetleg mósresre tanítani?!

Hátamon megérezem a tornatermi átjáró falára szerelt rideg bordásfalat. Nincs hova továbbmenni. Beszorítanak, egy nem várt pillanatban lefognak a kezeimet, a lábaimat kis terpeszbe feszítik szét.

– Hagyjatok békén! – hörgöm.

Peti gonosz vigyorral mér végig, az ingemet kezdi gombolni. Hirtelen mozdulattal megmarkolja a bal mellemet. Levegőt sem bírok venni.

– Ezt nézzétek meg! Milyen jó kis csöcse van! A végén még feláll a farkam. Nézzük csak tovább!

Folyamatosan halad lefele, már az alsó gomboknál jár.

– Nézzétek a lötytyedt, ronda hordóhasát! Szerintetek megkeressem a csapját is? A kukaca is olyan dundi kis virsli, mint az ujsza?

A négy talpnyaló hangosan felröhög. Peti a sliccem felé nyúl, erre én minden erőmet beleadva kirántom a lábaimat, majd a kezemet is kiszabadítom. Kék köpenyem hátul elszakad, de nem törődöm vele. Karjaim elszabadult cséphadaróként járnak.

– Hogy rohadnátok meg mind!

Akit és ahol érek, ütöm, nem kímélem magamat. Kapok én is pár rúgást, de fel sem veszem. Meghártnak. Lihegve hagyom abba, és nézek farkaszemet a saját merészségüktől megszeppent egykori barátaimmal.

– Ha nem hagytok nyugton, egyesével foglak benneteket levadászni! Ezt jegyezzétek meg jól!

Neumann futólag eltűnődik ezen, aztán cöccent egyet, majd leköp elem a padlóra.

– Menjünk, hagyjuk itt ezt a kövér disznót. Tokafejű, te meg jegyezd meg jól, velünk többet nem focizol. Bújj az öfő seggébe.

Az ágyamon heverészve olvasok, de elkalandozik a figyelmem. Azt hiszem, szeretem Ági nénit. A mai szakkör után is kedvesen kérdezgetett. Bárcsak ő lenne az anyukám, akkor úgy foglalkozna velem, mint a saját gyerekeivel, mindennap beszélgetnénk. Az még jobb lenne, ha én lennék a szerelme. Persze, ez lehetetlen, de ettől én még lehetek szerelmes belé. Rendes dolog tőle, hogy egy magamfajta gyerekkel ennyit törődik. Szeretném meghálálni neki a bizalmat, de hogyan? Azt mondta múltkor, ha sikeres ember akarok lenni, tanuljak rendesen, járjak utána a dolgoknak.

Talán adnom kellene neki valamit, amiből megértheti, milyen fontos a számomra? Valami olyasmit, ami szokatlan, és amiből ő is megtudja, hogy mennyit jelent nekem. Odaadhatnám például a Donald-képregényeket. Elő is szedem a kincseimet, és óvatosan kartonokra ragasztom, hatosával mindkét oldalra. A széleken két helyen kilyukasztom és átfűzöm a kemény papírokat hímozócérnával, amivel anyám varrja a terítőket esténként tévénézés közben. Az első kartonlapot üresen hagyom. Ennek közepére írom fel nagy betűkkel: „A világ legjobb tanárának szeretettel!” Ákom-bákom betűimet igyekszem kordában tartani, nagyjából sikerül is. Aztán elébiggyesztem azt is, „Donald-album”. Így már jó. Eszem-

be jut még valami, alulra kerül: „Szeretettel Jánostól”. Jövő héten odaadom neki suli után. Sajnálom egyetlen kincsemet, de megkönnyebbülést is érzek, hogy így döntöttem. A számomra legfontosabb dolgot áldozom fel, de az sem baj, ha nem tulajdonít neki nagy jelentőséget. Folytatom az olvasást, anyám négy óra után érkezik haza. A konyhában letezi a cekkert, odajön hozzám, és fáradtan leül az ágyam szélére. Elmeséli, hogy találkozott Neumann-nal, Bazsaival és Kiss-sel az utcán. Lekapta őket a tíz körmükről, hogy szégyellhetnék magukat, amiért állandóan piszkálnak engem. Meglep, mégis jólesnek anyám szavai, nem várt gondoskodása. Nem hittem volna, hogy bármit is észlel az engem körülvevő csúfolásáradatból. Nézem anyám árkos szeméit, törékeny alkatát.

Éjjel azt álmodom, állok egy frissen kiásott sír szélén. Körülöttem ismerősök, rokonok. Szánakozva néznek rám. A gödörben már ott a fakoporsó, érzem, azt várják tőlem, dobjak néhány rögöt rá, hogy a sírásók elkezdhessék végre betemetni. Alig olvashatóan, de ki tudom betűzni a láda oldalára írt nevet, anyám nevét. Iszonyatos fájdalom hasít belém, egy pillanat alatt felébredek.

A szobában sötét van, csak a nehéz faredőny résein át szűrődik be némi fény. Sírnom, zokognom kellene, de a mellkasom szorítása miatt a torkomat csak halk, nyüszítő hang hagyja el. Mint egy kölyökkutya, körbeszagolok és figyelek. Apám éjszakás műszakban dolgozik, nincs itthon, anyám szabálytalan horkolása lassan jut el a tudatomig. Egy szobában alszunk, így tudunk spórolni a fűtéssel. Miért nem ébred fel, amikor én azt álmodom, hogy meghalt? Próbálok hangosabban nyüszíteni és célba érek, anyám ijedten riad fel.

– Mi történt, kincsem?

Elered a könnyem és hosszú, hüppögő bögsben török ki. De még így sem könnyebb.

– Csss... Ne sírj. Biztos bántott valaki az iskolában. Megint csúfoltak?

– Azt álmodtam, hogy meghaltál, én pedig egyedül maradtam!

– Jól van, kicsim, nincs semmi baj, gyere ide és bújj mellém.

A félhomályban átbotorkálok az ágyához és szinte beleugrok az ölébe. Szó nélkül magához húz, a hátamat simogatva próbál megnyugtatni. Hirtelen felülök és felé fordulok. Csak a kontúrjait látom. A cserépkályha pattogva adja ki az utolsó meleget.

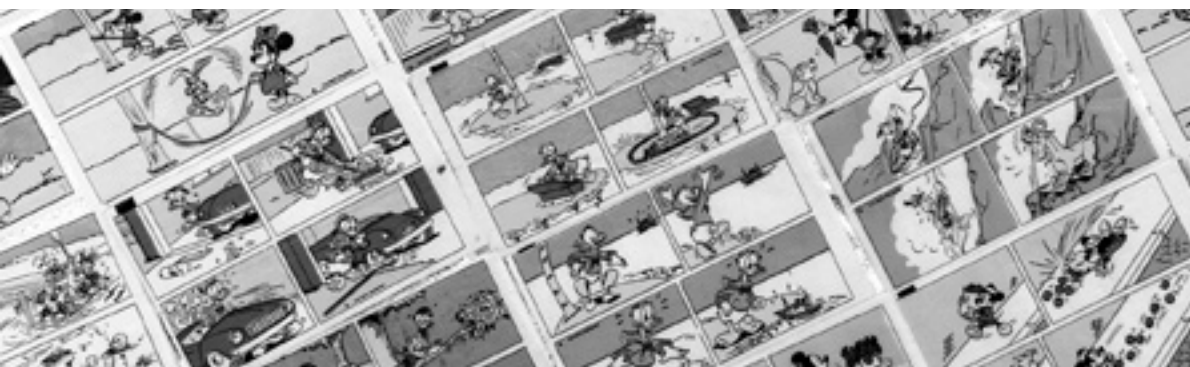
– Mondd, anyukám, ugye, te nem halsz meg soha?! Ígérd meg, hogy nem halsz meg!

Anyám megfordít, hátamhoz simul, átfon a karjaival. Jobbra-balra hintázik velem.

– Kisfiam, nem tudok mást mondani: senki sem él örökké. És az életnek az a rendje, hogy a gyerekek temetik el a szüleiket.

Erre ordító sírásban török ki, csak lassan marad abba a zokogás. Félelmetes, ismeretlen és megmagyarázhatatlan fájdalom telepedik a lelkemre. Anyám szabályos szívverése nyugtat meg. Visszafogottan, szagztatottan sóhajt, a selyemhálóingén keresztül érzem, hogy megkeményedik a mellbimbója. ■ ■ ■

■ **Ódor János Gábor** (1973) régész, múzeumigazgató. Simontornyán nőtt fel, Tolnában él, Szekszárdon dolgozik. Novellái jelentek meg az Élet és Irodalomban, a Kalligram, a Spanyolnátha és a Pad folyóiratokban.

Bosszúálló

Eszedbe jutott már,
hogyan visszavedd a hazád?

Nem volt még rá időm,
de gondolok rá sokat.

Elfelejtettem,
akár a régi nőm zamatát,
és magam mögött hagytam
a királyságomat.

Haza se repüljek?
Inkább csak nyaranta.
Bár sokan mondják:
maradj kinn, te barom!

Megroppant fatörzsről
tajtékzik a gyanta.

Csak negyvenfokban
dől meg a fennálló
hatalom.

De nem lesz itt megtorlás,
semmiféle bosszú.
Nem kell nekem ez
ez rég gazdát cserélt sík.

Legyen a búcsúszó:
mégsem voltam tökök.

A trónig nyúló vércsík
már annyira hosszú,
hogyan eltűnik a végén
a trónja felé kúszó,
talán utolsó örökös.

Mikor

Mikor jössz majd haza?
A vadon meg a lógás
hosszú már, a lábad
nehéz, mint az ólom.

Minden nap egy laza,
torokszorító csalódás,
A keringés alábbad.
Feszül a nyakamon
a köldökzsínórom.

Mikor jössz majd haza?
Az is lehet soha.

De talán elég
is egy szülő, aki vár.

Maradok én végül
az ostoba keverék.
Nyakamban a feszülő,
génekből szőtt spirál.

Mikor jössz majd haza?
Ha szétpattant a póráz!
De nem jutsz messze végül,
mert megakaszt a fal.

Az égrenyíló freskók
időtlen peremén
ott ül a szögesdrót,
a szívedet rázó,
örök ritmuszavar.

A szemed előtt pörög
az életfonal-orsó.
A lelkedre tekert
cérnaszál már kevés.

Megakad röptében
felszálló koporsó.
Halál előtti sárkányeregetés.

Mikor jössz majd haza?
Felteszem még egyszer.

Valamit otthagytam,
amit nem hagyhatok ott.

A köldökzsínór,
ez a szellemi érrendszer,
összefut az agyban.
Aggyá gabalyodott.

Kincsvadász

Ellustult, elhízott
csavargóvá lettem.
Egy meg nem mászott csúcs?
Majd felmegy arra más!
Én legfeljebb lecsúszok,
ha te felmész pedig ess el!
Fusson át a hátadon
a felolvadó gleccser,
a testedet szétszedő
hegygerinc sorvadás.

Tengeren átkelni?
Én inkább túlélek!
Az én hajóm már elment,
bár a vitorlája lyukas.
Mint bolyongó lélek
a hajótestben, lent,
tudom: a szellemem lesz
az örök potyautas.

Olyan vándor vagyok,
micsoda gyalázat,
aki inkább el sem indul,
amíg van felette tető.
Akkor áll csak odébb,
ha már összedőlt a ház.

A mézeskalácsházad
eszi, ha ehető.
Aranylázadó.
Csalóból rögtönzött kincsvadász.

Nem kockáztatok,
jöjjön az unalom.
Egy igazi martalóc
üvölt akkor is, ha, ásít.
A ránczá érett sebek
már befedik képem.

Az út a robbanásig
egy vonal, égő kanóc,
az ismeretlen felé
egy kincstelen térképen.

Stolcz Ádám 1989-ben született, Győrben. Egyetemi tanulmányait magyar szakos- majd jogászhallgatóként végezte. Jelenleg Franciaországban él, ahol pénzügyi területen dolgozik. Versei a 2000, az Apokrif, az Új Forrás, a Képirás, a Győri Műhely és az Opus hasábjain is megjelentek és helyet kaptak a *Beszámított veszteség* c. antológiában is. Első verseskötete 2016-ben jelent meg, *Becsapódás* címmel, az Apokrif-FISZ gondozásában. *Transz* című, második verseskötete 2022-ben látott napvilágot.

PÓK lépés

– **A**szszonyom... – sosem nagymama, egyszer *lenagyizta*, lesett, hogy csontritkulás és sátras lenbőr közt valahol ekkora lehet egy tasli, pláne, hogy olyan kis ívben, nagyanya ki sem kelt percegő hintaszékéből, akkor sem, amikor már az udvart mardosta százporos pofájával, nyaldosta sistergő locspocsaival, csapdosta ezer leffegő villámfülével, kaffogó-köhögő zengéssel az ősmegindulás, amire a gidáva riadt unokakölyök egyebet sem találhatott ki, mint –... jön a vihar.

Sárcsokoládésan fodrozó szeme, délnek mutató ajka pótolta őzsuta mondatát. Nagyanya ringott, hetven éve lökte a széken. A szájaként tisztelt késpengével metszett választ.

– Hagyjad, hadd jöjjön.

Hályogos lendülettel cafatokra tatarozott ház, megannyiból az egyik. Részleges tisztasági festés: csak a korábbi beázatokon; vakolatpergésben lyukadnak a téglák, ködszínűeken az újvörösek; modern cirádák gyengítik az ébengerenda ómódú tartását.

Arra gondolt (volna, ha nem minden nélkül áll, és álltát nem fedi koponyájában partnélküli sodrás), így söpri ki a kelő szél a tavalyok pitvarmorzsalékát, és így veti ki amaz méhakarással idegen testű fattyát. Évekig zajlott előtte rejtve, most, késve látta tetőzni, ahogy a két ellen tehetetlen keserűségét a városképre terheli. Olyan sosemvárt bizonyossággal hasított bele, *máshogy*, hogy alkalmilag élesült a szeme.

Vesztére magára látott vele, kövér köd ülte meg, elfelejtette, hogy szórták tele újra kölyökgergetőzéseikkel a magukra kárhoztatott romok halott sarkait. Mintha elkerítették, csak gyerekfejre szabták volna ezt a tudást; úgy riadt onnan az asszonyéletbe, ahogy a kaskaszaj eldzsuvázza a csillagot.

Valamit kásásan így is megérezhetett még, mert amikor a férfi, aki kétórája a férje volt, rátalált és kézenfogta, a gerince mélyén kilelte egy sejtelem.

– Az az öltöny! – dicsérték felfelé, mielőtt: – Az a férfi!

Fiókakora óta kelméket igazítottak póre jellemére, fehérítő inge-mosolya kirítt a vidék sárgás földszíneiből. Apraja-nagyja láthatta, öltönyéből szálak állnak nyílegyenest az ég felé, vonják magukkal kérlelhetetlenül, de fájások nélkül; szülői, rokoni vállak létrafokain fújhatta ki fáradságát. Tévedés, hogy az ilyen üstökösöknek egy pályája van. Rendszerint legalább két ívben hajlítják a boltozatot.

Lényének tömege volt, a dolgoknak súlya; a tömeg növekvő körökben kerülgette. A huszonötödikre elérte, amit addigra már illet: bevackolt kényelmes messze a súlytól. Csak annyira, hogy a rendes hétfői világégés tűzhelymeleg legyen, mire odaér.

A falig pofozott ajtóban elsőként lobbol visszavont női-, utána ikrás férfláb. Közűle vörösre gyúrt lepedő lógott, és egy félárbocos kísérlet a folytatásra. A panorámát a nő szakította meg (háromórája a felesége), iszonyatjegű tagjaira cáfolva elészökölt, szüntelen mitávolabb. A szégyenét latolható férfi utánakapott. A nő megmeredt, mint egy búcsúzás; rozsdamarás fogta kezét. Lábát nem: a hátrarúgott ajtó visszatessékelt a férfit, ikráit feltörte, küzdjön sántán a lepedővel. A nő ugorva otthagya a meredtséget, hogy megálljon egy másikban, jobbjaival félig a levegőben, mintha lógombóc előtt. A zavar kiszaglott száján, letapadt szemén; akasztásra kész határozottságba torkollt.

– Tarantula – mondatta vele. Mutatta a helyét. Valamit mégiscsak, hiszen a végignéző tömeg...

A népség zöme önmagát a hordócsap viszonylatában határozta meg, rájuk semmi sem mérhetett megrendülést. Az aszályos asszonyok tudták csak, mi egy pókcsípés (két lámpa közti árnyéksávban megszaporázni, otthon egymagukban sosem nyitni az utcafronti ablakot). Karon ragadták a rugaszkodásba dermedt nőt, vonszolták sokszemük keresztjében. A nő feje saját életére volt kárhozható, eszerint kavargott egyetlen szava körül. De lába már több volt az ajtó anyagát, a csípés erejét emlékező bőrnél; feszült és kirugdalt; karja húzódba követte. Új testben tanulta magát a tarantella. Gyérült rácsai közül ívben kitombolt, asszonyöltők lobogó tánca. A nő szégyenbizonytalanul járta volna szíve szerint, de úgy már semmije se működött.

Magzatkora óta tudta, hogy kerülje az Etnát, azt fertályórája, miért. Idegbénító rosszág kell, hogy akárkit odavessen; akkor ereszti el, ha hű forrongásban kiizzadta, kígyó-béka-férjek mérgeit. Örök változatlanul állt az Etna, titkok eminenciása, kürtőjében áldottan gyűlt a valaha éltek dühe.

Két szekéren mentek. Elöl az aszályosak csóvjában a nő. Hátul cserzett feleségek mosásból-purdécsutakolásból csent holtidőkben fércelt mesterségükkel, háztáji limlom hangszereikkel – a zenekar. A patamorajba öblös puff vegyült, ahányszor a nő lába a tarantella rohamaiban a szekér oldalába kóstolt. Ahogy a szél fordultát is érzik, a lovak hamar beitták a feszültséget, csatakosra hajtották magukat, pedig a bakon dísznek, ha ült valaki. Csak az Etnánál, hogy a kén az orrukba vágott, hőkölte meg, és maradtak úgy, két-két lóforma bazaltorgona. Valahai utasaik a vulkán oldalán kaptattak, a türelmetlenebbje elővonta tákolmányát, nyekergést, lassan zenét csiholt. Vonaglásba, csapdosásba fordult kaptatásuk.

Anyja és anyósa együtt sem tudta visszatartani, de a vőfély cimborája volt, poharat is hozott. Az órák óta házas férfi csillapodott. A vőfély meglapogatta, mellételepedett, az asszonyoknak intett, üresen a szemével, hozzanak még vagy ne is lássa őket.

– Tudnád, hány ilyenekkel volt már dolgom. Visszajön, mind visszajönnek.

Öblögettek rá.

– De miket beszélnek majd...

A nyelvükre vesznek! – Fel akart állni, de a vőfély a jobbjaival úgy cselezte kezébe az újabb po-

harat, hogy a baljával lenyomhassa a vállát. Az ajtóvágtá láb nem is bírta volna soká.

– Mit mondanának. Itt – a homlokára mutatott, onnan színpadiasan az ágyékára –, nem itt hordja az eszét. A türelem erény egy házasságban. Lesz még ideje kárpótolni.

Kacagtak, a poharak mosolya csengett.

– Visszajönnék.

A népség lebóbiskolt a csapról, egymás alatt-felett tarkáltak a gyöngyös fűvön. Anya és anyós hozták az üvegeket.

Hallott tébolyult özvegyekről, akik tízevek sorvadásán át, mint a gőzhenger mossák a gyołcsot. Sárguló szemük szüntelen rálátja égzengő múltjukat. Elképzelte a férfit, aki ötórája a férje volt, ahogy áttetszőre térdeli skatulya-öltönyét a parti sárban, rózsaszín körmét éjszegas feketére súrolja, feltekint, elég-e már, de mindig újra kell, tételen aggastyánná kopik, sírjában más sem, a lepedő lesz vele, együtt fáznak. A nő addig hideg gerincéből kigőzölt az iszonyat, sarkos tartományait szétfeszítette egy sunyó várakozás. A zenekar szimatot kaphatott, mert együtt gyorsult, hangosodott a tarantella a zúduló kartácskacajjal.

Kevésbé kézenfekvő volt, mint a mániás ciripelés, ám jóval szerveesebb hangja a szigetnek. Bújón körbehálózza, mint a vízvezeték. Kölyökszaladások, aratóballagások egyaránt felcsiholták, elég volt egy titokfészket megközelíteni. A fenyegetett tarantula két pár lábát szét-tárva égetartja, akárha múltzenék esőcsiholója; tüszős köpenye ujja könyékig csúszik; zölden, de nem támadólag elsziszegi magát: *stridulál*. A sziszegtét nem halló szertelenek, alkalmi benuatukban is megértik, hogy a muszáj ösztökélte marásra. Nyilván munkál benne egy másik, helyette csipő pók.

Nem bátorság, nem őszinteség. A mómornak egy parcelláján az ember magába botlik és farkasszemébe néz. E tisztánlátás álomra hasonlít; másnapra távozik, mint a nedvek általában.

– No... diplomás, felnőtt ember vagy. Ne bögi... mit beszélnek majd!

A vőfély pohara meglóduł, belőle a minden. Rögtön utána a nyelve, menteni menthető kortyokat. Jobbal emelgetett, ballal veregette a gyołcsisztá vállat. Minden nyelése egy félmondat.

– Tudja, hogy te nem...

– Hiszen a férje vagy...

– A párja...

Sírtak.

Anya és anyós nekiültek a maradéknak. Kicsukták a konyhából a böfögő-hortyogó népség motozását. Maguk voltak, csak a lámpahomály fúrta be magát. Hamar ráéreztek, a harmadik után pletykáikban felpercegett a fogszú, nyikorgó taggal előre-hátradóltek, két hintaszék.

– Visszajön...

– Visszajön...

– Visszajön...

A vőfély elnehezülő biztatása szemelt az ablakon.

Egy szemöldökráncról a nyeregre dülőngélt, onnan a pisze hegyre, hogy hajladozva megálljon egy elektromos szagú csepp. Megállt a nő is egy taktusnyira, a vizet szagolta az orrán.

Az a valahai vihar is így lóduł neki, szálmagában lopakodva, hogy megsokasodva már seggrevája az unokát, seforma egyenesre dagassza délirányú ajkát, a szülők nyakába hintse a levest a konyhában, ablaktábláitól, gerendáitól, cserepeitől szabadítsa a házat, felmosa köveivel az udvart – csak a nagymamát hagyta sarkaiban.

Nem egy ilyen ősmegindułás járta a környéket, hollófelhőivel zuhanórepülve, tatározásra ítélve házakat. Az övékéből kergetőzőteret csinált; nagyanyja süket volt minden felújításra. Szülei félős türelmetlenségében telt a tíz év, amelynek végén az egy csonttá ritkult

özvegy kiszállt a székéből, átfeküdt ura mellé. Utolsó göröngyök koppantak a fedélen, utol-sót hánytak az ásók, amikor szülei első téglái az előző falakba nyomultak.

Rálejtett talpánál nyálkálló keservére. Kemény sarkával kisajtolta belőle leglengőbb tánca-it, így lett italát Trinacriának kínálta (gidakorában egy ünnepen lobogó zászlón látta elő-ször, bővlivarrás volt csak, de már arról átütött, milyen dermeteg és olvatag, mert egy is-tenő kar helyett három lábbal, de ezekkel úgy kapálva, hogy szigetté fogja a tengermeder kavicsait, az csak olyan lehet, mint a vaj vagy a nap).

Az elsőtől az utolsó szálíg tudták, hova bóklásznak a pókcsípte nők. Hagyni kell, távolhúzni a kerti lócát, hogy a magmaüvöltésből tűzhelymeleg legyen, mire odaér, hogy a hátának szánt szíjhasítást tarantella-dobok gyűjtsék. Várni, hogy tépve, nyúzva visszabotorkáljon a másika, visszakezesedjen simult, lencsés szemmel.

Csak saját lába alvadó cakkjában ne lüktetne a becsmérlet. Ne hallana szemrehányást a horkolásokban, ne gyúlne szájalommá az asztallapon a bóbiskoló vőfély nyála. És hogy milyen nevetséges, ha ez, fagyott tükrön a rianás, az üthetnék-acsarhatnék, ha ez jelenti azt, hogy *iránta*.

Az esőre ébredők mocorgása kiugrasztotta, elcsámpázott, villámlás mutatta ingén a csa-takot.

Minden kiállítás, kőhegy-elhatározás mögött megérezte, halotti tor után sarokban maradt kupori rokont, gennyes fájdalmát. Felfelsőben látta a fekete kőre-tűzre csapó talpakat, egy csapással egy évnýt mélyülő rakás lábnyomot. Az övé csámpán sefelé állt, de belesajdult, a valamiből el- is valamibe táncolás. Trinacriához fordult, rázza bele őket, bátran vele együtt az Etna őсныugalmába, de Trinacria (nem tudhatta, de Trinacria) tizenhárom éves volt, és először vérzett, és kevés volt, hogy elállítsa, ahhoz is. Három fejletlen, már mégsem kö-lyöklába behajolt, sután ölében matatott, valami szagos záporult. Ingerelte minden táncok parazsát. Meghívított őсныugalmakat.

Fel-lecsapott. Kászálódtak, ki-ki a maga odvába. Az abroszt, asztalokat hagyták áldozatul, a módosabbak a kocsi is, ilyenkorra már hízik annyit, nem ereszi a sár a küllőt. Külön-ben a földnek használ, és valamiért a pókoknak; jó a kemencesutból elhallgatni a zengést, szüneteiben a stridulát.

A konyhát sosem bántja, örök, a lav-rokban kocog a mosatlan, kőre fröcsöl a koszvíz, de anya és anyós elülhet-nek, amíg eláll.

Hát maradékot játszottak a fogások. Valaki szomjasabb-ja eresz alá tolt a nedveket, kontár, befedte a mustot, most majd meglendül, ha-mar szétveti a hordót a szénsav. Kell neki szájrés, amin szökheth, különben kész a veszés.

A mászó a zuhanót kapaszkodási kény-szerében nem kaphatja el. Ha megkísérli, az ujjak közti levegő bögve összedörgölő-dzik, mielőtt a két sors egymásról lepereg. Trinacria két tudás, korosztály közt dobál-ta magát, szigetlakók emberöltői óta tizen-három évesen, századokba nyúló első menze-szében, naponként elfelejtve és rácsodálkozva, ahogy lecsatlakozó földnyelv, vonaglik a méhe.

Tócsákban hanyatt, tajtkövön kidörzsölődve, végletes kimerülésben, szögelléseken durranó fejjel heverték, kívül magukon. Mások hanyatt folytatták a táncot, a felhókból a szagos, belőlük a savanyú latyak csúszkált bőrukön. A többi beérte tövises árnyékát a kürtőnél. Már ők is csak alig, bentről vagy kintről valami döngette mellüket, szemük összetaknyosodott a lávaködben, cafatban marták a rétegeket (nappalra együtt az előző és a hegedő, soha közelebb vedléshez, gubózáshoz, de köztük). Gidát nyúzva a hegylábánál hagyta, nyeregnek a bazaltlovakon, a tetőn ünő volt, az egyetlen állva, gázolt a talpavérben, haja, ölszőre titkon őszülni készült, beleállt a felismerés, megmeredt. Akit apjának horgasztott fejjel tagadott, anyjának büszkén kihúzva becézett: pollenek, pormacskák repkedtek a helyén, elszűnt ágyékrészein a nősár. Lett, ami mindig. Zuborgott az Etna sava, a kavicsok nekiugorva tiltakoztak, meg sem állt az ég, mégis kikerült. Olvatagon kövült a rugaszkozódásba, évszakokra gondolt, amikről nem mesélnek.

Az aszályos nőknek volt rá gondja, a tarantella jó só a sebre, lerántották, hogy dörgött, mindegy. Nem akarta, de hagyta, mozgassák csak. Kicsúszott, el-elejtett hangszerek fetrengtek velük, szerteguruló hangokban egyek, hanyattropták. Bogarak a hátukon, lábak keringtek, itt az övék, ott Trinacriáé. Ebben zavarodott meg a koslató férfi, ahogy a peremre mászott sántán, az istennőnek járó bénatag letérdeltében, a síkos széleken; majd, mint kádba a muslicaszárny.

A pocsokat elsöpörték a kapuból. Bővíz volt, ilyenkor mostak. Felfehérlettek az ingek, fölényesen, mint akik mindig. A teregetők rásegítettek, az induló szálakat kihúzkodták, mentől magasabbra.

Hagyomány volt a falu hülyéjének tartani, ezen nem segített dadogása és bicegése, sem, hogy köztereken kényeztette magát. Nem volt, aki képesnek tartotta volna rá, hogy elkössön és elvezessen egy csónakot. A kikötőből sem hiányzott egy sem. Anyja, apja senki, eltűnése után kérész szóbeszédekben felemlégettek, de azoknak nem természete a tisztos emlékezés.

■ **Szamosvári Bence** táskás – 2001 óta – szemű, képen látni is. Általában is látni képeken. Szagolgat lírát és prózát, kötete folyamatban, *short bio*-kból fog állni.

Égi mulatság

Olyan közel az ég,
 hogy hátam támasztom rá.
 Bárányfelhőt húzok
 magamra takaró gyanánt.
 Várom a csillagokat.
 Nem nézek le.
 A remegő kék ég
 gyöngéd hangon
 muzsikál.
 Van jövő.

Plátói szerelem

/ 2018 /

Megcsorbult tükör a szerelem
 A repedések titkait csak én ismerem.
 Az arc töredezett.
 A szem élénk
 Visszatekint.
 Jelenné varázsolja a múltat.
 Az elmaradt ölelés
 Olyan, mint a víz
 A levegő, az étel
 Naponta ismétlődik.
 A megcsorbult tükörben
 Magam nézem
 Hibáid sorolom
 Butaságaim ismétlem.
 Szerettél
 Szerettelek.
 A jelent rászögezem
 A múltunkra.
 Nap süt rá
 Este a Hold.

Kép

Huncut a képzelet
 Értelmet ad, megmagyaráz
 Felold régi sérelmeket.
 Színes olajfestményt csinál
 A múltból.
 A képet csak te látod
 Színezed, maszatolod.

Huncut képzeleted
 A hazugság művészete.
 A kép hamar lekerül
 A falról.
 Felébred benned az igazság
 Utáni vágy.
 Képzeleted a múltad.
 Játshatsz vele.
 Cibálsz belőle életed.

Kép a falon ismét.
 Az igazság is hazugság.
 Utólagos ítélet.
 A kép szélei sötétek.
 A színes foltok felé halad az ecset.
 Nem remeg a kezed.
 Alkotsz.

Marton Mária (Budapest, 1953) megjelentek regény-, vers-, mese- és drámakötetei. Évtizedek óta publicisztikát is ír. Interjúköteteiből a kulturális élet jeleseit ismerhetjük meg: Csukás Istvánt, Lázár Ervint, Marton Frigyeszt és Varga Imrét.

RES NULLIUS¹

Textológia: szövegek és tulajdonjog

(essay: olvasási ajánlat)

„A könyven² szó szerinti vagy torzított formában, többek közt [X. X.] idézetek [...] vannak^{3, 4}.”

„Néha felnyitom a rádiót, és megszólal a sportbemondó. Hadarja, ki, hol mennyit ugrott vagy rúgott. És ezt hallgatják, sokmilliós tömegek. Egy civilizáció teljes érelmeszesedése a sportműsorokban.”⁵

Tizenhét éven keresztül az volt életem egyik alapprogramja, hogy minden esztendőben elolvastam egy-egy kötetet a XX. század magyar prózájának egyik főművéből, *A teljes naplóból*: ha ez a szöveg nem létezne, aligha gondolhatnánk úgy, hogy létezett magyar polgárság, hogy létezett keresztény és közép. Az imént citált szövegrészt Márai Sándor nem húzta ki.⁶ Ennek ellenére ezt a négy mondatot annyira szépnek találtam, hogy – bizonyos változtatások után – jelöletlenül beidéztem őket a saját szövegembe. Az alábbi szöveg lett belőle.

„Néha bekapcsolta a rádiót. Megszólalt benne a sportbemondó. Hadarta, ki hol mennyit ugrott vagy rúgott. És ezt hallgatták sokmilliós tömegek. Egy civilizáció teljes és mindenre kiterjedő érelmeszesedése a sportműsorokban.”⁷

A *Kórházban* című fejezet végén a négy mondatból öt lett, a hangot átadtam az aktuális narrátornak, úgy éreztem, a megváltoztatott és sehol sem jelölt idézet nem lóg ki a többi mondat közül, és még a szépségét is sikerült megőriznem. Valami miatt mégis furdalt a lelkiismeret. A 'valami'-t egy korábbi írásomban már megvizsgáltam – noha talán ma már más a véleményem.

»Az ügy közismert. Garaczi 1998-as regényében ez áll:

„Apám aláírásában a kezdőbetű fél oldal, több helyen átszaggatja a papírt. Ezzel a fergeteges és grandiózus Gével nem tanácsos viccelődni. Aki egyszer találkozik Apám Géjével, más szemmel néz rá, ez az ember még sokra viszi. Aláírás-hamisítás szóba se jöhet, évekig gyakorolok, silány utáztatokra telik csupán. Csodáltam és imádtam őt ezért a Gé betűért. Sokszor csak úgy öncélúan, az élvezet kedvéért megkértem, vesse papírra a nevét, a neüinket. Másodpercekig szánkázott a toll föl-alá, hurkok csapódtak jobbra-balra, dupla szaltó és svédcsavar, de nem ám csak úgy össze-vissza, hanem egy tökéletesen begyakorolt és indulatos terv szerint, és egyszer csak ott állt megint ez a különös, vad ábra, ami távolról sem emlékeztetett arra a Gére, amit én írtam, amit nekem kellett írni, ám mégis az volt extatikus, földöntúli, isteni változatban. A lenyűgöző iniciáléhoz elvékonyodó, jelentéktelen kis farkat rezzentett, a név fölös maradékát – így vetett tört a nagyratörő szándéknak az elbizonytalanodó akarát.” (Garaczi László: *Pompásan buszozunk! Egy lemúr vallomása* 2. Pécs, Jelenkor Kiadó, Élő Irodalom, 1998. 7.)

Esterházy 2000-es könyvében pedig a következő:

„Különmegállapodások, egyéb bejegyzések (pl. fel- és lerakásra, útirányelőírásra, rakszerszükségletre vonatkozóan): üresen hagyva, mellékletek: üresen hagyva. A fuvardíjat fizető neve (cége): u.a. Lakhelye és lakása: u.a. Egyenszámlaszáma: kp., s alatta ismét a drága feladó (fuvaroztató) mondhatni forradalmi aláírása, a kezdőbetű több helyen átszaggatja a papírt, ezzel a fergeteges és grandiózus D-vel nem tanácsos viccelődni, 1. [pedig ez még csak a doktor d-je, de mindenestül a névhez tartozik. Olyan, mintha a gróf helyett lenne; ám midőn ezt fölemlítettem előtte, úgy nézett rám, mintha eszemet veszejtettem volna, mintha a családunk névtelenül, csakis parasztfölkelésekben angazsálta volna magát (Dózsa György unokája stb.).] Aki egyszer találkozott apám D-jével, más szemmel néz rá, ez az ember még sokra viszi. Aláírás-hamisítás szóba sem jöhet, évekig gyakoroltam, silány utánzatokra telt csupán. Csodálom őt ezért a D-ért. Sokszor csak úgy öncélúan, az élvezet kedvéért megkérem, vesse papírra a nevét, a nevéinket, másodpercekig szánkázik a toll föl-alá, hurkok csapódnak jobbra-balra, duplaszaltó és svédcsavar, de nem ám csak úgy összevissza, hanem egy tökéletesen begyakorolt és indulatos terv szerint 2. [(45 után két évig a Kerbankban dolgozott, külföldi levelezés, ott «tanult ebbe bele»)], és egyszer csak ott állt megint ez a különös, vad ábra, ami távolról sem emlékeztet arra a névre, amit én írok, amit nekem kell írni, ám mégis az, eksztatikus, földöntúli, isteni változatban. A lenyűgöző iniciáléhoz 3. [– ami még csak nem is «mi» vagyunk –] elvékonyodó, jelen-

tételen kis farkat rezzent, a név fölös maradékát, [–] így vet tört a nagytrötör szándéknak az elbizonytalanodó akarat.” (Esterházy Péter: *Harmonia Caelestis*. Budapest, Magvető, 2000, 577.)

Esterházy az apai aláírás leírását csonkolta, új kontextusba állította (kezdés a kezdőbetűnél), három elemet beillesztett (ezeket arab számokkal jeleztem [1-3.]), egy [–]-et pedig elhagyott. A vendég-szövegnek ez a kezelése azonban számomra mégsem ezért emlékezetes. Hanem azért, mert 1998-ban azt írtam a Garaczi-bekezdéshez, a jelentéktelen kis farkok mellé, hogy *castratio*. 2000-ben pedig az Esterházy-bekezdéshez azt, hogy *recastratio*.

Még azt is odajegyeztem mellé, zárójelben, hogy ez magyarul nagyjából azt jelentené: visszaherél.

Édesapám – javított kiadás. »⁸

Most (azt hiszem), úgy gondolom, hogy Garaczi alaposan megdolgozott ezért a legendás szövegrészért. Esterházy pedig elvette tőle. (Még szerencse, hogy Kemény István verse visszaadta Garaczinak.) Akárhogyan is: elkezdett érdekelni a szövegek (poétikai) tulajdonjoga, és elkezdtem olyan szövegrészeket keresni, amelyekről Márai, a kihúzás által, lemondott. Most csak egyetlen bekezdést idézek.

„November 13. Délben kettőkor érek a kórházba, ilyenkor már megesezt a délelőtti tisztogatás, a betegeket megmosták, megetették, a szobákat takarították, friss ágyat húztak. Nyugalom és csend minden helyiségben, a szervezés kitűnő, minden tiszta és menetrendszerűen történik. Az ápolónők legöbbye

*Fülöp-szigeti, kötelességtudók, de valahogy itt is érzik fehérek és színesek közötti feszültség, van valami a nők modorában, mintha lenéznék a beteg fehér öregeket. Máskülönb fegyelmezettek. Minden higiénikus és szakszerű. L. nyugodt, már túl van a reggeli szertartáson, megmosták, megette a reggelit és ebédet (etetik). Közömbösen fogad, mint ha éppen csak kimentem volna a szobából, nem realizálja, hogy huszonnégy óra előtt látott utoljára. Felolvasok neki egy levelet, felel, megéri, hozzászól. Aztán elalszik. Egy óra hosszát ülök az ágy mellett, nem jön senki, nem ébred fel. Pihentebb, azt mondja, éjszaka aludt, de nem emlékszik, ebédelt-e. Egy óra hosszát fogom a kezét, érverése egyforma. Nagyon fáradt vagyok, de valahogy fásultabb és nyugodtabb. Még mindig remélem, hogy magához tér, megerősödik, együtt lehetünk. Aztán elaludni, együtt. Semmi mást nem akarok már.*⁹

Ebből a bekezdésből lett saját könyvem *Kórházban* című fejezetének második szakasza.

*„Ilma szótlánul, megrettenve látogatta. Általában délben kettőkor ért a kórházba. Ilyenkor már lezajlott a délelőtti tisztogatás: a betegeteket megmosták, megetették, a szobákat kitakarították, friss ágyat húztak. Gerenda megette a részét a reggeliből és az ebédből, megetették. Alszik. Fogja a kezét, az érverés egyforma. Azt remélte, hogy magához tér, megerősödik, együtt lehetnek. Aztán elaludni, együtt. Semmi mást nem akart már.*¹⁰

Márai Sándor ebben az 1985-ös fejezetben arról ír, hogyan követte a kórházban hatvan éve szeretett felesége, Matzner Ilona, Lola lassú haldoklását. („*Milyen lassan halok meg.*”¹¹ a Lolának tulajdonított mondat a halál, a meghalás kontextusában kétségtelenül a XX. század egyik prózai csúcsteljesítménye.¹²) Az én könyvemben Ilma követi Gerenda haldoklását, a nő a férfit. Emiatt a vallomásos szövegeket mindig áttettem Ilma vagy a mellette álló narrátor szájába: ez a nemek közötti váltás nem rontotta el a mondatok szépségét, inkább arra mutatott rá, hogy a szerelem kifejezésére nincsen másik, a nemekre figyelemmel lévő nyelv. A szükséges változtatásokat mégis meg kellett, hogy tegyem.

Ez pedig azt mutatja, hogy jelöletlen idézet volta képpen nincs: maga a változtatás a jel. Ez pedig azt jelenti, hogy a mottóként alkalmazott Esterházy-idézet valójában téved. Vagy legalábbis elnagyolt: a szó szerinti és a torzított idézetek csupán a két (fiktív) végpontot képezik. A helyzet nagyjából az, mint az újabb irodalomelméleti kutatások szerint az ironia esetében: a potméter az *ugyanazt* mondja és az *ellenkezőjét* mondja közötti téren mozog, és soha nem éri el egyiket sem. „*Az angyali az volt, hogy vettem Pórfínál egy cilindert,*

mielőtt elindultam.”¹³ Szomorly Dezső *Párizsi regényének* legelső mondata ideális példa erre a jelenségre: az ironikus potméter mozgásának újra és újra megtörténő felismerése nélkül ez a csodálatos könyv olvashatatlan lenne. Jelölt és jelöletlen idézés – van. A kérdés inkább az, hogy hol jár a szemantikai potméter az *el-lenkező* (a torzított) és az *ugyanaz* (szó szerinti) között.

A rendszerváltás környékén, mindenféle egyéni és mérőben dózsai lobogások ellenére, nagyon súlyos volt a fiatal irodalom műfajainak helyzete. A prózai műfajok, definíciók híján, a megszűnés szélére kerültek. Akkoriban volt értelme azt mondani, hogy *szöveg*: ez a szó jelölte azokat a munkákat, amiknek nem volt ennél pontosabban meghatározható műfajuk. Ennek a korszaknak Garaczi László életműve volt a főszereplője, a 2001-es Bónus-monográfia pontosan összegzi és megkérdőjelezi ezt a helyzetet.¹⁴ Volt ugyan *regiszterkeverés* („*Nézd, bazmeg, özikék.*” – írta Garaczi a *Pompásan buszozunk*-ban), de az akkori fiatal magyar irodalom szereplői alapvetően mégiscsak arra törekedtek, hogy egységessé: műfajilag egységessé tegyék a szövegeiket. Ez a törekvés 2010 környékére sikert is hozott, csak az volt a baj, hogy például egy nagyregény iszonyatosan unalmas tud lenni, ha nyelvileg végig ugyanolyan. És a bizonyítás is nehéz: Radnóti Sándor felülmúlhatatlan alaposságú kritikájának készítése közben nyilvánvalóan számítógépen olvasta Darvasi László regényét.¹⁵

Az irodalomtörténetírás feladata talán éppen az lehetne, hogy kiderítse, milyen stratégiákkal próbálta a fiatal irodalom *lebontani* ezt az egységességet kb. 2010-től máig. A szoftok (vagy udvariasak) felszaporították az egymástól eltérő narrátorok számát, a közepes radikalitásúak (az átlagforradalmárok) az érthetlenség felé tájékozódtak, a hardok (vagy udvariatlanok) pedig a szélsőségeségig vitték el idézestechnikájukat: a gépek (egyelőre) mellettünk állnak, általában mégsem tudhatjuk pontosan, hogy az előttünk álló szöveghely nem idézet-e.

„Február 4. Ma négy hete halt meg, szombaton délből 1 óra 40 perckor. De a halál pillanatát nem lehet pontosan tudni. Az utolsó két órában egyenletesen, nyugodtan lélegzett. Egyik kezét én fogtam, másikat az ápolónő, aki mérte a vérnyomását. Aztán intett, hogy a vérnyomásmérő már nem mutat semmit. De még lélegzett, Szó szerint «kilehelte a lelkét». Még fél órát ültem az ágy mellett, néztem az arcát. Nem volt «komoly», sem «megszépült», más volt. Mintha minden, amit az élet kozmetikája rátesz egy emberi arcra – indulat, fájdalom, derű, szomorúság – eltűnt volna az arcából. [Áthúzott bejegyzés: Az ápolónő feltakarta, mert már

jöttek, hogy elvigyék a halottasházba. Még egyszer láttam a testét. Nyolcvanhét éves női test, ráncok nélkül, olyan harmónia a testrészek között, mint egy fiatal test harmóniája lehet. Szája nyitva volt, láttam a fogsorát, egy híján minden foga megvolt, harmincegy fehér fog.]”¹⁶

Márai Sándor ebből a döbbenetes bekezdésből kihúzza a testet. Poétikai vagy ki tudja, milyen céljai eléréséhez nem volt szüksége a testre. Nekem azonban nagyon is kellett a test.

„Amikor meghalt, a nővér vérnyomásmérője már nem mutatott semmit. De a férfi még lélegzett. Aztán kilehelte a lelkét. Megváltozott az arca. Mintha minden, amit az élet kozmetikája rátesz – indulat, fájdalom, derű, szomorúság – eltűnt volna az arcából. Az a komolyság, az a nemesség, amit mindig elfed valami az élők arcában. Feltakarták nekem, vitték a halottasházba. Láttam a testét napali fényben. Hetvenhét éves férfitest. Ráncok nélkül. És olyan harmónia a testrészek között, amelyen egy fiatal test harmóniája lehet.”¹⁷

Nekem azért kellett a test, hogy megmutathassam: Ilma mindvégig és minden pillanatban Gerenda fiatal testét látta. Nem visszaforgatta (vissza akarta forgatni) az időt, mint a nagy Gatsby, hanem megállította, megállította már az elején, 1965 tavaszán, a szege-di Debrecenben.¹⁸

Nádas Péter szerint egy könyvnek nincsenek hibái. Egy könyvnek tulajdonságai vannak, amit aztán a mindenféle hatalmak esetleg hibának minősítenek.¹⁹ És Kemény Istvánnak is igaza lehet. Szerinte jobb, „ha az iro-

dalomban is a hatalommegosztás elve működik: vannak az írások (országgyűlés), van a szerző (végrehajtó hatalom) és van a harmadik független hatalmi ág, a kritika (igazságszolgáltatás). És abba ne szóljon bele a szerző.”²⁰

Ezt a szöveget azért írtam, mert a kritika szereplői közül sokan hadilábon állnak ma az idézés gyakorlattal: gyanús dolog, nincsen megbeszélve. Ennek elsősorban az az oka, hogy közvetlenül sem Nádas, sem Esterházy nem követhető. Nádas nem hajlott az idézésre, nyelve pedig bármely szerzőt felfal. Esterházy pedig minden elődöt magába olvasztott, nyelvét egyszerűen lehetetlen utánozni. Az irodalomban leleményes követés (*imitatio*) nélkül nincsen megértés. Természetesen én sem akarok (visszamenőleges hatállyal) beleszólni a kritikai igazságszolgáltatás dolgába. Csúpan arra kívántam figyelmeztetni, hogy Nádas és Esterházy után a mindenestül számon tartható irodalmi hagyomány a *senkiföldjévé* vált.

A területet nem (bármit jelentsen is ez) a nemzetek²¹ tették a magukévá, hanem az (örökké állítólagos) országok közötti, egymástól bizonyos távolságra elhelyezkedő (bizonytalan funkciójú) sorompói közötti (hatalmas és egyre növekvő) tartományok.

Res nullius: ez a helyzet. ■ ■ ■

Szilasi László (Békéscsaba, 1964. 01. 01.) író, esszéista, az SZTE BTK docense, Kreatív írás képzésének felelőse. Regényei: *Kész regény*. Gabriely György és Poletti Lénárd levelezését közreadja: Németh Gábor és Szilasi László. Bp., Filum, 2000; *Szettek hárfája*. Bp., Magvető, 2010; *Harmadik híd*. Bp., Magvető, 2014; *Die Dritte Brücke. Private Aufzeichnungen zum Tod von Péter Foghorn* (Aus de Ungarischen von Eva Zador) Wien, Nischen, 2015; *Amíg másokkal voltunk*. Bp., Magvető, 2016; *Luther kutyái*. Bp., Magvető, 2018; *Kései házasság*. Bp., Magvető, 2020; *Tavaszi hadjárat*. Bp., Magvető, 2021.

JEGYZETEK

1 Gazdátlan dolog, olyan jószág, amely senkinek sincs a tulajdonában, senkiföldje (lat.).
2 Ez a szó szerintem sajtóhiba eredménye a *könyvben* helyett.
3 Ez a szó nem kurzív: olyan, mintha valójában nem képezné az idézet részét.
4 ESTERHÁZY Péter: Bevezetés a szépirodalomba. Budapest, Magvető, 1986. 719, 723.
5 MÁRAI Sándor, A teljes napló, 1982–89. (A továbbiakban: ATN 1982.) Sorozatszerkesztő: MÉSZÁROS Tibor. Budapest, Helikon, 2018, 287.
6 MÉSZÁROS Tibor ebben a kiadásban közli a kihúzott szövegrészeket is. Textológiai megoldását ebben az esetben nem kívánom megvitatni.
7 SZILASI László: Kései házasság. (A továbbiakban: KH.) Budapest, Magvető, 2021, 172.

8 Litera, 2018. április 14., SZILASI László: Esterházy Garaczit olvas (ír)
9 ATE 1982. 293.
10 KH 169.
11 ATN 1982. 131.
12 Igaz, már a XIX. században is szerepet játszott. Lásd: LEV TOLSZTOJ: *Anna Karenyna*. [1877] Ford.: Gy. HORVÁTH László. Európa, Bp. 2022, 2. kötet, 94.
13 SZOMORY Dezső: Párizsi regény. Budapest, Múlt és Jövő, 2011.
14 BÓNUS Tibor: Garaczi László. Pozsony, Kalligram, 2001.
15 RADNÓTI Sándor: Virágnyelven. Holmi, 2009. 10. 210–223. Ebben a kritikai szövegben olyan ismétlődéseket ismer fel a beszélő, amelyeknek hatalmas távolsága (néhol több száz oldal) miatt a felismerésük túlmegy az emberi emlékezet teljesítőképességén, és csakis gépi úton történhetett meg.

16 ATN 1982. 317–318.

17 KH 174.

18 Lásd KH 13., 169.

19 NÁDAS Péter belső emigrációról, írói és olvasói szabadságról. Litera Podcast, 2022. március 12.

20 KEMÉNY István: Nem mondhatja el senki más. Litera, Interjú, 2022. március 15.

21 Dermesztően jó példának tartom, hogy az egyre több dologhoz értő Békés Márton szerint a magyar nemzeti konszenzus alapító tényezője nem Esterházy Péter életműve, hanem inkább Kassáké vagy Partié. Lásd: Ukrajna az USA művelési területe. Partizán 60. 2022. május 2. <https://www.youtube.com/watch?v=sjcnRkG0k0>. (Megtekintés: 2022. május 29.)

Mondatok

Eldobott, gyűrött-olajos lángospapírokból nehéz lenne diadalívet építeni. Ezért aztán a diadalívek építését megparancsoló despotákat nem is szokta érdekelni, van-e a kőfaragóknak mit eldobálniuk.

A felhők bizonyos helyzetekben roppant üdítően helyettesíthetik a mennyezetet, ám egyes esetekben ez a funkciócsere fölöttébb kellemetlen tud lenni.

Ha a hangya kilátna a baseballsapkája alól, félelmetes ellenfél lenne. Jól tudják ezt azok, akik fáradtságot nem ismerve azt sulykolják belé: a baseballsapkájában van az ereje – eszébe ne jusson levenni!

Az indázó, vitális folyóvíű össze-tarthatja (egy darabig) a korhadt léckerítést.
De repkény kőfalat?

A százlábú nem tud Rachmaninovot játszani, de ez a faj nagyon kevés példányát tölti el keserűséggel.

A mézeskalácsházikóban adóvégrehajtó, a postaládában érző lélek lakik.

Egy angyal ormóttan, nehéz
bakancsai a sarokban. Honnan tudom,
hogyan angyalé?
Gyógyulást vérezik rajtuk a sár.

Rég ki nem nyitott könyvből kihulló,
alig-elhíhető árú vonatjegy. Mindez emlék csak;
megérkezettél. De a tükör előtt
egy pillanatig sem sajnálsz, hogy rövidlátó vagy,
olyan közel meg, hogy az idő műve látsszék,
nem hajolsz.

Az rendben van, hogy valaki tível
kiszurkálta az éji kárpitot,
és mi furtonfurt örvendezünk
a tűhegy-lyukakon hozzánk leszivárgó fénynek.
De eszünkbe jutott már fölküldeni valakit
egy bazinagy sniccerrel, hogy foganatosítson
egy radikálisabb megoldást?*

És ki éneklé bele a kottát a kondenzcsíkok
párhuzamosaiba? És ugyan milyen hangjegyek
nem potyognának le az égről
a földi acsargás idején?

A győzelmi mámorral nagyon kell vigyázni,
mert az elsietettségnek a blamázs
a legenyhébb következménye.

Az emberek többsége alkalmatlan, azaz,
mondhatni, méltatlan a szabadságra, ám ettől
még senki nem jogosult őket megfosztani tőle.

* Szeretnénk hinni, hogy a vámpírok viszonyulása a fényhez még mindig *különvélemény*.

Utolsó napok

Utolsó napok

(Arcok)

A könyvtár hetedik emeletén, az üres könyvkiadó állomáson ketten ültek a nyitott évkönyvek fölött: a pult mögött Gergely, és vele szemben, egy olvasóknak fenntartott széken Zoli. Reggel negyed kilenc, Zoli szokása szerint hajnali hat óta bent szorgoskodott, és most feljött pihenni; holnap és holnapután árverés, rengeteg a dolga.

Én annyit tudok, kezdte Zoli, miután átfutotta, amit Gergely az éjjel talált, szóval én annyit tudok...

Gergely a kialvatlanságtól egyelőre képtelen volt figyelni, tekintete a könyvkiadó belső fala és a helyrajzi naplók felé kalandozott, egy ideig azokat bámulta öntudatlanul. Amikor újra magához tért, észrevette, hogy ezúttal az egyik felső polcra hiányzik egy csomó kötet. A tegnapiak vajon visszakerültek? Mindenesetre valaki ma is járt már itt kora reggel.

Mi? Bocs, még egyszer.

Szóval én annyit hallottam, hogy az Ecserin megtalált könyveket ponyvás teherautóval szállították vissza a könyvtárba. Lukács mindent brutálisan megcsonkított, a visszakerült példányokban ennek máig nyoma van. Ahol könyvtári bélyegzőt talált, ott kitépkedte az oldalakat, és az eredeti kötés fölé technokollal újságpapírt ragasztott. Több száz könyvre például vastag Playboy-oldalakat. Technokollal! Micsoda egy vandál. Az egész úgy derült ki, hogy egy debreceni kutató, nyomdatörténész kint keresgélt a bolhapiacra, és...

A korabeli újságcikkek műgyűjtőről írnak.

Újságcikkek! Zoli lenézően legyintett, aztán folytatta. Na és ez a debreceni kutató tudta, hogy egy 18. századi, ha jól emlékszem, Nagyszombatban megjelent könyv csak két helyen van meg az országban: a debreceni egyetemen és nálunk. De ő a debrecenit azelőtt pár nappal látta, úgyhogy beszólt a Múzeum körútra, nézzék meg a mi példányunk helyét a raktárban.

Minden-napi áhítatos gyakorlások, Nagyszombat, 1776., mondta Gergely. Emlékezett a könyv címére a tegnapi este olvasott cikkekből. Egyébként ezeket te honnan tudod?

Zoli megvonta a vállát. Már nem is tudom. Beszélük. Néhányan, idősebb kollégák emlékeznek még azokra az időkre. Szóval, ha gondolod... Zoli itt megakadt, levette a szemüvegét, hogy megtörölgesse, és közben hunyorgott.

Ha bárkit megkérdezel, csak diszkréten!

Zoli bólogatott, hogy érti, érti, persze, aztán felpattant, és elsietett. Gergelynek előzőleg azt mondta, újra a tornyokba készül ellenőrizni néhány tételt, illetve folytatja az aukciós katalógusai átböngészését.

Fél kilenc. Még mindig bőven volt idő visszacsempészni a néptelen Hírlapolvasóba az évkönyveket, és elvégezni a reggeli teendőket a könyvkiadóban: leküldeni a mai kéréseket, és kipakolni, ami az egyes raktárakból befutott.

A tegnap hiányzó naplók ezúttal mind a helyükön voltak.

Alighogy a könyvtár kinyitott, és elkezdtek szivárogni az olvasók, csörgött az asztali telefon.

Megvan! Zseliciné a Kisnyomtatványtárból ismerte ezt a debreceni tudóst. Ő talán tud még részleteket, már beszéltem is vele!

Diszkréten, mondom!

Várja, hogy menj le hozzá.

Zoli, ezeket ne itt!

Várjál, még azt is mondta... Gergely félbeszakította. Ne itt!, kiabált bele a kagylóba fojtott hangon, és lecsapta. Faszfej.

Ennek aztán beszélhet az ember. Szerencsére éppen senki nem volt rajta kívül a könyvkiadóban. Zsibbadt a tarkója. Kitátotta a száját, és a pult alá hajolva, és az idegességtől megfeszülő, remegő tagokkal, némán ordított.

A telefon újra csörgött. Paranoiás vagy. A könyvtár történetéről írsz tanulmányt, ahhoz gyűjtesz anyagot.

Oké, ha megjött Kornél, leugrom hozzá, de most tegyük le.

Letették.

Így, hogy Lujza csütörtökig szabadságot kért, az osztály legfiatalabb dolgozója, Kornél volt mára beosztva Gergely mellé. Kornél legtöbbször bent dolgozott a tájékoztatóknál a 728-asban, és csak akkor jött ki a pult mögé, ha Lujza vagy Gergely hiányzott, illetve a zsúfoltabb időszakokban, amikor három embernek kellett itt váltania egymást.

Elmúlt tíz, Kornél sehol. Újra csörgött az asztali telefon.

426-os szoba, Manyika. 325-ös, Szász Jakab.

Nem érted? Ezeket ne itt, még hányszor...

Most mi van? Csak szobaszámokat mondtam!

Tényleg nem érted. Gergely lehunyta a szemét, hiába mond ennek bármit. Oké, köszi, majd beszélünk, hadarta még, aztán megint lecsapta a kagylót. Legközelebb nem veszi fel az asztali telefont, csak a mobilját, abból talán ért ez a tökféj. De ha végre lejut az alsó szintekre, útba ejti Zolit, és megpróbálja ezt az egész telefonozást higgadtan újra átvenni vele.

Az viszont kezd egész jól működni, hogy a barátja mindenkit ismer, mindenkivel beszél, és mindenkiről tud mindent.

Befutott Kornél. Folyt róla a víz, és lihegett. Bocs, bocs, bocs, kezdett szabadkozni, de Gergely megnyugtatta: semmi gond, fújd ki magad, szerencsére Marcellina egyelőre még nem járt erre.

Nem volt jó napja a srácnak; lassan mozgott és kedvetlenül, és néha kipirult, néha meg elsápadt; ezek szerint ma a könyvkiadózás se dobta fel.

Mi történt?

Kornél csak legyintett. Á, hagyjuk.

De az is látszott, hogy a fiú rettentően igyekszik, próbálta kihúzni magát, és a szokásos, görnyedt testtartása helyett egyenes háttal állni a pult mögött. Kicsit még hátra is feszítette a vállait, amitől még természetlenebb lett minden mozdulata, és azt lehetett hinni, hogy túlméretezett, bő fekete pólója alatt éles tűt böktek a lapockái közé, vagy merevítő pántot hord, amely egyenesen tartja a gerincét. A sok szorongástól ugyanis Kornélnak már annyira kötöttek voltak az izmai, hogy a nyaka mintha egybenőtt volna a törzsével, a fejét elfordítani például csak úgy tudta, ha rántott rajta egyet. És a merevsége miatt sokszor, ha valaki beszélni kezdett hozzá, inkább a feje forgatása nélkül furán, oldalról sandított vissza az emberre.

Gergely hagyta, hogy Kornél felvegye a ritmust, csak azután szólt oda neki újra: van néhány elintéznivalóm, munkaügy, és elég sürgős. Egy darabig itt hagynálak.

Persze, menj csak, felelte ő. Gergely még figyelte a kollégáját néhány percig, és akkor úgy látszott, minden rendben van vele, hiszen Kornél előzékenyen, készségesen társalgott épp az egyik olvasóval.

Mit mondott Zoli? Zseliciné? Gergely kikereste a belső honlapról a nevet meg a szobaszámot, és indult.

Szóval maga az.

A nő úgy mérte végig Gergelyt, mint valami bolti portékát, amitől egyáltalán nincs elragadtatva. Fel sem állt, csak kijebbn gurult vagy fél métert a nyikorgós irodai székével egy agyonzsúfolt, tömött nejlonzacskókkal körülvett íróasztal mögül. Bolyhos tréningnadrágja alatt fehér bokazoknit viselt és klumpát, felül áttetsző, vékony, csipkés selyemblúzt, ami alól kilátszott a kombinéja.

Az asztalán ernyős olvasólámpa égett gyenge, sárga fénnel.

Na jöjjön azért, mondta hunyorogva, és finnyásan méregette Gergelyt még mindig.

Hiába volt délelőtt, a 408-as számú szobába természetes fény alig szűrődött be: az úgynevezett Angol aknában, mélyen az Oroszlános udvar szintje alatt, valaha egy lovaskocsiknak, szekereknek szánt, szűk járat húzódott a tabáni Ferdinánd kaputól a palotaépület gazdasági bejáratáig, és Zseliciné szobája épp az akna tíz méteres, sötétszürke falára nézett. Az ablakok nyitva, a párkányok felől galambbúgást, szárnyverdesést lehetett hallani, és hogy meszse, fent az Oroszlános udvarban egy csoport épp megtapsol egy idegenvezetőt.

A tágas helyiségben a falak mentén katalógusszekrények, alacsony és plafonig érő polcok sorakoztak segédletrákkal. A polcokon Gergely fekete dobozokat látott, és a szoba három sarkában három, más-más ívben kanyarodó csigalépcsőt három galériához, amelyeken korlátra vagy polcok szélére erősített olvasólámpák égtek. Az egyik csigalépcső aljában egy táblán fekete nyíl mutatott átlósan felfelé, rajta felirat: GYÁSZJELENTÉSEK.

Zseliciné még kijebbn gurult a székén az asztala mögül, és közben feldöntött egy dugig pakolt műanyagszatyrot, amiből csak úgy dőlt ki mindenféle szórólap meg névjegykártya. Egy papír Gergely lábáig csúszott. TETŐFEDŐT KERESSEK! Gergely lehajolt, és segített a szatyorba visszagyűjteni mindent, majd a füleit összefogva a csomagot a nő felé nyújtotta.

Oda, ha megkérhetem, mondta Zseliciné, és egy szomszédos polc tövéhez mutatott. Gergely arrébb cipelte és óvatosan letámasztotta a nehéz szatyrot.

Kösz. Egy kis kollegina kiszámolta, hogy ha ennyien vagyunk, pontosan százharminchat év, amíg feldolgozzuk csak azt, ami már most nálunk van. De akkor addig ne hozzanak semmit! Zseliciné gúnyosan, keserűen elnevette magát, és a fejét csóválva hellyel kínálta a vendéget egy műbőrrel bevont számolyszerűségen. Gergely akkor valami fémdrót-darabkát vett észre a nő szájában: bizonyára régi, kivehető műfogsora van. Nézz! Zseliciné most egy másik szatyor tartalmát borította a földre, ezúttal szándékosan, ömlött ki a képeslap, a reklámújság, a programfüzet; a nő a halom tetejére lépett azzal a nagy papucsával, és némiképp kihívóan figyelte Gergelyt.

A Zolikának már mindent elmondtam, mit akar még?

Nekem Zoli azt mondta, jöjjen le, vár engem.

Zseliciné felsóhajtott. Enyhén szétterpesztett lábbal ült a székén, és most az asztal oldalára könyökölt, úgy ingatta a fejét. Nem mondtam ilyet, pontosabban, nem ezt mondtam. De mindegy, állok rendelkezésére, ráérünk. És ugyanaz a kurta nevetés újra. Málnaszörpöt?

Nem köszönöm, mondta Gergely, és leült a számolyra. Zseliciné most a kis asztalkához gurult, egészen Gergely mellé. Az asztalkán szűk nyakú üveg állt, benne a sötétpiros szörp-pel, meg kancsóban víz, és néhány üveg pohár, oldalukon vízcseppek emlékei, fenekükön vastag, fehér vízkőlerakódás. Pedig saját készítés. Úgy sem?

Na jó.

Látja, ez a beszéd.

Ittak. A szörp amúgy nem volt rossz egyáltalán.

Máskülönben nagyon szép magától, hogy felgöngyölítené ezt a dolgot, már rég meg kellett volna írni. Ezt az ambíciót a vezetőség díjazni fogja. Az a debreceni muki, a Hofmann a férjem barátja volt. Már egyikük sem él, úgyhogy ahhoz, amit már maga is kiderített, csak annyit tudok hozzátenni, hogy az antikváriusnak, aki az orgazda volt, semmi baja nem lett. A férjem ismerte őt is. Felmentették. Hú, most döbbenek rá, milyen rég volt az egész. És még az ugrik be, hogy a kereskedő egy autót ígért Lukácsnak a lopásaiért cse-

rébe, előbb kis Polskit, aztán Skodát. Higgye el, nagy szó volt ez akkoriban, de hogy csak ígérte-e, vagy Lukács meg is kapta végül, azt nem tudom.

Ön szerint kit lehetne megkérdezni?

Zseliciné a semmibe bámult, és ettől az elrövedéstől mintha az összes lámpát lekapcsolták volna a szobában, Gergelynek mégis épp ekkor tűnt fel, hogy a nő karján, ráncos nyakán milyen sok az anyajegy.

A férjem ismert minden régikönyvest, a nyomdatörténészeket egytől egyig, de közülük senki sem él már. Én amit hallottam, leginkább tőlük hallottam, de azok a drága fiúk elvitték magukkal az emlékeket, és régen volt, tényleg, nagyon régen, még amikor a Múzeumban laktunk.

Laktunk?

Ja, ezt így maguk már nem használják? Úgy értem, az ember mégiscsak ott töltötte a fél életét. Gergely bólintott, így már világos.

A költözés közeledése miatt sok embernek volt a Múzeumba bejárása. Lukács lent dolgozott az úgynevezett A raktárban, ahol hatalmas volt a kupi, és akkor még finom voltam. Már szállították át ide az állományt, egy része már itt volt, a másik része még ott, de annak is a fele dobozokban. Képzheti. Emiatt sem szúrt szemet sokáig senkinek, hogy a polcokról egész sorok hiányoznak, és ez a Lukács egész ügyesen tüntette el a foghíjakat. Volt, hogy mi is simán le tudtunk lógni a raktárakba, senki nem törődött velünk. Ehhez mit szól? Egyébként nem annyira fontos, de magát a Lukácsot én nem ismertem, vagy biztos láttam, csak nem tudtam, hogy ő az. Ha lenne róla fénykép, esetleg... Rengeteg volt az átmeneti rakodómunkás, jöttek-mentek, meg se jegyeztük őket. De visszatérve a kérdésére, talán a régiek közül, aki maradt...

Zseliciné megint elrövedt, és újra együtt bámulták Gergellyel a zsúfolt félhomályt. Gergelynek megakadt a szeme az egyik tele szatyor tetején egy színes képeslapon: *Boldog születésnapot kíván Garfield!* A kövér, barna macska a képregényből egy tengerparton, koktéllal a kezében vigyorgott.

Később meg, szólalt meg végre a nő, amikor fel kellett mérni, mi hiányzik pontosan, arra ráment a nyarunk. Hasonlóan forró nyár volt, mint most. Aki a revíziókat irányította, a Rák Jolán biztosan tudna még mesélni, ha-ha, na az aztán tudna. Csak hát rég feldobta a talpát ő is.

A nő befejezte, és ezután már csak révetegen hallgatott, és Gergely úgy érezte, ha még öt percig maradnia kell, örökre elromlik a szeme. Szerencsére Zseliciné segített rajta: más most tényleg nem jut eszembe, akárhogy igyekszem, sajnálom.

Gergely kiitta a maradék szörpjét, udvariasan elbúcsúzott, és átsietett a negyedik emelet északkeleti sarkából a hosszú folyosóra a nyugati oldalon. Útközben dühösen bekopogott Zolihoz, akinek a szobája nem volt messze Zselicinétől, de az ajtót zárva találta.

426-os, PERIODIKA ÉRKEZTETŐ, ez lesz az. Mit mondott Zoli? Milyen Manyika? A szélesre tárt ajtó melletti, keretes névtáblán túl kicsi betűkkel szerepeltek a nevek, és Gergelynek még pont egyet kellett volna lépnie, hogy lássa őket, amikor valaki a folyosó felől befurakodott elé, és megszólította. Kit keres? Kit keres?

A hatvan körüli nő a mosdóból jöhetett vissza, a vizet rázta le éppen az ujjairól, és a kézfejét dörzsölgette. Derékig érő, ébenfekete – valószínűleg festett – haja volt, és kíváncsi szeme.

Gergely még mindig nem látta jól a neveket, mintha valamilyen Szabolcs, mintha valamilyen Krisztián, ők biztos nem, és legalul valamilyen Mária. Gócza?

Csókolom, Gócza Máriát keresem.

Gáncs. Én vagyok.

Becsey Gergely.

Ja-ja! Végre! Már vártam! Na mondom gyorsan, amit tudok.

A kíváncsi, apró szemek felcsillantak, és a nő izgatottan mosolygott. Gergely keze észrevétlenül ökölbe szorult: a rohadt életbe, Zoli láthatatlan árnyékként jár előtte ezeken a számára idegen folyosókon, és nemcsak az érkezése hírért kürtöli világgá, de ezt az egész, elfelejtett sztorit is. Beszélni kell a fejével, mert a barátja így amennyit segít, annyit árt is.

Ráadásul Gáncs Manyika nem hívta beljebb Gergelyt, az emlékezésbe kint, a folyosón fogott bele, ahol bárki hallhatta őket, igaz, Manyika suttogott, ami arra utalt, Zoli valamibe őt is beavatta. De mibe, és ki kérte erre? A nő azonnal Gergely bizalmasának tekinti magát? Vagy csak az alaptermészete ilyen?

Aztán egy perc múlva az is kiderült, hogy Manyika hangosabban suttog, mint ahogy más kiabál, és Gergely úgy érezte, az egész folyosó máris visszhangzik a szavaitól. Ne, ne, ne! Legszívesebben menekült volna.

A könyvtár történetéről írok tanulmányt, vetette közbe egyszer hangosan, talán csak hogy nyilvánvalóvá tegye, van létjogosultsága a bőséges szóáradatnak a tolvaj raktárosról.

Tudom, tudom, suttogta Manyika, már mindent tudok. Na ez a Lukács, ide figyeljen, hát ez egy csúszómászó volt, én aztán tanúsíthatom. Fúj, hogy undorodtunk tőle!

Gergely szédült. Mondatok örvénylése vette körül, mondatoké, amelyeknek csak sodrása volt, szédítő körkörösége és – Manyika hadarása miatt – felfoghatatlan tempója, de eleje és vége nem: meg kell mondanom, egyáltalán nem lepődött meg senki, amikor kiderült, hogy ő volt, meg kell mondanom. Jó, persze közben mi sem gyanakodtunk, utólag kaptunk észbe. Hát persze! Hogy nem vettük észre? Nem lepődött meg senki. Hát ez a Lukács, ide figyeljen, ez egy csúszómászó volt.

Csak Gergely elgyötörtsége tette, hogy Manyika monológját az első pillanattól kezdve felesleges, összefüggéstelen, örvénylő fecsegésnek érezte, amelyben minden részlet többször, ötször, tízszer is elhangzott már? Sőt, egy idő múlva inkább már úgy tűnt, tulajdonképpen végig ugyanaz az egyetlen, furán csavarodó mondat ismétlődik, amely azonban mindannyiszor más, súlyos vagy jelentéktelen uszadékot, információkat dob fel vagy ránt le a mélybe: tudja, volt benne valami undorító simulékonyság, emlékszem, aranykeretes szemüveget hordott, és sűrű haja volt, amit pomádézott, vagyis azt mondom, nem tudtuk, de valamit éreztünk. Micsoda egy csúszómászó! Ide nézzen, most, hogy magával beszélek, most is kiráz tőle a hideg, pedig hát volt már vagy harminc éve, vagy mennyi is? Hát jó régen, ja. Simulékony, behízelt, a fiatal nőknek például cukorkákat adott; nekem is.

A PERIODIKA ÉRKEZTETŐ nyitott ajtaján kilépett egy Gergellyel egykorú férfi, bizonyára vagy a valamilyen Krisztián vagy a valamilyen Szabolcs, és pár lépésre tőlük kihúzott egy katalógusfiókot, hogy ceruzával ráírjon egy számot egy a fiókból kiemelt kartonlapra; ma reggel futhatott be hozzá egy ritka szakfolyóirat legfrissebb száma, ezt kellett rögzítenie a megfelelő helyen, hiszen az NNK-ban a *periodikások* a bizonytalan számítógépes feldolgozás mellett egyelőre hagyományosan is vezették a nyilvántartásokat, így aztán Manyika fülsüketítő suttogását ez a Szabolcs vagy Krisztián is végighallgathatta, Gergely meg egyre inkább úgy érezte magát, mint akinek kitergetik a titkait, és most megszágyenülten lelepleződik mindenki előtt. Ennyit a titkos nyomozásról, köszi, Zoli.

És rengetegen jóban voltak vele, ha valakinek elromlott otthon a rádiója, ő jött az aranykeretes szemüvegében meg a sűrű hajával, amit pomádézott, és megszerelte, ezért nem gyanakodott rá senki, mert tudja, mindenkivel jóban volt, és állítólag az ócskapiacos embe rével is úgy barátkozott össze, eleinte csak megjavított neki ezt-azt, hogy aztán jó pénzért el lehessen adni. Úgyhogy mindig nála volt a böhöm nagy műszerész-táskája, abból szedte elő a cukorkákat is, amiket a fiatal lányoknak adott, nekem is, és abban lopta ki a könyveket. Undorodtunk. Most nézzen ide, még most is hogy kiráz tőle a hideg! Viszolyogtunk tőle, már úgy értem, mi lányok, mármint akik akkor voltunk lányok, mert még lányok voltunk, nem tudtunk semmit a világról, nem gyanakodtunk, de valamit éreztünk. Most nézzen ide!

Gergelynek fogalma sem volt, mióta áll a PERIODIKA ÉRKEZTETŐ nyitott ajtajában, és figyelni tehetetlenül, ahogy bent, a leánykolt, hosszú szoba belső felében, a polcokon más-más színű, alakú és méretű folyóiratok előzéklapjait rezgeti egy maximum fokozatra állított ventilátor szele, az íróasztalokon levélnehezékek alatt papírok zizegtek, és a linóleumpadlón nagy cserepekben burjánzó, sötétzöld szobanövények levelei is úgy reszkettek, mintha vihar közeledne; odabent minden mozgásban volt, Krisztián és Szabolcs szorgalmasan jött-ment a redőnycsíkok háttéré előtt, és Gergely képtelen volt tovább Manyikára figyelni. Túl sok ideje hallgatta már a végeláthatatlan fecsegést, amiből régóta nem tudott meg semmi újat. Vagy mégis?

Mert abban azért soha nem lehetett biztos, hogy a sokadszorra ismétlődő mondat-hullámok nem hoznak magukkal új hordalékot, ezért még várt – talán túl sokáig, talán túl rövid ideig –, és így még kiderült a számára, mennyire utálta azon a nyáron mindenki a revíziózást: hogy gyűlöltük a Lukácsot érte, ugyanilyen meleg nyár volt, és nem mehetett senki szabadságra: kaptál egy társat, és aztán ültetek egész nap a raktárban estig, egyik nézi a polcot, másik a naplót, hogy utáltuk, ugyanilyen meleg nyár volt; na és azt képzelje el, nem engedtek el senkit szabadságra, ülhattél egész nap a raktárban, ha ki nem állhattad a társadat, akkor is, volt például egy grófnő, egy olyan igazi arisztokrata, tudja, amúgy művészettörténész, na például az került össze a Zselicinével, hát képzelheti, hogy komálták egymást. Apropó, a Zseliciné Mártát maga ismeri? Mert őt még meg lehetne kérdezni.

Gergely bólintott, és távozni készült, csak hogy Manyika nem az a beszélgetőtárs, akinek a monológiából olyan egyszerű kiúszni a partra, és csuromvizesen elszaladni, pedig Gergelynek már mennie kellett volna, hiszen a nő már a revíziózást is harmadszor mesélte, és semennyi szünetet nem tartott a mondatai között, ahová ő beszúrhatott volna egy köszönömöt és egy elbúcsúzást.

Ekkor a zsebében megszólalt a telefon, és Gergely egy pillanatra még meg is örült ennek. Elnézést, ezt fel kell vennem!

Manyika elhallgatott, és éberén figyelt, még az ujjait is egymáshoz szorította, annyira. Haló.

Kornél kétségbeesett hangja szólt Gergelyhez halkán: azonnal gyere.

Miért?

Nem mondhatom, miért. Csak gyere gyorsan, légy szíves!

Sajnálom, fordult akkor Gergely újra Manyika felé, még szívesen hallgatnám, de most mennem kell. Köszönöm!

És Gergely máris messze járt, és mégis: majd egy köszönetnyilvánítást azért a tanulmányában..., úszott még utána a visszhangos folyosót betöltő suttogás; mindenképp, intett vissza Gergely, és tényleg köszönöm, viszontlátásra!

Rohant.

Mi történt odafent? Megint jött egy *olyan* kocsi? Kornélt egyébként – a fiú egy stabilabb, vidámabb napján – talán beavatta volna, reggel még átsuhant az agyán a gondolat, de később ez a kör a negyedikén egyelőre fontosabbnak tűnt, most meg lehet, hogy már késő.

Szerencsére az egyik olvasói lift legalsó beszállóhelye itt volt a négyesen, nem messze, a főlépcsőház lefelé vezető lépcsője mögött, a Lépcső Alatti Raktár itteni bejáratánál, Gergely fent volt a hetedikén pillanatok alatt.

Rosszat ehettem.

Egy olvasó jött be pont azelőbb, amikor telefonáltak, Kornél azért nem akarta hangosan mondani a tüneteit: hányingere van és hasmenése, sietnie kell gyorsan a vécére.

Menjél, itt vagyok. Gergely leült a pult mögé, és próbálta nem mutatni, mennyire megkönnyebbült, amiért Kornélnak csupán egészségügyi problémái vannak.

Kornél, ahogy halálsápadtan, szinte futva kilépett a könyvkiadó üvegajtáján, még hátraszólt: ja, Laki Zoli keresett az előbb telefonon.

Gergely a kezébe temette az arcát: ezt nem hiszem el.

Kornél eltűnt.

Mondjad.

Tudod, kit lehetne még megkérdezni? A Rák Jolánka nénit. Nem is tudom, miért csak most jut eszembe. Zoli tovább beszélt, de Gergely megint lemaradt a folytatásról: Zseliciné azelőbb nem ezt a nevet említette, de azzal, hogy az illető rég *feldobta a talpár*? Hát dehogy-nem, ám mire visszakérdezett volna Zolinál, a barátja már épp búcsúzott: bocs, most sietnie kell, épp lép be a toronyba, és ott nem lesz térerő, később.

Három rövid bűgás, és Gergely telefonja elnémult.

Érthetetlen. Gergely kutatni kezdett az *Intrán*. Rák Jolán neve ebben a formában a dolgozói telefonkönyvben nem szerepel, szóval egyelőre se mellék, se szobaszám.

Ez így nagyon fura, de ebédszünetben úgyis lemegy majd Zolihoz, és kibogozza a dolgot (meg beszél a barátja fejével a telefonok miatt), csak előtte még útba ejti Szász Jakabot is a harmadikon.

Kornél sokáig elmaradt, majdnem dél volt, mire visszaért. Amikor nem tudod, fossál-e vagy hányjál, rebegete, és bár kóválygott, azt állította, kicsit jobban érzi magát. Sosem egyél galambhúst, mondogatta időnként, és rángatta hozzá a fejét. Sose!

A fiú gépiesen, becsületesen próbálta tenni a dolgát, de rettentően gyenge volt, és rázata a hideg.

Ha egészséges, Gergely talán beavatta volna a szombati ügyekbe, de ebben a siralmas állapotában aligha érdemes. Fel se fogná talán, azt hinné, hogy amit Gergely mesél, csak az ő éber látásmái része. Haza kellene inkább küldeni. De akkor Gergely hogy szabadul el innen ezután?

Az „idők feleződése” járt az eszében, az egyre növekvő valószínűsége annak, hogy rövidesen újra történik valami, például eltűnik a könyvtár épületében egy újabb lány. Résen kell lenni nagyon – és sietni, ahogy csak lehet.

Kibírod, amíg gyorsan ebédelek?

Ki, persze. Vagyis remélem.

Nálam lesz a telefonom, ha rosszul vagy, azonnal szólsz, és szaladok vissza.

Okés, köszi szépen.

A 323-as a harmadik emelet déli keresztfolyosójáról nyílt, ahol az intézmény restaurátorműhelyei sorakoztak. Egy üveges fémszekrényben műanyagflakonok, kisebb és nagyobb tégelyekben vegyszerek, színes és fehér porok, amelyek mintha gyógyszerek lettek volna egy régi kórház vizsgálójában, vagy még inkább: mérgek.

A műhely közepén óriási könyvprés, mellette két kisebb másik, és a körülöttük kiterjedt, vízszintes felületek, asztalok savmentes fából, ahová a könyveket, kódexeket, leveleket, pergamen- és más lapokat egymástól kényelmes távolságban lehetett kiteríteni. Igen, mint egy orvosi rendelő vagy kifinomult kínzókamra, hiszen az asztalokra akár embereket is oda lehetett volna kötözni; beszorítani a kezeket-lábakat a satuszerű vaslapok közé, és lassan beljebb csavarozni a szárnyas anyával ellátott, menetes vasrudacskákat, amíg ki nem serken a vér.

A fehér hajú Szász Jakab egy fel-le tekerhető, kerek zongoraszéken ült fehér köpenyben, kezében fa spatulával; mindjárt bedugja az ember száján, lenyomja vele a nyelvét, és azt mondja: áááá. Egy szelíd, jóságos gyerekorvos.

Foglaljon helyet! Gergely leült az idős férfi mellé egy nyikorgós thonet-székre. A restaurátor előtt egy sokfiókos munkalapon súlyos kődarabok – bizonyára nehezezként szolgáltak –, ollók, margóvágó, rengeteg, áttetsző és sárgás folyadékokba mártott ecset, rongyok és pálcák.

Szász ölében nyitott könyv hevert: gazdagon díszített kötet lehetett, amit Gergely abból következtetett ki, hogy a színes ábrákat védő széles, de hártávékony selyempapír sok helyen túllógott a lapszéleken.

Nézze, hát nem lenyűgöző? Az ősz férfi az ujjbegyével óvatosan lapozott, és elhajtotta egy oldal fölül a selyempapírt, hogy a vendége is láthassa az ezer színben játszó, aranyozott illusztrációt, egy tizenkét cikkelyre felosztott, nagy kört szimbólumokkal, tájképekkel és a paraszti élet mindennapjait bemutató, miniatűr jelenetekkel.

Egy tizenhetedik századi, kéziratos csillagászati naptár, magyarázta Szász, és ez valami horoszkóp lehet benne, nem? Maga szerint?

Gergely bólintott. Valószínűleg. Ez itt az Ikrek jele, azt felismerem.

Órákig elgyönyörködnek benne, folytatta a restaurátor, aztán további oldalakat mutatott: nap- és holdábrázolásokat, csillagtérképet és mezőgazdasági műveletek rajzaival illusztrált betakarítási naptárat, meg hosszú táblázatokat az egyes csillagok láthatósági idejével, valamint a napkelték és napnyugták, holdkelték és holdnyugták perceivel egész évre.

Szász Jakab akkor végre odafordult Gergelyhez, a zongoraszék nagyot csikordult alatta. Nem szívesen, nehezen beszélek arról a dologról.

Leesett az állam, amikor megtudtam, hogy Lukács a tolvaj, és ezzel nem voltam egyedül. Jóban voltunk. Nem vagyok rá büszke, elvégre is átvágott mindenkit, de ez az igazság. De ugyanúgy átvágott engem is: restaurátor vagyok, egész életemben könyveket hoztam helyre, talán nem szorul magyarázatra, hogy esett a szívemnek ez a szörnyű pusztítás. A régi könyvek egy része visszakerült, de megcsönkítva, így a muzeális jellegük – és az értékük – örökre odalett. Mentségemre szóljon, hogy ő mindenkiel jóban volt, például a portásokkal, meg az örökkel, akik a Múzeumban a koronát őrizték. Ezt ugye tudja? Csak mert maga még olyan fiatal. Hogy 77-től a Szent Korona is a Nemzeti Múzeumban volt, nem újdonság? Akkor jó. Tehát Lukács az öröknek is megszerelte otthon a rádióit, azért nem ellenőrizték. Kvaterkázott velük minden nap tíz percet, mielőtt hazament, biztosan emiatt nem nézett bele a műszerésztaskájába soha senki. Igazi tolvajtrükk, nem? Ehhez nem értek.

Szász beletúrt a hajába. Akkor hát kit hibáztassunk? Egyszer nálam is szerelt rádiót, aznap este még sakkoztunk is, de arra már nem emlékszem, melyikünk nyert.

A restaurátorműhely ablakából a Buzogánytoronyra nyílt kilátás a Várhegy délnyugati sarkánál. A távolban látszott a vakítóan fehér, napfényben izzó Erzsébet-híd és a zöldeszürkén hömpölygő folyó.

Családja? Nem, az nem volt. Szerintem nem volt. Azt hallottam, a kilopott könyveket becsomagolta, és azok elfoglalták az egész lakását, csak szűk járatok maradtak a csomagok között, amiken közlekedni lehetett. Én annak idején úgy okoskodtam, ha van hozzátartozója, egyáltalán, ha feljár hozzá valaki, az egész sokkal korábban feltűnik. Aztán amikor le tartóztatták, meg se mukkant, csak megvonta a vállát.

Szász Jakab egy újabb színes oldalhoz lapozott a gazdagon illusztrált kéziratos kötetben. Ezúttal egy egymásra rétegzett, koncentrikus körökből összeillesztett, sok-sok számot és gót betűs német és latin feliratot tartalmazó táblázatot talált; a köröket az üresen hagyott hátlap kis pöckelivel el is lehetett forgatni. Maga ezt érti? Talán a csillagok együttállását mutatja?

Nem tudom.

Látja, annyi csoda van a világban. Ott, ahol nem is számítanánk rá. Az idős restaurátor belefeledkezett az értelmezhetetlen körök forgatásába, és egy darabig szelíd mosollyal az arcán, gyerekként játszott. Kipróbálja?

Inkább visszakanyarodhatunk még egy percre Lukács Lőrínchez?

Nem. Legfeljebb még annyi: én képtelen vagyok rá haragudni. Utólag megtudtam róla egy-két dolgot, de az maradjon az én titkom. Higgye el, nem volt könnyű élete. És igen, átvért, okozott egy szörnyű nyarat mindenkinek, a kár felmérhetetlen, ám túl kell ezen lépni. Ön igazán értelmes fiatalembernek látszik, biztosan ismeri ezt Máté evangéliumából: öt, negyvenhat: ha csak azt szeretitek, akik titeket szeretnek, mi leszén jutalmatok?

Gergely hallgatott.

Nem hívő keresztény ön sem, ha jól sejtem.

Gergely zavartan vonogatta a vállát. Izé.

A restaurátor tovább játszott a csillagászati naptár forgó köreivel. Kár. Én azért azt mondom, jó, ha mindig készen állunk a váratlanra. Ha a nagy szavak embere volnék, úgy is fogalmazhatnék: a csodákra. Tétován forgatta a köröket a kéziratos naptárkönyvben. Apro-pó, tudja, mi a *nehéz* a csodákban? A pillanaton túl is elhinni őket, később. Hordozni, és tudomásul venni, hogy az emlékeinkké váltak, a titkainkká, és eltelet azóta öt, tíz, húsz év, netán évtizedek. El lehet ezt fogadni? Hogy a titkaink – bármennyire is igyekszünk – nem megoszthatóak? Ezért van a titoktartásban valami szomorú, elhiszi nekem? Maga talán el sem tudja ezt képzelni.

De, de, el tudom, és elhiszem.

Akkor talán azzal is egyetért majd, amit most mondok: az igazi érettség ahhoz kell, hogy az ember elfogadja: ami lenyűgözött, mert felfoghatatlan, annak a személyességével végül egyedül marad. Mert az magában való volt és közvetíthetetlen. A magam módján ezt neveztem az előbb szomorúságnak.

Szász felemelte a fejét, és kinézett az ablakon. Akkor pont a feltámadásban ne lehetne hinni? Ugyan miért ne?

Messze, az Erzsébet-hídon buszok, autók, motorok rohantak mindkét irányba.

Nem mondja el, amit tud még Lukácsról?

Elég ennyi, Gergely. Maga rendkívül szimpatikus nekem. Már korábban hallottam, hogy a csoportvezetései kiválóak, és ahogy így beszélgetünk, el is tudom képzelni. És fent is jó a híre a hetedik, az olvasók kedvelik magát. De többet akkor sem húz ki belőlem, harapófogóval sem.

Szász Jakab becsukta az ölében heverő tizenhetedik századi csillagászati naptárat; a barna bőrkötésen látszott a kéziratári jelzet: *Quart. Germ.*, valamint egy szám, amit Gergely nem tudott leolvasni. Azt vette észre, hogy Szász Jakab most valahogy olyan furán elveszeten, tanácstalanul ül mellette, és összegörnyed, mint amikor egy felfújt bábuból kiengedik a levegőt. Nem tudnám rábeszélni, hogy hagyják ezt az ügyet a barátjával?, kérdezte Szász. Izé.

Pedig az volna a nagyon nagy kérésem és egyben tanácsom. Jót akarok maguknak.

Gergely csendben maradt.

Fontolják meg, Szász újra kihúzta magát, és legyezett egyet a fa spatulával, mint aki véget vet egy varázslatnak. Most pedig menjen. A hangja újra határozottan tűnt.

Gergely, mintha csak parancsra tenné, felállt, és elindult kifelé, de Szász Jakab még egyszer, suttogva utána szólott. Gergely!

Igen?

A restaurátor egy csapásra megint görnyedten, aggodalmasan ült a székén. Becsületszavamat adom, hogy nem szólok róla senkinek, hogy kutakodni kezdtek, de vigyázzanak magukra, és legyenek nagyon óvatosak. Kérem! Ezt ígérje meg!

Gergely bólintott, és bizseregni kezdett a tarkója. A restaurátor megint legyezett egyet a spatulával, ő pedig kilépett a műhely ajtaján. A karja libabőrös volt.

Megint eggyel feljebb, a negyedik szint száztíz méter hosszú folyosóján gyalogolt, ezúttal vissza az északi oldalra, Zolihoz. Ezt el kell mesélnie neki – ennyi még bele kell, hogy férjen az ebédszünetbe –, ráadásul muszáj megtudnia Zolitól, kicsoda az a Rák Jolán, és él-e még.

A sejtelmes útravaló, amit Szász Jakabtól kapott, minden volt, csak nem megnyugtató: az idős férfi tud még dolgokat, az viszont biztos, hogy tényleg nem fog többet elárulni. Nem vagyok egy profi vallató, annyi szent. *Vigyázzanak magukra.*

A folyosó közepé felé a PERIODIKA ÉRKEZTETŐ nyitott ajtaján megint egy vele egykorú férfi lépett ki, de nem a valamilyen Krisztián volt, és nem is a valamilyen Szabolcs, akiket nemrég – miközben Manyika suttogása örvénylett ugyanitt körülötte – Gergely az ajtóból látott.

Különös. Olyan egyformák itt az arcok, sokszor teljesen összekeverhetőek, gondolta Gergely. Ha ő is idelent dolgozna, vajon akkor is úgy érezné, hogy folyton más emberek bukkanak elő a szobákból? Akkor is azt gyanítaná, hogy folyton mások jönnek szembe és viselkednek úgy, mint akik már évek, évtizedek óta tologatják a Könyvfeldolgozó meg Gyarápítási osztály bölcsőit?

Nehéz elképzelni, hogy minden nap ugyanaz a pár tucat ember bogarászik itt gépies, rutinszerű mozdulatokkal a fiókos katalógusokban, és ugrik el a mosdába.

Vagy csak az ő arcmemóriája romlott le ennyire, és ezért nem ismeri fel a biztonsági őrköt és az olvasókat sem odafent? Kétségbeejtő. A kimerültség állítólag szörnyen lerontja az emlékezetet. És milyen hatalmas valóban a könyvtár, Gergely már sokadszor járja le a lábát, mire egyik helyről a másikra átér. És közben nemcsak sivar, linóleummal borított, régi katalógusszekrényekkel teli folyosókon, neonnal megvilágított szolgálati lépcsőházakban, raktári bejáratok, liftek és szobák százai mellett halad el, hanem egyre inkább egy másik, kanyargós helyszínen is, amely csak az ő fejében létezik, és amelyet úgy kezdhet körülírni magában: *ARCOK LABIRINTUSA*.

Körülbelül ötszázan dolgoznak benne, de olykor még többnek érezni – Gergely tényleg nem ismerte eddig a saját munkahelyét. ■ ■ ■

(Ín!) - A hűje Józsi fotógráféőjja!!

Rét és Idő

Mostanába sokat gondolkottam azon
 hogy, mi-e van túlabb emezen-amazon?
 Tó parton sok ódal filozófiákat
 óvastam ín egyre, csak a tó kiszáratt.

El merengtem rajtok, tyű hogy, hát mik vannak?!,
 s megírtím velelyít e sok bócs blikfangnak!
 Röhögtek a nípek, megszakad a puszta,
 mikor csak szólottam mint, egy Zala-muszka!

Ríten áltam immár, zúg a felyem, nízek.
 Nem álottak össze egísszí a ríszek!
 Mi van ha csak álom íbren-lítem álma,
 ís ha csak ücsörgök, míg azt hiszem, álva?!

Haza írve níztem, níztem csak, a kecskít.
 It van-e ez, vagy csak kípzejjem a testít?!
 Egyátalán van-e, ojasmi-e hogy itt...?
 Erre Selling kutyám es zavartan vonyít.

Mi van ha, nincs idő?! Ís mi van, ha tír se?
 Ráírník egísz nap! Vagy talán pont mígse?
 Nízem csak a kecskít. Te most akkor vagy – vagy...?
 Bólcsen níz, potyogtat. Níki ez csak hablaty.

Takarittanám mit a szőnyegre rakot –
 de ha ín se vagyok?! Meg dermedek legott!
 Marikám rival rám hosszú órák multan,
 s meg nyughatok vígre, akkor tehát voltam!

Gondolkodník ezen, tehát vagyok – talán,
 de a kecske tovább pottyant, most már alám...

Falu-napi versek!

1.

Vers amejet nem a kis tírsígi inyovácijós 2005/0235/6675 al-programm 62/bí pontyába rögzítet ecceri nem-vissza tírítettű 200.000 Forintoss támogatás (valamint kapa) ellen írtíkekínt írtam ís nem a pógármester sugalmazására

Falu napot tartottunk.

Jó vót.

2.

Újab vers amiben nem a pógármester tanácsára a fentieket bőveben ki fejtem valamént ja ez míg a cím

Valamént aszt es meg írom hugy,
mindenrű meg van a számla!

Lassabban diktájja Csabi,
izí, mi jó rím ide, szálka!

Továbá hugy, igen, a falu nap
nagy mírtíkbe járút hozzá a
tírsíg kutturális s micsoda?
Társadalmi ílettyíhöz!

3.

Falu nap

(Újab neki futás, Csabi majd, eszt csatód a e-számolásó')

Rügyet bontt a kökőrcsin, madárka' trillázik,
Járásom míg szem el-lát, eső vízbe ázik!
De az eső el álik, szivárvány fesztű föl,
Kokárdába díszeleg míg kutyám is – szűköll.

Piros-pozsgáss gyermekek vidám hangja szálík,
Barna cipótt ropogat' mindegyik egy szálíg.
Níp-tánc egygyüttes szípen ropja a színpadot,
Hagyomány' őrző program es plussz szilva vót,

minden bódíná, mízés kalács no meg barack,
szem-szály üres nem maratt, el tört níhány palack.
Mindezekrű számla es, el számolás is lett,
köszönöm szíp járássom, minden nagyon ízlett!

Nemzeti Pegazuss

(Át-hallásos ballada!)

Mikor ílyfílt üt az óra, ki szökök a pusztába.
Ot kísírt a rónaságok kárpát-szellem-musztángja!
Könnyes szemmel vigig mír, majd fel nyeríti: Trianon!
Salynos ősi ló-nyelvít már rígg nem is írta a hon.

Piros-fehér-ződen ál ott – szem-határig tart a hó,
csodálkozok es, csak nekem tűnnék fel ily tarka ló?!
Fíl szav es meg ícsük egym, há magyar ember, magyar ló!
Nem kő nánkunk züllöt Nyugat, s Ejrópa, a hanyatló!

Merún bámúl mint a rönygen, vizsgálja a lelkemet'
Sándor!, mondgya, nípi író lítedre mi lett veled?!
Mindenrű irsz annyi verset, s nemzetünkrű alig csak!
Könny-árba' zokog az összes hun s barguzini kipcsak!

Nízek es csak egyre-másra', mív olvasot telivír!
S ál szígyelem magam mint ki, minden lapot teli ír
s versíbe a nemzet stb. sorsa hejett ez meg az
lelkembe lácc, mindent jó tucc, níp-nemzeti' szent Pegaz!

Poízisem felet a níp csak gyönyörköd, s jó mulat,
idelyen hugy, legyen benne, hazafiass fordulat!

Ammá jó lessz, így a ló, oszt turúszárnyon el repúl.
Merre es van Levídia, fordú vissza. Barra tessík,
rikóccsam mív utánna. Lepsíny felú el-terejjék,
nagy a dugó, jobban jár ha, Pocsolyság felől kerúl!

Petrence Sándor, igen elég nagy nípi író s gondózkodó születet há már elég rígen, Kispocsolysá-
gott tírsígbe, ahun azóta el íl! El vátt, de az óta má hittves Marikájáva' van ha jjen bűvár dógokra
es szükség van. Verseket írök, kapál s leg újabban filozófál es! Egyíni válalkozó, salyát traktórral!!

ORBÁN OTTÓ

„VERSONTOLÓGIÁINAK”

„ALAPTÉZISEI”

a *Szép nyári nap, a párkák szótlanul figyelnek* kötet ars poetikus darabjaiban

Orbán, sok másik kötetéhez hasonlóan a *Szép nyári nap, a párkák szótlanul figyelnek* című elejére is afféle programverset, de legalábbis

saját addigi és prognosztizált jövőbeli lírai működésének egy-egy fontos problémáját-vetületét érintő, önelemző-értelmező, azt „Orbán Ottó, a költő”¹ figurájának pozíciójából tárgyaló, önreflektív művet illesztett. *A költő körülírja mesterségét* című darab az önreflexiónak mindjárt két szintjét is érvényesíti: maga a vers a költészet önreflektív megoldásairól szólva voltaképp az önreflexió jelenségét értelmezi, ez által maga is önreflektív darabbá válna: „az irodalom mint az irodalom tárgya / gondoljunk csak bele / egy pornóüzlet”² S noha a felütésben megjelölt, az irodalmat tárgyává megtevő irodalom valóban olyan terület, mely már pályája ekkori szakaszában sem volt idegen Orbán lírájától, a következő versszak posztmodern-utalásai a fókuszot az önironikus, kétszeresen önreflektív szituálás felől egyértelműen a(z) Orbán által láttatott „posztmodern” versműködés önreflexív tendenciái felé terelik („olyan hatékony műszerek / kétféle zárójel hogy mást ne mondjunk”; „jelentéstani költemény”).³ Mi több, a vers harmadik versszakában, már olyannyira eltávolodik a felütés esetleges önironikus értelmezhetőségétől, hogy lényegében fel is számolja ezen olvasat lehetőségét (ami azért is figyelemre érdemes, mivel nagyon ritka eset Orbán ilyen tárgyú verseiben, hogy a versbeszélő láthatóan „nem veszi észre” az önirónia, az önreflektív visszautalás valamely lehetőségét). Olyannyira, hogy Orbán, akinek költészetére már ekkor-

tájt is igencsak jellemző volt, hogy szövegei egy jelentős része részben-egészben „irodalom tárgyú irodalomként” (is) működött, azzal, hogy (e szöveg helyen lényegében kizárólagosan) az általa zömében konzekvensen ellenségesen-kritikusan elutasítva kezelt „posztmodern” hatáskörébe utalja e megoldásokat, nyíltan szembehelezkedő (elvi) pozíciót vesz föl a „szövegirodalommal” szemben: „e fülledt ipar engem elkedvetlenít / a vers az én szememben / egy darab élet”⁴ E szöveg hely látványosan kirajzolja Orbán irodalmi programváltozatainak egyik (jellemzően nem ilyen konkrétan, élesen) tettenérhető (látszólagos) önellentmondását: míg „a költészet hatalma”-ról szólva rendre problémátlanul éli meg versbeszélője, hogy az irodalomnak valamiféle transzcendens értelmezését érvényesíti (a művészi alkotómunkát, kreativitást mint sivár, földi valóságunk és az „örökévalóság” avagy a korlátlan szabadság szférái közötti, szinte egyedüli kapcsolatot létesíteni képes, közvetítő „csodát” láttatva), azonban más esetekben, ha egy-egy mű „jelentéstani” problémákat állít középpontjába, az itt olvasható orbáni értelmezésben tárgya már nem „a mindenség maga” (mely egyszersmind, Orbán szerint, az ő verseiben: „a határtalannal körülhatárolt / szilárd bizonytalanság / a hétköznapi ember / a mindenség elemi része”).⁵ Ezen logikai feszültség feloldásában segít az utolsó versszak árnyalása, mely éppen jellemzően „a költészet hatalma” orbáni fogalomköré-

vel is leírt, elvben átjárhatatlan szférák („két ölelkező test között a csillagközi tér”)⁶ közötti közvetítésről szól, melynek lehetőségét pont azok a versek nyújtják, melyek (mint Orbán saját versszemléletét jellemzi) magukban is képesek „egy darab élet”-ként tételeződni. Mivel, mint a vers állítja: „az önarckép [tehát, ebben a kontextusban: az Orbán által eszményinek tekintett versfajta – részeként akár az Orbán által írt, folyamatosan a „mindenség” perspektívájából értelmezve is vizsgált „irodalmi kérdések” – Ny. G. Á.] egyben világtértelezés”⁷ s ilyesformán jelentéseesebb, tartalmasabb, mint az ehhez képest öncélúan kisszerűnek lefestett, jelentéstani kérdések verses vizsgálata gyanánt láttatott, „posztmodern” „szövegirodalom”. Vagy, ahogyan Dérczy Péter korabeli folyóiratkritikája is megfogalmazza a dilemmát: egyszerre mutatva fel Orbán Ottó verseinek a költészet működés módja, szerepe és elvi megfontolásai iránt tanúsított, elemi érdeklődését, de egyszersmind azt is, hogy (Orbán elgondolásában) miben lehet más egyik, illetve másik (Orbán szemszögéből nézve: orbáni és nem orbáni típusú), irodalmi tárgyú, verses elmélkedés: „Ami első pillantásra is föl-tűnik, az az, hogy a kötet tematikai centrumában mennyire a költészet mint mesterség, mint funkció, mint vált szerep áll”⁸ illetve: „A Párkák ugyanis szorosán véve, nem más mint a költészet funkciójáról, lehetőségéről való elmélkedés, s egyúttal a költő szerepének megváltozásával való szembenézés. Orbán Ottó számára azonban, a Párkák tanúsága szerint, a »költészet válsága« csak úgy reális és elfogadható, ha abból egy másik dimenzióban mégis csak érzéki költészetet varázsol”⁹.

A kötetet nyitó vers költészetelméleti (-elvi!) deklarációja fénytörésében többletértelmelemmel telítődik az a kiterjedt intertextuális és referenciahálózat, melyben a versekben megszólított, megidézett alkotók nevei és művészi teljesítményeik afféle példaértékű, reprezentáns, szimbolikus csoportjelleggel is szolgálnak a „jelentéstani” lírával szemben felmutatni kívánt művészetfelfogás(ok) és lehetőségek képviselésében. „Sorrendben véve: Jékely, Arany, Dsida, Vas István, Zelk Zoltán, Illyés, Catullus, Ginsberg, Vogelweide tűnik föl, de burkoltabb utalások között ott szerepel Csukás, Babits és Vörösmarty (utóbbi nem is akármilyen szövegidézetrel, ti. a Szózat egy sorával), ajánlásként Csoóri Sándor és nem a költészet szigorúan vett tartományába értett alkotó, Rembrandt is. Ha ezeket a verseket is aszerint fogjuk föl, hogy szerzőjük ezekben is a költészet útjait próbálja kitapogatni – már pedig ez így van –, akkor gyakorlatilag azt mondhatjuk, hogy az egész kötet a költészet mint mesterség és forma körül szerveződik meg”¹⁰ – írja Dérczy.

Mindazonáltal, ahogy a kompozícióban közvetlenül *A költő körülírja mesterségét* után következő *Jékely témájára* című darab egyik versszaka árnyalja az összképet: e referenciális hálózat által képzett, kvázi személyes kánonban megmutatkozó felmutatási gesztus nem

a klasszikus költészeti hagyomány bármiféle újító szándékot nélkülöző, kritikátlan és egy az egyben történő nyíltsággal való folytatási szándékát, pusztán az orbáni költészeti program alapjait kijelölő esztétikai-eszmei „hátszágot” hivatott megtestesíteni. Elvégre a költészet már idejétmúlt korszakai felé immáron csak legfeljebb részleges visszaút vezethet: „*Én nem tudom, valóami lázadó faj / dübödött arcátlansága bújt belém, / hogy miközben óhaj marad az óhaj / és reumas rögeszme a remény, / megröhögtet ez a klasszikus ó jaj!*”¹¹ A hagyomány, ennek értelmében, Orbán elgondolásában, tehát teljes egészében már nem applikálható a megváltozott világ és kor megváltozott valóságtapasztalatához és (főképp) annak nyelvi leképeződéséhez, még ha (s Orbán klasszikusokat, „nagy elődöket” és általa tisztelt pályatársakat megidéző gesztusai esetében rendre ez utóbbi válik hangsúlyossá) a hagyományhoz való közelítés esetében a párhuzamok, a kontinuitás (akár a „remény”-központú költői világ önála és elődeinel-pályatársainál) legalább olyan lényegesek, mint a teljes azonosulás és töretlen folytatás útjában álló különbségek.

Ahogyan a *Visszapillantva a fényes nyári tájra* című vers pár sora is (újra)hangsúlyozza ezt az Orbán által a tőle megszokott „rögeszmésséggel” kötetéről-kötetre deklarálni kívánt alapvetést, kiemelt jelentőséget kap (a költészeti hagyományhoz való viszonyulás terén is) „költészet” (művészet) és „valóság” fogalmainak kapcsolata és ennek értelmezése: „*sajnálatos de tény hogy öregszem / únom a madárnyelvet / láttam a gyakorlatban / költészet és valóság viszonyát*”¹².

A líra rossz korszaka című mű lényegében a kötetet nyitó, programadó vers által felvázolt gondolati nyomvonalon (valamint költészet és valóság kapcsolatáról is részletesebben szólva) halad tovább, mikor is a címében is kiemelt és a korban (legalábbis a versbeszélő sugalmazása szerint) közkeletűen elterjedt felfogást teszi meg kiindulópontjául, miszerint adott időszakban a líra „rossz korszakát éli”, s a nagyepika tekintendő a „vezető műnemnek”. A versbeszélő ezen a ponton, költészet és valóság viszonyát árnyalva, sommás, ám globális léptékű összegzését adva a kornak,¹³ fényűzés és nyomor összeegyeztethetetlen szélsőértékeit, a fegyverkezés-hadakozás növekvő veszélyét regisztrálva főbb jellemzőkként („nyomor aszalta kontinenseken / csatahajók fűkunyhók felbőkarcolók / meg más effélék”)¹⁴ arra jut, hogy a „valóság” illetően állapotát tekintve, amennyiben (mint írja, „a líraszakértő” szerint) a líra valóban „rossz korszakát éli”, „NEM IS CSODA”¹⁵. A kötetet nyitó vers képzettársítása, mely szerint az irodalom (legalábbis „mint az irodalom tárgya”) valójában „kuplerájvörös” világitású pornóüzlet (mely képzetkör ismételtén visszatér a szerkezetben mindösszesen két verssel később, *A világszínház Amszterdamban* című darabban),¹⁶ ezúttal is visszaköszön, mikor is a versben „Líra anyó” „érdemes madám” gyanánt jelenik meg. Iro-

dalom és pornográfia, prostitúció egymáshoz hasonlítása ezúttal nem (feltétlenül) a közkeletűen „nemes”, „tiszta” és emelkedett művészi tevékenység és a közkeletűen rendre alantasként megítélt „üzletág” közötti kapcsolatteremtés meglepő (és az irodalom mint emelkedett, nagyszabású kategória megítélésének – legalábbis részleges – „leszállításának” kontextusát kialakító) effektusként jelentkezik, hanem a *prostitúció – mint afféle múlthatatlan emberi igény kielégítésére épülő ipar – múlthatatlanságának* anekdotikus közhelyére épít. Líra anyó ugyanis (míg tevékenységétől „elfordul” a líraszakértő) „*talányos mosollyal ül a kassza mögött / ő tudja amit tud / a puritánok jönnek és mennek / de az üzlet marad*”,¹⁷ elvégre „*a macskaköves kisvárosi utcán / mindig fölűnik egy-két sompolygó járókelő / aki izzadt tenyerét a kabátjába törülve / bekopog az ajtón*”.¹⁸ Az orbáni gondolatmenet szerint tehát a lényeges kérdés nem feltétlenül az, hogy jó vagy rossz korszakát éli-e a líra (s hogy ennek oka valójában a lírai teljesítmény avagy a kiábrándító és elkészerítő „valóság”-e), hanem az, hogy hasonlóan felszámolhatatlan-e a lírai művek befogadására irányuló (ösztönös, emberi) igény, mint amilyenek azt a vers a prostitúció esetében megítéli. A vers idáig tartó részében azonban a szándékosan elbizonytalanított beszélői pozíció – elvégre az első szakaszban olvasható megszólalás lényegében egyes szám első személyű kommentárokat nélkülöző kijelentések közlésére („a líra rossz korszakát éli”), illetve másoknak (például „a lírakitikus”-nak) tulajdonított vélemények ismertetésére redukálódott – átvált a versbeszélő személyes véleményének taglalására, mely gesztussal visszamenőlegesen is elbizonytalanítja az odáig olvasottak vélelmezhető igazságtartamát, elvégre, amennyiben a második szakaszig nem értesültünk a lírai alany álláspontjáról, azt sem tudhatjuk, a kijelentéseket kísérő kommentárjainak addigi hiánya egyetértésből fakad-e, avagy „csak” a vélelmezett „közvélekedésnek” engedett-e teret odáig a lírai beszéd. *Ezzel szemben* a versben megnyilatkozó személy (szintén „Orbán Ottó, a költő” karaktervariánsa) úgy véli: „*a közönség rossz korszakát éli / gondolom én*”.¹⁹ Ez a modális váltás alapvetően nem feltétlenül zárja ki az első szakaszban leírtak igazságértékét (bár, legalábbis, megkérdőjelezi azt), hanem, amellett, hogy első alkalommal közvetíti a lírai én véleményét, egyszerre más perspektívát is kínál „a líra rossz korszaka” tételének szemléléséhez. Ebből a nézőpontból olybá tűnik, hogy a „megromlott” állapotú valóság, s annak a lírára való közvetlen vagy közvetett hatása nem a költészet minőségére van rossz hatással – pusztán a líra által (ezek szerint, poétikai elvárás gyanánt: híven) mutatott valóságkép az, ami a közönség számára nem tetszetős, ilyesformán az az értékítélet, mely a líra válságáról szól, valójában a valós közállapotok, semmint az az által ihletett költészet kritikája kéne legyen. Elvégre „a közönség” „*elfe-*

lejtette (...) / a század első éveit”,²⁰ tehát „együgyűség és remény”, valamint „újabb és újabb bonyodalmak” (Orbán történelemszemléletében) viszonylagos állandóságban való, örök, körforgásszerű egymásra következőségének mechanizmusát, melynek „megoldása” az az Orbán Ottó-i elvi felfogás, melynek értelmében „*a világ olyan híd mely a van és a nincs pillérén nyugszik / és hogy reménykedni gyereket nevelni kockáztatni / hiába ostobaság / ha ez az ostobaság egyben a sejtek legfőbb bölcsessége is*”.²¹ „A remény” tehát (hasonlóan az irracionálisan ösztönösként és – regulázhatatlanul – leküzdhetetlenként megjelenített kéjvágyhoz) olyan alapvető, emberi, ösztönös állandó, mely egyszerre és egyforma mértékig szemlélhető „együgyű”, naiv, akár buta, illogikus mechanizmusként (amennyiben, például, a történelem menete folyamatosan megcáfolni látszik, de minduntalan újra „ki is termeli” a folyvást megújuló reménykedést), de egyszerre mind az emberi létezés egyik legfontosabb és legnemesebb velejárójaként, „legfőbb bölcsesség” gyanánt is, amennyiben Orbán Ottó gondolkodásában a reménykedés elpusztíthatatlan, állandó (leggyakrabban: indokolatlanul is, dacosan fennmaradó) jelenléte emberi mivoltunk alapvető és unikális vonása. (Lényegében ugyanez a [z értelmetlenül, *de mégis* felmutatott] reményviszony köszön majd vissza betegségverseinek hangoltságában: a legyőzhetetlen kórral szemben vívott, megnyerhetetlen küzdelmet *mindezek dacára* mégis²² folyamatosan, a legvégsőkig folytató, vesztesre ítélt, *halandó* ember morális tartásának egyszerre nagyszabású pátoszából és nevetséges kisszerűségéből teremtve meg a művek tragikoirónikus, nagyfokú belső feszültségét.)

A líra rossz korszaka, mintha afféle komplementer-, illetve kommentárviszonyulással kapcsolódna a kötet számos verséhez (kiváltképp *A költő körülírja mesterségét* címűhöz), azoknak egy-egy kijelentését, tételét, témáját látszik árnyalni-kibontani, további perspektívák bevonásával részletesebben is megvilágítani. Ilyen kapcsolódási pont a (pretextusában épp Ginsberget megidéző) *Visszapillantva a fényes nyári tájra* című darab korábban már idézett soraira („*sajnálatos de tény hogy öregszem / únom a madárnyelvet / láttam a gyakorlatban / költészet és valóság viszonyát*”)²³ ezúttal nem költészet és valóság, hanem (líraszemléleti értelemben vett) „öregedés”, illetve a kötetnyitó versben emlegetett „jelentéstani költemény”-ek szempontjából való visszautalás (a vizsgált mű harmadik szakaszában): „*öregszem nem vitás / a régi iskolához tartozom / mint a divatjamúlt / mert a maguk röhejes módján reneszánsz beatek / akiket így vagy úgy de a teljes ember érdekelt / és nem a nyelvtudomány cingár kísértete / mely a zárójelek kalitkájában röpköd / és folytonos csipogásával leginkább azt aényt leplezi / hogy lényege odaátra kacsint / hol a sejtetőn túli közegben / felhőzet képében gomolyog / a kényelmes világmentelmezés / hogy semmi sem úgy van ahogy*”.²⁴

Ahogy e sorokból kitűnik, az orbáni versfelfogásban a zárójelek gyakori használatával jellemzett, „jelentés-tani” költemények (illetve ezen költészeti irányzat) el- leni legfőbb fenntartása az, hogy bár (Orbán szerint) *bármiféle* lírai teljesítmény „lényege” valamiféle teljes- ség megértése és megtapasztalása felé irányul, e „szö- vegirodalmi” irányzat, miközben elkerülhetetlenül ugyancsak magában foglalja e jellemzőt, mindeközben mindezt tagadni és („csipogásával” – tehát, ez esetben, felszínes[ként beállított], nyelvelméleti megfontolása- inak „poétikai trükkjeivel”, látszólagos bonyolultsá- gával) elleplezni próbálja. Ezzel a „modern” költésze- ti módszerrel szemben minősíti saját felfogását „öre- gesnek”, tehát a korszellem divatjával szembehelyez- kedőnek, s régebbi költészeti felfogások által ihletett módon „maradinak” Orbán (összhangban azzal az el- járással, amikor más szöveghelyeken, ugyanilyen kon- textusban, irodalmi-művészeti kérdésekben „konzer- vatívként” jellemzi magát). E „maradiság” (lásd, töb- bek között, *A kozmikus gavallér* kötetben is körvona- lazódó szereplehetőség esetében) sem marad azonban mentes az orbáni szemléletre jellemző, többperspektí- vájú, totális ironia árnyaló effektusától, elvégre, mint megtudjuk, ennek eredményeképp a versbeszélő, „Or- bán Ottó, a költő” nemcsak „divatjamúltnak” tűnik, hanem „röhejes” költők csoportjához hasonlítja magát. Mindehhez még hozzávehető e röhejesség újbóli emle- getése a *Jékely témájára* című darabban (hasonló kon- textusban) a versbeszélőt „megrohögtető” klasszikus (modalitású) „ó jaj!” kapcsán, melynek eredőjét, a re- ménnyt „reumás rögeszmének” minősíti ott a versbeszélő. Érthető ez a minősítés, mely éppen abból következik, hogy az abban a versben emlegetett reménnyel szem- ben mondatik ki: „*Halál, mindig halál a nóta vége*”.²⁵

Mi több, *A líra rossz korszakában* jellemzett, „szö- vegirodalmi” irányzat nem pusztán leplezni törekszik – Orbán keretezésében –, hogy a „maradi” (/hagyomá- nyos)²⁶ költészethez hasonlatosan, szintén a „végső kér- dések” foglalkoztatják, hanem mindezek mellett még „kényelmes” (tehát, mint a vers sugallja: téves) világ- értelmezésre is jut, melynek lényege valaminő egye- temes bizonytalanság (ami az Orbán más „posztmo- dern”-kritikáiból is kivilágoló nihilizmusvaddal feleltet- hető meg): „*hogy semmi sem úgy van, ahogy*”.²⁷ Ennek következménye az a (konzekvensen negatívan szemlélt, kilátástalanságban, cinikus kiábrándultságban, beletö- rődésben kulminálódó) korszellem, melynek eredmé- nyeképp az értelmetlen, tétlen céltalanság tételezhető afféle meghatározó attitűdként: „*a legjobb tehát / ha megelégszünk (...) / (...) azzal / hogy pontosan vezessük valamilyen bajnokság eredményeit / legalább elűtjük az időt / amit itt töltünk átmenetileg*”.²⁸

A vers utolsó szakasza nagyszabású, egyetemessé szélesített léptékkel (az emberiség eredetét és egyik legnagyobb szabásúbbnak tűnő, jövőbeli lehetőségét [egy-

szersmind *felfelé* törekvéssel az isteni szférához kö- zeledésének ambiciózus távlatát is sejtetve] egymásra tükröztetve két sorban: „*miközben mászunk lefelé a fá- ról / vagy egy láthatatlan ágon fölfelé az ürbe*”)²⁹ kínál- ja föl erre a direktbben nem megnevezve minősített, „posztmodern nihilizmusra” válaszul az orbáni alterna- tívát: „a jövő”-höz való, összetett viszonyulás („*van úgy hogy a forradalom / arányérzékünk épségét jelenti*”)³⁰ le- hetőségét; a remény bukásra ítélt, mégis nemes és el- idegeníthetetlen elfogadását, valamint a (nem feltét- lenül transzcendens, hanem általánosabb értelemben megfogalmazott) hit elfogadásában. E jövőszemlélet a (klasszikus/maradi) nemmodern líramodell remény- központúságával függ össze, az orbáni értelmezésben pedig az effajta reményteli, jövőbe vetett hit³¹ – s a líra „rossz korszakának” lehetséges lezár(ul)ásának – alapja egyaránt lehet akár (itt a megfogalmazás tudatos am- biguitással egyszerre vonatkoztatható az emberi és is- teni léptékre is) szerelem/szeretet vagy transzcendencia („egy arc”), akár (szintén „emberi”, amennyiben az em- beri, földi létezés skáláján belül értendő; de azon túl is mutató, elvégre az emberi tekintet által nem befogad- ható kiterjedésű látványt jelölő) végtelenség („óceán”) avagy az „együgyű” naivitás, az ember reménykedésre való képességének nem-elfeledése („örök fiatalság”):³² „*előttünk egy arc / vagy a napsütötte óceán / az örök fia- talság / mindegy minek mutatkozik / tőlünk fogan ször- nyet vagy épkezláb utódot / bordélyházból kiváltott sze- relmünk / Mademoiselle Jövő*”.³³

A *Szép nyári nap, a párkák szótlanul figyelnek* két legfőbb szövegszervező alapotívuma, az öregedés- elmúlás,³⁴ valamint a költészet *mibenlétéről* és jövőbeli lehetőségeiről folyó elmélkedés párhuzamos körül- járása nemcsak átszövi a kötetkonceptiót, hanem (ki- váltképp utóbbi esetében) szerkezetét is nagyban meg- határozza. A kötetet nyitó, (részben vagy teljesen) ars poetikus művekben taglalt (Dérczy Péter korabeli folyóiratkritikáinak találó megnevezésével élve) orbáni *versontológiák* lényeges kérdései a következő verscso- portban is fontos hangsúllyal jelennek meg, azonban e (megidéző jellegű) versek esetében már közvetlenül megszólított-megidézett szerzők, életművek konkrét- tabb-direktebb kontextusában. (E két, külön ciklu- sokként nem, pusztán kötetbeli sorrendjük szerint el- különíthető verscsoportok közötti, további kapcsola- tot teremt a *Jékely témájára* című vers, mely a kompo- zíció második darabjaként – és jellegében is – ehhez az első, általánosabb érvényben ars poetikus csoporthoz épp úgy, mint a megidézés – címben is jelölt – direkt- sége okán a második versadaghoz egyaránt köthető.) Az Orbán Ottó által gyakran, előszeretettel megidézett elődök között is kiemelt jelentőséggel (rendre, afféle szimbolikus, lírai „atyaként” vagy felmenőként is lát- tatott) „mester”, Arany János megidézésével kezdődik a második verscsoport, s ez a kontextus, a magyar köl-

tészeti hagyomány a huszadik századra már klasszicizálódtott megítélésű, klasszikus „mesterének” megszólítása „örökíti át” e megverselt költőelődökhöz, –társakhoz írt darabokba a kötet költészetelméleti orbáni alapdilemmáját, nevezetesen: „*Mi hát a költészet, mesterek közt mester*”.³⁵ A kérdés azonban – lévén Orbán e „megidéz” verstípusának jellemző eljárása,³⁶ hogy a megidézett szerzőkkel részben polemizálva, részben a hasonlóságok felmutatása mentén Orbán Ottó jellemzően saját és a megidézett költőtárs elvei, művészetfelfogása, világnézete stb. kever(ed)ésével valamiféle köztes-közös hangot, illetve pozíciót, közös verskaraktert alakít ki – nem marad megválaszolatlan a versben: a felvetett lehetőségek, „*a mérték, / ahogy azt a régi mesterek kimerítették*”,³⁷ esetleg „*a versben rejtőzködő lényeg, / amivel nem bírnak sem érvek sem tények*”,³⁸ netán „*az a sejtjeinkbe örökített program, / mely a váltólázás gyönyörben is ott van*”³⁹ közül ez utóbbi, tehát az a bizonyos orbáni „mégis”, illetve „dac” („*s hogyha meg is hajtom ellenkezve végül, / valami belőlem még akkor se békül? / Ez a buzgó téboly? Ez az oktalan dac?*”)⁴⁰ tűnik föl a vers keretein belül a leginkább elégséges, legpontosabb válaszként, „megfejtésként” – mind a versben megjelenített (tehát *Orbán Ottó által így interpretált gondolkodású*) Arany, mind a versbeszélő számára: „*Megfontolt Nagymester, te is csak rá hallgatsz*”.⁴¹ E megidéző versek csoportjellegét nem csupán kötetbeli egymás után rendezésük reprezentálja; specifikus témaválasztásuk is kihangsúlyozza: nevezetesen, hogy (részben más-más módokon, perspektívákból, de – egy kivételével –)⁴² mind (az *Arany János*hoz után a *Dsida*, a *Vas*, az *Ilylyés, nyolcvanadik évében* és a *Rapszódia egy hidegtál fölött*) a „Mi hát a költészet” alapproblémáját járja körül.

E költőtársakat megidéző szekvencia, mely az alapvetően két – habár számos pontján egészében összefüggő tematikai hálózatot alkotó – nagyobb egységre („ars poetikus” fókuszú versek, illetve a *Sárkányvér* ciklus „személyesebb” témájú és hangvételű, újabb darabjai) oszló kötetkompozíciónak első felében található a Csukás Istvánnak címzett *Rapszódia*...-val zárul le, a nagyobb tematikai egység, tehát az „ars poetikus” daraboké pedig még két további „költészetelméleti” fejtegetés köré épülő szöveggel, mégpedig „a költészet hatalma” komplex orbáni fogalmát címében is konkrétan megnevező *A költő a költészet hatalmát dicséri* című darabbal, illetve *A mester átengedi műhelyét a démonoknak* című, rövid prózaverssel ér véget. Előbbi, két részre tagolva, első felében a „robbanékony”-nak szánt versek kvázi-alkotáslélektani hátterét, illetve a reakciók kiváltotta szerzői családottságot írja le – (ön)ironikusan túlzó, karikírozó módon; e kontextusnak megfelelő, leegyszerűsítő indulattal szólva a „nyomorult kor nyomorult közösség”-éről. A 2-es számmal jelölt szakasza a „robbanékony versek” „közönybe fulladásával” ellentétes (és, vélhetően, azzal párhuzamosan is meg-

tapasztható) hatásmechanizmusról szól: a romantika korszakának felfogásából eredeztethető „semmi-ből világokat” teremtés modelljét felidézve, „a költészet hatalmának” a világ hétköznapi keretein túlmenő léptékben ható *csodájának* orbáni alaptételét hangsúlyozva, mikor is ez a csodás teremtő gesztus, az alkotás „*megrázza az idő félkész épületét / nicsak mondják az arra járók / már megint tavasz van*”.⁴³ Az e verscsoportot lezáró darab, *A mester átengedi műhelyét a démonoknak* mellett, hogy felütésében újraismétli a kötetegész egyik központi kérdését („*Mi tudható a mesteriségünkről?*”),⁴⁴ újabb fénytörésre helyezi költészet és valóság (ehelyütt: „élet”) kapcsolatát. Az itteni értelmezésben a vers már nem „egy darab élet”, lévén „*[A]z élet mindig túltesz a költészetet*”,⁴⁵ azzal szemben tehát másodlagosként tűnik fel, ahogy a „jelentéstani” líra ellenében felvázolt, pozitív, reménytelni értékfelmutatás gesztusa is (legalább részben) visszavonva újraértelmeződik: „*A szellem soha le nem nyugvó napja? Naiv, értelmiségi utópia*”.⁴⁶ E visszavonási, illetve szemléletmódosítási gesztusok azonban részlegesnek tekinthetők, amennyiben e kételyek „csak” a verscímben is szerepeltetett „démonoknak”, tehát afféle alkotói-gondolkodói kételyeknek megszemélyesített hordozóiként-reprezentánsaiként jelennek meg, akik „este birtokukba veszik” „a műhelyt” (tehát, ebben a kontextusban: a kértelkedő, bizonytalankodó alkotó „sosem pihenő” elméjét) – korántsem függetlenül attól, hogy e „démonok” jelenléte összefügg „hősünk” testének „öregedésével”. (Számos más kapcsolódási pont mellett itt is összekapcsolódik a teljes kötetkompozíció fókuszában álló két meghatározó téma – ahogy arra Dérczy Péter is felhívja a figyelmet elemzésében: „*A költészet létezés módjának paradoxona, problémájának kérdése mellett a kötetnek – nyilván nem véletlenül, hanem szorosan összefüggve az előbbi témával – ez a másik alapmotívuma: az öregedés, vagyis hát pontosabban szólva, az idő megállíthatatlan múlása*”).⁴⁷ Végül e látszólag a korábbi, e tárgy körben íródott versekben foglaltak megkérdőjelezése-visszavonása felé elmozduló vers végkicsengésében, fonák módon, mégiscsak az odáig belátott, illetve (különböző perspektívákból) újra- és újrafelmutatott pozitív érték-választások megerősítésére konkludál: megismételve azon orbáni, ars poetikus elvet, melynek értelmében az öregség, a kétely, a bizonytalanság és (nihilizmusba is torkollható) kilátástalanság felől nézve „*a sűrűsödő sötétben egy fényes rögeszme*”-ként⁴⁸ is értelmezhető orbáni „mégis-pozitivitás”-sal szembeállítva, deklaratív végkicsengésként fogalmazódik meg „*az ólomágyba újult szervezet makacs reflexei*”,⁴⁹ valamint a „hihetetlen föltámadáshoz” „tárolt tartalék”, „*a fehérjeszintézisben öröklődő, örült remény*”⁵⁰ – tehát a humán alapú (orbáni szellemiségben ideálisként felvázolt) líra alapja (a vers és a kötet első tartalmi egységének utolsó szava): a „lélek”. ■ ■ ■

- 1 A pálya későbbi szakaszaiban dominánsa, jellemzővé váló orbáni dikció és beszédhelyzet, valamint tematika hármasságegye: a költészet egyes kérdéseiről szólva a vers egyértelmű referenciális utalásokkal játszik rá egy olyan beszédhelyzetre, melyben Orbán Ottó, *a költő* szól félig-meddig „beavatott” olvasójához egyes szakmai kérdések kapcsán. Különböző szakmai, költészetelméleti és gyakorlati dilemmáit a közvetlenség módusában tárgyalja meg, belső, érvelő, vitaközlő gondolatmenetét a transzparencia látszatát megteremtve közvetíti olvasójának. Ez az orbáni költői szerep (melyet legegyszerűbben így nevezhetünk meg: „Orbán Ottó, a költő”) jellemzően ironikus, szarkasztikus, nem egyszer gunyoros megfogalmazásokat használ, beszédének regisztere kevert, ironiájának rádiusza pedig a legtöbb esetben az önróniáig is kiterjed.
- 2 ORBÁN OTTÓ, *Szép nyári nap, a párkák szóltalanul figyelnek*, Magvető, Budapest, 1984, 5.
- 3 Uő, *l. m.*, Uo.
- 4 Uő, *l. m.*, Uo.
- 5 Uő, *l. m.*, Uo.
- 6 Uő, *l. m.*, 6.
- 7 Uő, *l. m.*, Uo.
- 8 DÉRCZY PÉTER, „Az igen és a nem” Orbán Ottó: *Szép nyári nap, a párkák szóltalanul figyelnek, Jelenkor*, 1985/2, 186.
- 9 Uő, *l. m.*, Uo.
- 10 Uő, *l. m.*, Uo.
- 11 ORBÁN OTTÓ, *l. m.*, 8.
- 12 Uő, *l. m.*, 12.
- 13 A Digitális Irodalmi Akadémia Dérczy Péter által szerkesztett, internetes szövegkiadása a vers keletkezését 1980-ra teszi, „a kor” ez esetben tehát a hetvenes éveket (szűkebb értelemben, vélhetően, az évtized második felét) jelölheti, azonban a szerző a korszakot illető jellemzését vélhetően a nyolcvanas évtized első felére nézést is helytállóan érezhette, lévén a művet tartalmazó kötet 1984-ben jelent meg.
- 14 Uő, *l. m.*, 15.
- 15 Uő, *l. m.*, Uo.
- 16 „*majd fölmeleg a függöny és a szín Amszterdam kurvanegyede / vörös fénykőd bikinis nők a kirakatban / a hanyatlás korának epilepsziája*” Uő, *l. m.*, 10.
- 17 Uő, *l. m.*, 15.
- 18 Uő, *l. m.*, Uo.
- 19 Uő, *l. m.*, Uo. (kiemelés tőlem: Ny. G. Á.)
- 20 Uő, *l. m.*, Uo.
- 21 Uő, *l. m.*, 16.
- 22 Vö. a *Születésnap* versben: „*vagy épp saját makacssága, hogy mégsem adja föl*”. Uő, *l. m.*, 19.
- 23 Uő, *l. m.*, 12.
- 24 Uő, *l. m.*, 16–17.
- 25 Uő, *l. m.*, 7.
- 26 Ld. a *Születésnap* versben ennek további kontextualizálását: „*A jövő biztos záloga. . . A szilárd körvonal. . . / a közlésnek adott avantgard pofonoknál / nagyobb csattanak a hagyományos ágyúk*”. Uő, *l. m.*, 18.
- 27 Uő, *l. m.*, 17.
- 28 Uő, *l. m.*, Uo.
- 29 Uő, *l. m.*, Uo.
- 30 Uő, *l. m.*, Uo.
- 31 Vö. az Orbán Ottó ars poetikus műveire szintén jellemző eljárással saját fiatalkori költészetét az „öreg” vagy érett, tapasztalt költő perspektívájából kommentáló *Idézünk szellemet, megjelenik* vonatkozó sorával: „*S az óceán péppé zúzza a papírcsónakot, / de gyászfelhőire föltűzi a szívárványt: / a rögeszmét, hogy túl a szemhatáron / pálmák képében zöldell a jövő – az új világ*”. Uő, *l. m.*, 22.
- 32 Vö. a kötetkompozícióban következő darab, a *Születésnap* vers ezzel egybecsengő felütésével: „*Negyvenöt éves vagyok, / hivatásos költő, / akiből nem sugárik az ártatlanság bája; / az ártatlanság különben is ki-megy a divatból*”. Uő, *l. m.*, 18.
- 33 Uő, *l. m.*, 17.
- 34 Ld. bővebben: NYERGES GÁBOR ÁDÁM, „*egy fejben is belátható táv*” (*A betegség mint vezérmotívum Orbán Ottó költészetében*), *Alföld*, 2021/5, 85–93.
- 35 ORBÁN OTTÓ, *l. m.*, 25.
- 36 Ld. bővebben: NYERGES GÁBOR ÁDÁM, *Hagyomány- és szerepvizonyok Orbán Ottó nyolcvanas évekbeli lírájában, Irodalomtörténet*, 2020/3, 299–315.
- 37 ORBÁN OTTÓ, *l. m.*, 25.
- 38 Uő, *l. m.*, Uo.
- 39 Uő, *l. m.*, Uo.
- 40 Uő, *l. m.*, Uo.
- 41 Uő, *l. m.*, Uo.
- 42 A szintén ebbe a versszakvencióba illesztett, ám belőle – lévén nem költészetelméleti kérdéseket tárgyal – részben kilógó Z. Z., *beteglátogatás és himnusz* című vers szomorú, személyes aktualitása, a megszólított Zelk Zoltán 1981-es halála kapcsán íródott, búcsúzó modalitású szöveg, mint ilyen, a kompozícióban körülötte álló darabokkal szemben, jóval direkter, közvetlenebb, személyesebb hangon szólva mellőzi a versontológiai kérdéseket.
- 43 Uő, *l. m.*, 37.
- 44 Uő, *l. m.*, 38.
- 45 Uő, *l. m.*, Uo.
- 46 Uő, *l. m.*, Uo.
- 47 DÉRCZY PÉTER, „Az igen és a nem” Orbán Ottó: *Szép nyári nap, a párkák szóltalanul figyelnek, Jelenkor*, 1985/2, 187.
- 48 ORBÁN OTTÓ, *l. m.*, Uo.
- 49 Uő, *l. m.*, Uo.
- 50 Uő, *l. m.*, Uo.

Nyerges Gábor Ádám (1989, Budapest), író, költő, szerkesztő. Az Apokrif irodalmi folyóirat alapító főszerkesztője, az Apokrif Könyvek társ-sorozatszerkesztője (Fráter Zoltánnal), a Joshua Könyvek szerkesztője. Az ELTE BTK 1945 utáni magyar irodalom doktori programjának fokozatszerzés előtt álló hallgatója. Legutóbbi kötete: *Nincs itt semmi látnivaló* (Prae Kiadó, 2022)

Természet

Természet

Odüsszeusz haza akar menni. Túl sokáig harcolt már Trójánál. Végül a várost az ő cselével, egy fából készült ló segítségével veszik be. A visszaúton meglátogatja Aioloszt, a szelek istenét. Aiolosztól kap egy tömlőt, amibe a vihart zárta, és jó utat kíván neki. Odüsszeusz fáradt és elalszik. A társai ekkor kinyitják a tömlőt. Úgy vélik, aranyat és drágaköveket rejt. Már felismerik Ithaka partjait, szinte célba értek, amikor kiszabadulnak a szelek és a hajót kiűzik a tengerre. Odüsszeusz felébred és kétségbeesésében vízbe akarja vetni magát. „Tűrtem s tűrve maradtam, a gályán fekve, az arcom elfedtem.“ (Odüsszeia 10, 50). A szél visszahajtja őket Aioloszhoz. Ám ő nem zárta be nekik még egyszer a vihart, hanem elzavarta őket.

A laisztrügonok, emberevő óriások földjén értek partot. Szikladarabokkal szétverik a hajókat, és a társakat mint halakat „szigonyozták őket csúf lakomához” (10, 124).

Odüsszeusz elővigyázatosan egy öbölben vetett horgonyt. Hajójával és a társakkal a fedélzeten elmene-kül Aiaié szigetéhez. Sorsot vetnek, hogy ki derítse fel. Eurülokhosz indul el embereivel. Kirké palotájára lennek, aki asztalához hívja őket, és az ételbe növényeket, pharmakont, varázsszert kevert. A társak elfeledik honukat. Kirké vesszővel megüti őket, disznóvá változnak. Disznóólba zárja őket, makkot és somfa gyümölcsét szórja eléjük. Eurülokhosz azonban félelmében megállt a palota előtt. Ő ad hírt Odüsszeusznak a szerencsétlenségről. Ekkor Odüsszeusz egyedül indul társai kiszabadítására. Útközben egy ifjúval, Hermésszel, a hírnökkel és istennel találkozik, aki elmondja neki, hogyan óvhatja meg magát Kirké varázslatá-

tól. Odüsszeusznak ellenszerre, ugyancsak farmakonra van szüksége. „Így szólván, meséli később Odüsszeusz, ideadta az Argosz-ölő növényt is; földből tépte ki, és mindent jól megmagyarázott. Éjszínű volt a gyökér és tejszínű a virága... kiásni nehéz ezt földi halandónak; de bizony mindent tud az isten.” (10, 302) Hermész megmutatja Odüsszeusznak a növény „kibontakozását”, fűsziszét, a természetét. Ezen a ponton jelenik meg először leírva, a számunkra fennmaradt irodalomban a fűszisz=természet. A gyógyfű, amit Hermész szakított ki a földből, segít Odüsszeusznak abban, hogy ellenálljon Kirké varázserejének. Ekkor el akarja csábítani. Odüsszeusz azonban kardot ránt.

A disznóknak visszaadja emberi alakjukat. A visszaváltozott társak fiatalabbá váltak.

Amikor Odüsszeusz a hajónál reszkető társakat Kirké palotájába hozza, Homérosz az elbeszélő Odüsszeusz nézőpontjából írja: „Mint a mezőnőtt borjak, amint a tehén hazaballag, ha megtöltötte hasát a füvekkel, futva-szökellve sietnek elébe, tovább a karámban nem várnak, de szelíden bögve körülszaladozzák anyjukat: éppígy tettek ezek, meglátva szemükkel, sírva omoltak rám; és úgy érezte a lelkük, mintha a városukat látnák már újra, göröngyös jó Ithakába, ahol mindjük született, nevelődött.” (10, 410) Egy évig marad Odüsszeusz a társakkal együtt Kirké, a „sok hús és mézízű színbor” mellett (10, 468). Akkor azonban a társak a hazatérésre emlékeznek. Kirké elmondja nekik, hogy először a holtak birodalmához kell menniük, és megmutatja az odavezető utat.

Hermész mutat és ad Odüsszeusznak egy növényt. Egy pillanatra isten és ember együtt állnak és szemlé-

lik a növény természetét, növekedését, alakját, lényét. A növény méreg, egy ajándék istentől az embernek. Az isten meg akarja menteni. A növény egy pharmakon, méreg és ellenméreg, gyógyszer: fekete gyökér, fehér virág. A méreg, istenek ajándéka, elvarázsolja az embert. Az ellenvarázslatot is tőlük kapják.

Kirké elvarázsolta a társakat. Odüsszeusz ki akarja szabadítani őket. De maga is már rég el van varázsolva. Haza akar térni, de nem képes elszakadni a helytől. Amennyire segíti őt a fortély, a balszerencse annyira veti vissza. A hazai partoknál a szél megfordul és a tengerre hajítja vissza. Minden körben látszik fogogni. Óriások falják fel társait és sziklákat hajítanak a hajókra, küklópszok és laisztrügónok. Nők dongják körül és maradásra csábítják, Kirké és Kalüpszó. Öregszik, ők újra fiatalra változtatják. Nem jut előbbre. Csak a társai fogyatkoznak. Mind meghalnak, csak ő jut végül haza.

Miért nem maradnak mindannyian Aián „sok hús és mézízű színbor” mellett? Odüsszeusz Kirkénél ütött táborot. A társak a szolgálókkal szórakoznak a csarnokban. Mi lehetne ennél jobb? Ám ők haza akarnak térni. Bármit jelentsen is a távoli, vad Ithaka, minden varázslatnál erősebb annak elűzhetetlen érzése, hogy bármennyire jó itt vagy másutt otthontalanságban lenni, és ezért nem lehet a hazautazással a végtelenségig várni. Hiába örvendeznek módfelett a már halottnak hitt Odüsszeusz láttán, tartósan Kirké palotájában, mint disznóólba zárva érzik magukat. A hazatérés vágyában és annak érzésében, hogy nincs végtelen idejük a hazaútra, az emberi élet rövidegének tudata rejlik. Odüsszeusznak már életében Hádész kapuihoz kell járulnia. A halandóság tudata voltaképpen szer, ami disznókat emberré változtat és megóvja őket attól, hogy újra disznóvá váljanak.

Ahogy a görög *physisz* összefügg a *phyo*, *phyton* nőni, növekmény, növény szavakkal, úgy a latin *natura* eredetileg az anyaállat szülőkapuját jelenti. A kapu egy szűk átjáró, egy küszöb. A természet számunkra egy küszöb. A természet szó már régóta megduzzadt. Nincs már szüksége genitívusra, mint amilyen a növény vagy a tehén természete. A természet, miként a világ, valamiféle mindent átfogó jelentéssel rendelkezik. És mégsem vagyunk képesek ezt a mindent átfogót a természet ölében felfogni, hanem csak a küszöbén.

A küszöbön átmenetben vagyunk. Csaknem kilépve a természetből, átfogó lényét szinte, mint valami tárgyszerűt fogjuk fel. Úgy tekintjük, mint Odüsszeusz a Hermész-től kapott növényt: figyelmesen szemlélve és az elvarázsolás és varázstalanítás, a mágia és felvilágosodás, a természetnek alávetettség és a természeturalás átmenetében széttagolva. Az átmenetben, *en passant* fogjuk fel egyben a két véget, az isteni adomány, a méreg és ellenméreg kettős természetét. Az antik filozófia nagyhatású gyógyszere így hangzott: a természet szerint élni, *naturam sequi*, *secundum naturam vivere*: egy utolérhetetlen pillanatig távolságot véve a természettől.

A kapu szűkösségében természet és művészet egymásra talál. Mert a művészetben (*ars*) is szűkösség (*artus*) rejlik. A műtárgy a szűkre szabott, összetorlasztott, sűrített, az ízület, ami a tagokat egymással mozgathatóan összefűzi, *articulus*, a jól artikulált. Odüsszeusz, az eszes művész kapukat keres a zárt terekben, kulcsokat, hogy a disznóólat ki tudja nyitni. A falova megnyitja Trója 12 éven át védett kapuit. A küklópszok barlangjából a szűk, jól őrzött kijáraton át, egy kos hasa alatt, a gyapjába kapaszkodva szabadul ki.

A küszöb az emberi egzisztencia alapvetése. Az ember a küszöbön áll. Mindig nekikészülődik valaminek, búcsúzik, elnyújtja a búcsúzást, marad a küszöbön, mígnem dobogó szívvel át nem lépi. De nem képes a küszöböt, alkata *modus obliquus*-át nem maga mögött hagyni. Mindenüvé magával viszi. Mindig nekiindulásban van, és ezért mindig a visszaesés veszélyében is, ha úgy véli, maga mögött hagyta a küszöböt. Amennyiben azt hiszi, hogy kilépett a természettől és belépett egy mesterséges világba, a művi észrevétlen visszaváltozik természetté, egy barlang lesz belőle, melynek szabadba vezető keskeny kijáratát feltétlenül meg kell találnia.

Az ember számára a természet egy kapu, egy átjáró a művészet és történelem felé. Az Odüsszeia nem az elvarázsoló Aia szigetén ér véget. Odüsszeusz nem feledheti a hazavezető utat. A társak mint borjak örvendeznek visszatérésén a hajóhoz. A borjak futkosása megérzi a történet végét, a szerencsés hazatérést. Odüsszeusz koldusként ér haza. Öreg kutyáját nem tudja megtévesztetni. Sorvadozva hever a palota előtti trágyadombon, és hegyezi fülét, és csóválja farkát, amint a koldus elhalad. A természettől a történelembé való átjáróban fekszik élet és halál küszöbe, a véges és megfordíthatatlan idő homályos tudata. Semmilyen szél sem visz a múltba vissza bennünket. A természet és történelem küszöbén válik az adottság esetté. A természet esemény és élmény lesz: rémület és elragadtatás. A természet már nem *létezik* számunkra, találkozik velünk. A találkozások üdvözlések és búcsúzások egyben. A művészet viszont-adománya késlelteti a búcsúzást. ■ ■ ■

Tillmann J. A. fordítása

Hannes Böhringer (1947) a kortárs német filozófiai gondolkodás jelentékeny alakja. A düsseldorfi, a kasseli és a braunschweigi művészeti főiskolákon tanított, és vendégprofesszor volt az Egyesült Államokban, Párizsban és a Magyar Képzőművészeti Főiskolán is. 2009-ben Moholy-Nagy-díjat kapott. Magyarul eddig négy könyve és számos írása jelent meg. Könyvei, írásai: <http://www.c3.hu/~tillmann/forditasok/forditasok.html>; <https://forditasokhb.wordpress.com/>

Szótár szíriusziak számára

LADOMI LELET

AGYAREMBEREK Olyan hominidák, akiknek az agya a szentkorona-vírus szellemi és testi szövödményei folytán kétfelé hasadt, részint agyarrá alakult, részint zselévé folyt szét.

AKADÉMIAI OKTATÁS „Arra van kényszerítve, hogy saját magát kizárólag a tradíciók által határozza meg. Fölfelé építkezik, és csak a múltra hivatkozik. Egy olyan építkezésnek tűnik, mint amikor a nagy gótikus katedrálisok korában eljutottak addig a magasságig, amikor a kő már a saját súlya alatt tört össze.” (Vidovszky László szíves közlése)

A MÁZNŐ 1. Sportos elméjű álság, akit az orbandita propaganda papagájaként folytatott munkássága elismeréseként Szánalmas János utódjává választottak. 2. A Kípcsák Kolbásztöltő nőnemű klónja, akiben az egy főre eső nemzeti elme- és jellemerő közvetlenül, olykor turbózáslódászetek közepette fejeződik ki.

A'NYUKA Akárcsak párja, az A'puka, a nyelvérzék utóbbi időkben bekövetkezett torzulása, ami a régies matriarchális-patriarchális túlédésített édesanyját, édesapát váltotta föl az infantilizálódó köznyelvben – a tárgyyszerű anya és apa helyett.

ESŐ 1. A csapadék olyan formája, amely különálló vízcseppekben, folyékony halmazállapotban hullik 2. Jász-Nagykun-Szolnok megye literátorainak lapja. 3. Az Ég életet adó könnyei.

HEDONISTA ELHÜLYÜLÉS A jóléti addikció agyi hatása, ami többnyire fokozódó érzéketlenséggel, inyenckedéssel, élvetegséggel és ürességgel jár: *És amikor már mindene megvolt, mire vágyott, / Már semminek se volt többé értelme.* (Borbély Szilárd szíves közlése)

HEKKELES „A hekking a megszabott határok okos meghaladása, legyenek azok a kormányod, az internetszolgáltatód, a személyiséged vagy a fizika törvényeinek határai.” (Jude Milhon szíves közlése)

HEKKER 1. Kalózkodásra hajlamos informatikus, aki képes hálózatok és komputeres tűzfalain és határain is átjutni. 2. „Olyan személy, aki örömet leli egy rendszer belső működésének bensőséges megértésében.” (Az Internet Users Glossary szíves közlése)

HITVÁNY, CSALÁRD, GYAGYA A hazafias hagyománytól áthatott hordószónokok jelmondatának – ’Isten, család, haza’ – mögöttes értelme és tényleges jelentése.

H H 1. (*neogeo*) Hungarisztáni hátság. 2. (*országjelzés*) Hitványság hona.

ÍZ 1. „Némely testeknek, különösen eledelül vagy gyógyszerül használtaknak azon tulajdonsága, melynél fogva a nyelvdegekre sajtóságosan hatnak. 2. A nyelvdegek tulajdonsága vagy fogékony-sága, melynél fogva ezen behatást megérik. 3. A kifőzött gyümölcsnek édes, cukros részei, lekvár, liktárium.” (Czuczor és Fogarasi szíves közlése)

KERESZTÉNYNEMZETI 1. A Követés egyetemességének – ahol „nincs zsidó és görög, (...) ahol mindnyájan egyek” (Gal. 3,28) – nacionális karikatúrája. 2. A katolicitás (kat’ holiké = egyetemes) nemzeti pogánysággá torzítása és megcsúfolása.

KÉTELKEDIK 1. „Két különböző vagy ellenkező tárgyak között választani, határozni nem bír vagy vonakodik, tehát bizonytalan, mit tartson igaznak, vagy mit cselekedjék. Kétkedik, ha lesz-e sikere folyamodásának, vagy nem? Kétkedik, mit tegyen, menjen-e, vagy maradjon? 3. Határozatlan, ingadozó lelki állapotban létezik, azaz nem tudja, mit gondoljon vagy higgyen, vagy tegyen; midőn valamit világosan, bizonyosan nem tud, midőn elegendő indokokat nem lel, melyek után bizton indulhasson, mi leginkább akkor történik, ha az igazat, valót kereső észnek elébe megcáfolhatlan nehézségek, ellenvetések gördülnek, vagy az akaratnak bizonyos akadályok ellenszegülnek. 3. Semmit vakon, alap nélkül nem hisz, valónak nem tart, hanem mindennek okát fürkészi, vizsgálja. Ezen kétkedés neme rokon azon bölcsekedési módszerrel, mely scepticismus név alatt ismeretes.” (Czuczor és Fogarasi szíves közlése)

KOMMUNISTA KONDÍCIONÁLTSÁG Az elvtársias légkörben eltöltött évtizedek határos, elme- és jellemgyengeségben mutatkozó következménye a posztkommunista társadalmakban.

KORSZELLEM „Azon irány, mely szerint bizonyos korszakban az emberi nem, vagy egyes nemzet általán véve, gondolkozását, vágyait, törekvéseit intézi, mely mintegy alapját és indokait rejti magában azon tüneményeknek, melyek az emberi ész és akarat működéseiből így és nem másképp folynak ki.” (Czuczor és Fogarasi szíves közlése)

KORSZELLEMVASÚT A KÁ-MEDENCÉBEN Kalandos közlekedési eszköz a lokális téridőn keresztül, ahol olykor jobbról egy Ákos-a-Fos remekművet olvasó rajongó, balról egy félmeztelen, tetőtől talpig förtelmesen tetovált nőtorzó képezi a társaságot.

LÉLEK 1. „Eredeti anyagi ért. leh, lehelés, lehelék, vagyis azon pára, melyet a tüdőn beszívott vagy kinyomott lég képez. 2. jelent életet, életerőt, pl. Isten lelket fuvalt az agyagba, melyből az embert alkotta volt. 3. Szoros ért. azon láthatatlan, de működéseiben észrevehető erő, mely a testet élteni, s tevékenyvé teszi, mely az érzések, érzelmek, és az ezekből támadó vágyak és szenvedélyek széke, mely a testnek ellentétetik.” (Czuczor és Fogarasi szíves közlése)

MAGYAR TITANIC TÁRSASÁG Különféle személyi összetételben 1982 óta működő társaság, melynek tevékenysége Ká-medence süllyedése során mutatkozó mentális mintázatok, magatartásmódok fenomenológiai vizsgálatára, továbbá a fennmaradás stratégiáinak fejlesztésére irányul.

NOSZTALGIA 1. A *nostalgia* a görög honvágyfájdalom νόστος *nóstos* („visszatérés, hazatérés”) és ἄλγος *álgos* („fájdalom”) szavakból ered; először külföldön működő svájci zsoldosok körében jelentkező kórsággént írta le Johannes Hofer a *Dissertatio medica de Nostalgia, oder Heimwehe* című doktori értekezésében (Basel 1688). 2. Múltbeli tárgyak vagy gyakorlatok utáni vágyakozás, amely alapulhat valóságos mint kitalált, személyes és kollektív emléknymokon. 3. „Egy csokoládéval kecsgetető üres croissant.” (Keresztesi Botond szíves közlése)

ŐSISÉG Az eredet emelkedettségének fantáziája és ennek révén történő megnemesedés vágyálma. Különösen olyan népség körében kedvelt, akik környezetüknél később kerültek európai környezetbe, képtelenek a kulturális adaptációra, így aztán úgy vélik, hogy a jövőnél jobb a kancsal színekben festett múlt.

PÉNTEK „Hétfőtől számítva a dologtevő napok ötödike, mely a csütörtök és szombat közé esik. A babonáshitűek előtt veszedelmes nap, melyen nem jó valami újat kezdeni.” (Czuczor és Fogarasi szíves közlése)

PISZI 1. „Kisebb fajú, vagy fiatal kutya. Hiszi a piszi, a. m. eb hiszi.” (Czuczor és Fogarasi szíves közlése) 2. PC, *politikailag korrekt* nyelvi dresszkód, ami a mögötte rejlő realitás – hallgatólagosan elfogadott vagy előírászerű – elfedésére szolgál.

POSZTHUMÁN ÁLLAPOT 1. A humánumnak a hullóagyig vagy azon is túlmenő lepusztulása vagy visszafejlődése különféle külső hatások vagy kulturális tényezők folytán. A retardálódás nemcsak egyének, hanem egész népek, földrésznyi országok esetében is előáll. 2. Az emberi nézőpontnak más perspektívák mellé rendelése, vagy más létezők javára történő feladása a posztmodern teóriákban. 3. Az ember kihalásával előálló állapot.

SZEXUÁLIS NYOMORENYHÍTŐ AKCIÓ (SZNYA) Szerémi B. munkásnő által az 1930-as években alapított mozgalom, melynek célja az volt, hogy a forradalmárokat „megszabadítsa” a kínzó nemi vágyuktól, hogy így a forradalmi munkában felszabadultan tudjanak dolgozni. (Román József szíves közlése)

SZIESZTA 1. *Sexta hora*, a napfelkeltét követő hatodik óra, melynek során a melegebb égövön élő népek – és más északabbra tévedtek közül némelyek – átmenetileg az álom vidékére vonulnak át. 2. „két napot csinál az egyből (...) megmenti a nap hátralévő felét, (...) a Mediterráneum legnagyobb ajándéka a klasszikus műveltség és az olívaolaj után” (Weiner Sennyei Tibor szíves közlése)

SZOFISTA 1. (*történeti*) Eredendően a bölcsesség tanítója (szofisztész), aki később főként az ékesszólást, ismereteket és rábeszélőtechnikát kínált eladásra tanítványainak. 2. (*mai*) A tudatelterítés területén működő szolgáltató, aki megrendelője számára fizetség fejében – bármi ellen vagy mellett szóló – érvekkel szolgál.

TENGER-TERÁPIA A megfáradt test és az elgyötört lélek természetes gyógymódja, ami éppúgy képes a földi nehézkedés súlyától való (átmeneti és viszonylagos) megszabadítására, mint a tekintet felemelésére (egészen az Égig). Már a végtelen víztükör megpillantása is gyógyító, elindítja a tolatkó gondoktól, a hétköznapi hínárjától és más lesújtó semmiségektől való elszakadást.

TURBÓTAHÓ 1. Közönséges termelő és fogyasztó egyed, aki képzettség és/vagy képesség híján mindent saját semmisége nivóján végez és vélelmez. 2. A Nemzeti Elgyengesség Rendszerének embereszménye.

ÚTÁL 1. „A külérzésekre undorítólag, s csömörletesen ható valamely tárgytól némi borzalommal visszahúzza magát. 2. Belérzéke bizonyos erkölcstelen dologtól vagy személytől visszaborzad.” (Czuczor és Fogarasi szíves közlése) ■ ■ ■

A Szótár korábban feltárt részeinek lelőhelye: <https://szootaarsite.wordpress.com/>

■ ■ ■
Tillmann J(ózsef). A(dalbert). (1957) filozófus, egyetemi tanár a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen. Könyvei, írásai: <http://www.c3.hu/~tillmann/>

„Imádok nyakig benne lenni az írásban”

Az 1975-ben született Légrádi Gergely komoly ügyvédként dolgozik egy komoly ügyvédi irodában, oktat az ELTE Polgárjogi Tanszékén, 2016 óta irányítja az Alapítvány a Magyar Színházakért működését – és ír. Első regénye, amitől saját bevallása szerint mára eléggé eltávolodott, a *Titokfá*, 2007-ben jelent meg a Partvonalnál, a második, a *Nélkülem – Nélküled*, ami párregény (a *Nélkülem* önállóan is megjelent 2018-ban a Napkútnál), 2020-ban a Jaffánál, a kettő közt pedig két novelláskötete is napvilágot látott, a *Szemben* 2016-ban a Napkútnál, a *Nappfénnyetű* 2019-ben szintén a Jaffánál. Legújabb művét, az *Alkalomadtán* című regényt 2022-ben a Kalligram adta ki.

■ *Tényleg tudsz kovászos uborkát készíteni?*

– Szoktam. Hogy tudok-e, az más kérdés. Sokan, sokféleképp szeretik, különböző ízekkel, nem biztos, hogy az enyém mindenkinek ízlene. Sőt, nekem se ízlik mindig...

■ *Hol tanultad?*

– A saját erkélyemen. Amennyire tudom, szüleim, nagyszüleim nem próbálkoztak ilyesmivel. De többeket kifaggattam, aztán elkezdtem kísérletezni.

■ *Nyilvánvaló, hogy az új regényed egyik passzusa miatt kérdezlek erről, az egyik szereplőd, a fiú, András beszél a kovászos uborkáról, a borítón is egy lezárt uborkásüveget látunk, benne aszalódik a család az ebédlőasztal körül – az ötlet Ordódy Tamás kép-*

zömvésze. Hogy valaki kovászos uborkát készítsen, mindenesetre gyakoribb, mint az, hogy írni kezdjen. Viszont abba vághattál bele korábban.

– Igen, úgy tizenöt évvel hamarabb, mint a kovászos uborkák készítésébe.

■ *Írtál verseket is?*

– Karcolatokat írtam, még gimnazista és egyetemista koromban, néha ma is írok egyet-egyet. Ha valaki elkezd írni, általában kisebb és kötöttebb formákban gondolkodik, ritka, hogy egy regénytrilógiába vág bele. Velem sem történt ez másképp. Sok verset olvastam és olvasok mind a mai napig, ami bizonyára érezteti a hatását a szövegeimen. A rövidpróza egyébként hasonlít a vers szűk teréhez, mindennek a helyén kell lennie, a megfelelő ritmussal. Bár egy hosszú regényben sem lehetek pontatlan vagy szószátyár csupán azért, mert több száz oldal áll rendelkezésemre.

■ *Tán minden nagyobb munkádban szó van könyvekről, írókról, művekről – az előbb említett Andrásnak nagy élménye a sok közös olvasás az édesapjával. Ülnek egymás mellett és belemerülnek a maguk könyvébe. Kicsit hiányoltam is, hogy nem tudjuk meg, miket olvasnak.*

– András és az apja, Zoltán esetében a közös olvasás valójában menekülés Edit, András anyja, Zoltán felesége elől, abból a nyomasztó légkörből, amely uralja a házat. Egyúttal lehetőség apa és fia számára, hogy ne csupán egymás mellett legyenek, de érdemben kommunikáljanak. Végezetül – amint az a reményeim szerint kiderül a regényből –, nem is az a legfontosabb, hogy mit olvasnak, hanem az, hogy az apja milyen cetliket, ha úgy tetszik, milyen naplórészleteket helyez el a könyvekben.

■ *A Titokfában egyenesen a könyvek szagáról esik szó, konkrétan megemlíted Kundera Lassúságát, sőt, felbukkan Heltai Jenő és Karácsony Benő, akiket nem szokás emlegetni.*

– Számomra nagy élmény volt mindkettő, sőt a sor folytatható, például Lénárd Sándorral, tőle a *Völgy a világ végén* volt meghatározó számomra. Prózát is elég sokat olvasok, és bizonyára sok olvasmányélményem hat rám, mégis, ha egy író vagy egy művet megemlítenek egyik vagy másik szövegemben, akkor annak nem csupán oka van, de szervesen kapcsolódik az adott helyzethez és karakterhez, hisz ott nem én beszélek, hanem a szereplőim. Az uborkakészítésről sem azért írok, mert nekem fontos, hanem mert András számára az, mi pedig sokkal jobban megismerjük őt ezáltal.

■ *Az Alkalomadtánban hangsúlyos szerepet kap Thomas Manntól a József és testvérei, amit az anya többször is elolvas – ez azért különös, mert más könyvet egyáltalán nem vesz a kezébe.*

– András anyja, Edit rokonítja magát Józseffel, mert mindkettejüknek hányatott gyermekévek jutottak, mindketten elmenekültek valahonnan, és mindketten újraképezték az életüket. Edit egyébként valóban nem a kultúra embere.

■ *Ugyanakkor hazudik magának és a környezetének egy rendszeres vasárnapi zenehallgatást: ültek a szüleivel otthon és az asztal közepére állított rádióból hallgatták a muzsikát.*

– Mert nem szeretne kilógni abból a körből, amibe egyetemistaként belekerült. Kitalál, felépít egy soha nem létezett múltat, hisz a valótól meg akar szabadulni. Többen vannak így ezzel ebben a regényben. Pedig, aki ezt teszi, az hazugságra építi a jelenét és a jövőjét, illetve lehetetlenné teszi magának, hogy megértse, feldolgozza a múltját. És ez rengeteg trauma forrása, hisz a múltunktól nem szabadulhatunk meg. Sőt, aki megpróbál a múltja nélkül létezni, az úgy jár, mint egy fa, amelyik elszakad a gyökerétől. Nem árulok el titkot: ebben a regényben sem sikerül ez senkinek. Van, aki erre még időben rájön, van, aki nem, és aztán ettől szenved élete végéig, ha nem is döbben rá a szenvedései okára. Ráadásul mindez kihat a következő generációk életére is. Edit, az anya, menekül és keresi önmagát, csak nem találja. Ráadásul a zsidósággal is összetett a kapcsolata.

D. Magyar Imre

■ *Amikor az anya azt mondja a kisfiának, aki épp virágokat kínálgat a szomszédoknak, hogy csak a zsidó gyerekek árulnak pénzért, tudtam, hogy ez a téma elő fog kerülni...*

– Edit látszólag antiszemita, ami a távolítás egy eszköze számára. Azt hiszi, így könnyebb tabula rasat csinálnia.

■ *Ottlik Géza neve az első kötetekben is felbukkan, és tőle való a Napfénytető mottója, az Iskola a határonból.*

– Még hozzá úgy, hogy ebből a regényből nem is a történet fogott meg igazán, hanem azok a kérdések, amelyekben Bébé és a többiek gondolkodtak. Pontosabban, amiken Ottlik gondolkodott el a községi alreálban történetek kapcsán. Az igazi izgalmakat aztán a *Hajnali háztetők*, a *Buda* és a novellák hozták el. Ottlik tulajdonképp mindig a saját életét írta. Őt olvasva mégis mindig úgy éreztem, hogy rólam is beszél, és általa közelebb jutok a világ bizonyos dolgainak, jelenségeinek megértéséhez.

■ *Ilyesmiért olvasunk.*

– Azt figyeltem meg, hogy általában közelebb állnak hozzám azoknak az íróknak a művei, akiknek az alapszakmájuk nem az irodalom, tehát először más inerciarendszerben közelítettek a világhoz. Matematikusnak tanultak, mint éppen Ottlik...

■ *...vagy Esterházy...*

– ...gyógyszerésznek, közgazdásznak vagy – gondoljunk a tizenkilencedik századra! – jogásznak. Jókai, Kölcsey, Madách, Mikszáth... Máshogy látják a világot, mint a bölcsészek.

■ *Azért is kérdezgetlek ennyit az irodalomról, mert jó tapasztalni, hogy te képen vagy, noha a generációd, a hetvenes évek közepén születettek életében az olvasásnak már messze nincs olyan meghatározó szerepe, mint például az enyémben, tehát a húsz esztendővel korábban születettekében.*

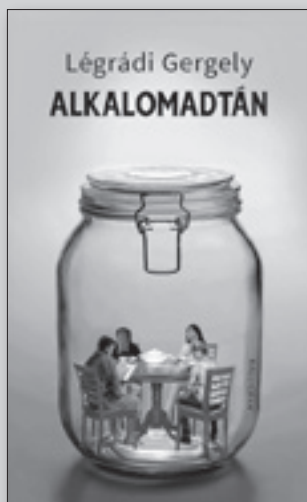
– Nem vagyok olvasásszociológus, nem tudok szakszerű választ adni. Az én életemnek része az olvasás, gyerekkorom óta. Jártam a Magyar Rádió Gyermekstúdiójába, ahol nagyon sok szöveget elemeztünk, drámafaktort is hallgattam az Eötvösben, a tanárnőnk még Sartre-ot, Kierkegaard-t is a kezünkbe adta... Újabban sok régi könyvet előveszek, újraolvasok, kíváncsi vagyok, ma mit mondanak nekem. Ilyen Békés Pál 2006-os *Csikágója* is. Életem egyik legfontosabb regénye. A környéket is nagyon jól ismerem, ahol játszódik, pontosan meg tudom mondani például, mely utcák határolják a Csikágónak nevezett részt, de ha nem ismerném, akkor is hattott volna rám ez a mű. Számomra azok a szerzők tudnak valami nagyon izgalmasat mondani, akik, mint épp Békés Pál vagy Lázár Ervin, egyrészt nem akarják szuggérálni, hogy mit gondoljak, másrészt játszi könnyedséggel beszélnek úgy a mindennapjainkról, hogy közben az élet értelmét feszegetik.

■ *Már ha van neki; nem vagyok biztos benne. Csányi Vilmos szerint nincs, lehet viszont gyönyörűsége.*

– Amit még nagyon szeretek az ilyen alkotókban, és amit magamból részben hiányolok, az a derű és a humor, ami az említett szerzőknél vagy például Spirónál is markánsan jelen van.

■ *Ő nagy szatirikus.*

– Attól tartok, a humor terén van hova fejlődnöm. Bár talán akad egy-két humorosabb rész az *Alkalomadtánban* is, például a hajvágási jelenet. Nemrég néhány színművész – Fullajtár Andrea, Göttinger Pál, Máté Gábor, Rudolf Péter és Schmied Zoltán – olvasott fel részleteket a könyvből, az ő interpretálásukból is ez derült ki.

■ *Szerintem nem hiányzik a humor a könyveidből, sőt, a játékoság sem – gondolok például a Modus vivendi című írásra a Napfénytetőben. Mondjuk nem is ezek a meghatározók.*
– Az igazi derűt még nem tudom hozni a szövegekben. Miután bennem megvan, nem aggódom.

■ *Nem említettük még Örkény István nevét, pedig szövegszerűen is kapcsolódsz hozzá, például a Nélkülem egyik szereplője, Olga, a titkárnő egy alkalommal utal a dobozolásra. És két könyved ajánlóját is Örkény István felesége, Radnóti Zsuzsa írta.*

– Örkény is hatott rám, de nem annyira, mint esetleg várnád. Nálam sokkal kevesebb a groteszk. Viszont, ahogy elnézem, annyiban én is Örkény köpönyegéből bújtam ki, hogy én is törekszem a tömörségre és az én rövidprózáim is jelentős odafigyelést kívánnak meg az olvasótól. Radnóti Zsuzsát a mesteremnek tartom. Marton Lászlónak köszönhetem, hogy megismertem. Először Marton tanár úrnak adtam át néhány novellámat, még a kétezres évek első felében, ő pedig azonnal tovább adta őket Zsuzsának. Ott ragadtam mellette. Nagyon sokat látott ember, roppant empatikus, és hatalmas tudása van arról, mitől működik egy szöveg. Mellette még Háy Jánosnak köszönhetek sokat.

■ *Mindenesetre neked is vannak rövidprózáid, köztük olyanok, amik az átlagosnál többet kívánnak az olvasótól – bár igazából minden jó írás sokat kíván tőlünk. A Napfénytető című írásában is rejtélyes kicsit, a rejtélyességet pedig csak fokozza az erre utaló címlap, ahol a nyitott kocsiút fölött papírrrepülő szállnak, az egyik sarkában ez olvasható: „te is”.*

– Nagyon régen együtt dolgozom Ordódy Tamás képzőművész barátommal. A kezébe került a Szemben című novelláskötetem kézírata, és vagy tizenöt skiccben mondta el róla a véleményét. A Napfénytető borítójához is különböző vázlatokat készített. Valamelyikünknek aztán eszébe jutott, mi lenne, ha írás is lenne a repülőkön, egy-két szó. Mondjuk az, hogy „te is”. Ez Tamás ötlete volt...

■ *Jó, de mit jelent?*

– Hát, ha neki jutott eszébe, akkor őt kellene megkérdezni! Számomra azt, hogy *te is* kerülhetsz hasonló helyzetbe, nézd meg, itt miről esik szó. Hogy az idegenek hová akarják vinni a Zsófi nevű kislányt, szinte lényegtelen. Az a lényeg, hogy ki akarják ragadni egy környezetből – egyébként egy intézeti környezetből –, ahol jól érzi magát, ahol szeretik. És a körülötte lévő közösség a maga módján kifejezi, hogy ragaszkodik hozzá, sőt, ellenáll. Ami után majdhogynem mindegy, elviszik-e vagy sem.

■ *Azért jobb lenne, ha nem vinnék el... Noha persze elviszik. A Napfénytetőben akadnak olyan írások, Az ismeretlen férfi, a Puzzle-darabok, amik az Alkalomadtán előzményének tekinthetők.*

– 2020 tavaszán, a pandémia első hulláma alatt, azt éreztem, hogy *Az ismeretlen férfi* című írásban sokkal több rejlik, nekem ezzel még dolgom van. Nem hagyott nyugodni. Foglalkoztatott – most is foglalkoztat –, hogy mennyire relatív a valóság-érzékelésünk, egyénenként mennyire máshogy emlékszünk ugyanarra az eseményre, cselekedetre, mennyire át tudjuk színezni, ami történt. Elsősorban olyan cselekedeteket, amiket mi magunk követtünk el vagy legalábbis részesei voltunk. És ez olyan cselekedet, olyan esemény is lehet, ami meghatározta a mi életünket vagy valaki másét. Nemcsak mi hárman vagy négyen, vagy öten emlékszünk három-, négy-, ötféleképp egy eseményre, amelynek részesei voltunk mondjuk 1983-ban, hanem máshogy emlékszünk rá tíz évvel, húsz évvel, harminc évvel később.

■ *Az említett novellákban többen beszélnek, több szót hallunk.*

– Annyi titok volt számomra ezekben a sorsokban, hogy a szereplők nem hagytak békén. A nézőpontjaik, a motivációik, az egymásra hatásuk, és nem utolsósorban az, hogy négy szemszögből sokkal rétegzettebben lehet látni a világot.

■ *Mennyire önéletrajzi a regényed?*

– Semennyire. Arra mindig törekedtem, hogy magamtól és a közelebbi ismerőseimtől nagyon távoli karaktereket rajzoljak. De a szövegben rejlő kérdések az én kérdéseim. És az is igaz, hogy az ember arról tud írni, amiről van valamilyen tudása, élménye. Legyen szó akár a kovászos uborka készítéséről, akár egy sikeres reklámmenedzser leépüléséről, ami a *Nélkülem* című regényem tárgya.

■ *Nem volt egyszerű hatvanhét évesen olvasnom... Nem poénból mondom: ilyesmitől is függ a „befogadás”.*

– Az Alzheimer-kórt onnan ismerem, hogy a nagyapám ebben halt meg, éveken át együtt éltem a leépülésével. De a főszereplő nem a nagyapám, nem az apám és nem én vagyok. Miklós negyvenöt és ötvenöt közötti, kutatnom kellett, hogy hitelesen ábrázoljam a betegségét, hisz az ő korában ritka ez a betegség. Meg is kértem a nagyapámat kezelő neurológus professzor asszonyt, hogy segítsen, mert nem volt mindegy, Miklós mire is emlékszik pontosan, arra-e, ami egy perce történt, vagy arra, ami egy napja, egy hónapja, egy éve. A regényeimben egyetlen szereplőnek sincs konkrét mintája. Az már más kérdés, hogy ezek az emberek olykor olyan helyzetekbe kerülnek, amiket én is megéltem, például egy kórházi kezelés során.

■ *Milyen kérdések foglalkoztattak még az Alkalomadtán írása közben?*

– Például az, hogy amikor valaki valamit csinál, megsértődik, csendben marad, dühbe gurul, arrébb megy, abban ott van-e, mennyire van ott az ő megélt vagy éppen feldolgozatlan múltja. Kérdés az is, hogy ezt az Orvos-Tóth Noémi sikerkönyve nyomán örökölt sorsnak nevezett életet, amit élünk, meg tudjuk-e, és ha igen, mennyire tudjuk megváltoztatni. Ez szervesen összefügg a valóságérzékelésünk említett relativitásával és az emlékképzéssel. A már említett múltfeldolgozással. Mert ha nem dolgozzuk fel a múltunkat, az emlékeinket pedig elfojtjuk, akkor a döntési helyzetekben minek az alapján döntünk?

■ *Nyilván szinte mindig annak alapján, amit ténylegesen megéltünk, ami belénk égett, akár feldolgoztuk, akár nem. De a múlt feldolgozása nem is ritkán borzalmasan nehéz. Az is igaz persze, hogy e feldolgozás nélkül, önismeret nélkül aligha lehet jó döntéseket hozni. Egyáltalán, harmonikusan élni.*

– Az érdekelt, mi történik, ha valaki új múltat talál ki magának, mert elégedetlen a sajátjával, netán tényleg szörnyű múltja volt, ráadásul ezt a kitalált múltat saját maga is elhiszi. Mi van akkor, ha a politika, a társadalom kényszeríti az egyént elhallgatásra, mondván, jobb, ha nem beszélünk arról, hogy te koncentrációs táborból jöttél haza, egyáltalán arról, hogy te zsidó vagy. A Radnóti Színház játssza az *Egy piaci napot*, Závada Pál és a Mohácsi fivérek remek darabját. Megdöbbenő, hogy milyen erővel szembesít az előadás a második világháború utáni múltunk egy aligha szép és ezért elhallgatott eseményével, egy zsidóellenes pogrommal. Számos oka lehet, ha valaki valamiről nem akar beszélni, ha valamit meg nem törtéنتté akar tenni. Számos oka lehet a kollektív hallgatásnak is. De ennek is súlyos következményei vannak a közösségre és a következő nemzedékekre nézve! Ha lényeges dolgokat hallgatunk el, ha a traumákat nem dolgozzuk fel, az pusztító hatású. Ugyanis érzelmileg így a múltban tagadunk és traumatizáltak maradunk.

■ *Néha akkor is, ha megbeszélünk valamit... És kérdés, hogy mikor beszéljük meg. Mikor adjuk tovább. Ehhez alkalomak kellene, egyéni és közösségi alkalomak. És nem is feltétlenül a közösséget vagy a családot érintő nagy és súlyos történelmi tragédiákra gondolok, hanem „egyszerű” családi történetekre, „apróságok”-ra.*

– Igen, a mikor kérdése az egyik legrelevánsabb, ahogy ez az *Alkalomadtán*ban is felmerül. Különösen akkor, ha az egyén már rájött arra, hogy mit és miért kellene megbeszélni, de egyre csak halogatja. Vagy fel is adja a reményt, hogy bármit megváltoztathat, ha megnyílik. Akkor pedig minek feltépni a sebeket...

■ *A regényed négyszólamú, a felnőtt fiút halljuk, a szüleit és a nagyapát.*

– Elégedetlen lettem volna egyetlen ember kameraállásával. Ez a négy hang, négy szemzőg segít abban, hogy jobban meg tudjam mutatni azt, amit szeretnék. Hogy az olvasó számára összeálljon – a lehetőségekhez képest – a történet.

■ *A saját ügyvédi praxisodban egyébként találkoztál olyasmivel, amiről a regényben beszélsz?*

– Én alapvetően kereskedelmi ügyekkel, társaságokkal és tranzakciókkal foglalkozom, itt kevésbé bomlanak ki emberi sorsok. A versenypiacot látom, magyar és nemzetközi cégek vezetőivel és beosztottaival tárgyalok. Azonban a mindennapi életben, továbbá műalkotásokban, filmekben, regényekben, drámákban természetesen találkoztam ezzel a témakörrel.

■ *Technikailag mennyire volt nehéz írni a könyvet? Hisz amiről az egyik szólamban olvasunk, az visszatér egy vagy netán több másikban, és ha máshogy is emlékszik mindenki, ugyanarra emlékszik, ráadásul ugrálunk az időben, szóval feladtad magadnak a leckét... Mivel fokozatosan bomlik előttünk a múlt, ezért is kerülöm kínosan, hogy a cselekmény egyes fordulatait eláruljam.*

– Piszkosul élveztem ezt a munkát! Egyébként is rendszerben, struktúrákban gondolkodó ember vagyok, igyekszem előre látni, miből mi következik. Ugyanakkor szorongó is vagyok, nem szeretem a bizonytalanságot. Az alapszakmámban sem baj, ha az ember gyorsan felismeri a lényegét, sorrendbe tudja rakni a megteendő lépéseket, az elvégzendő részfeladatokat. Több saktáblán játszom, előre kell gondolkodnom a következő lépésekről, amik persze attól is függenek, hogy a partnerek mit lépnek, tehát gyorsan át kell látnom az új helyzeteket. Persze, a regényhez vázlatot kellett készítenem, amit folyamatosan „frissítettem”, ügyelve arra, hogy ne keveredjek ellentmondásba. Akadnak persze olyan részek az eddigi műveimben, amiket nehezen írtam, például a *Nélkülemben* Miklós naplóját, amiben lassan és megállíthatatlanul lépked lefelé az Alzheimer grádicsein. A végén robbanásszerűen eltoltam magamtól az egészet. Mint amikor valaki harminc méter mélyről felrúgja magát a víz felszínére és megfogadja, hogy ő soha többet oda le nem megy. Miklós azért kezdi el a naplót, hogy őszintén szembenézzen önmagával. Egy csomó mindenre írás közben döbben rá. A napló fogalmazásakor ízig-vérig Miklós voltam, és egész odáig elvittem, ahol szavakkal már alig tudta magát kifejezni.

■ *A Nélkülem párdarabja, a Nélküled, Miklós feleségének, Eszternek a „nyomozása” a múltban, nevezhető – Miklós leépülés-történetével szemben – felépülés-történetnek?*

– Igen, a regény második felének már Eszter a főszereplője, akinek épp az a törekvése, hogy ne ragadjon a múltban, ne akarjon görcsösen mindent megérteni és bepótolni. Szembe kell néznie elfelejtett, de megélt múltjával, odébb kell lépnie egykori férje tanításaitól, és a gyász munkát elvégezve új életet kezdenie. Méghozzá úgy, hogy tanuljon a néha a férjével közösen elkövetett hibákból.

■ *Általában könnyen írsz vagy nehezen?*

– Könnyen. Könnyen és élvezettel. Megrettenve hallgatom azokat, akik arról beszélnek, hogy rá kell kényszeríteni magukat az írásra, mert az számukra kényszerű.

■ *Szeretsz más műfajokat beemelni a műveidbe, naplót, levelet, az Alkalomadtán egy része pedig kifejezetten drámaszerű, nincs is jelölve az epikában szokásos módon, ki beszél. El is jutottál a drámaíráshoz, 2021-ben mutatták be a B32-ben a Fekete-fehért, ami Stefan Zweig Sakknovelláján alapul. A rendező Ujj Mészáros Károly, az előadó Göttinger Pál...*

– És nagy öröm, sőt, büszkeség, hogy az előadás 2022 tavaszán a tatabányai MOST Fesztiválon elnyerte a legjobb monodráma díját.

■ *Mi fordított a dráma felé?*

– Gyerekszereplőként a nyolcvanas évek második felétől sok időt töltöttem a Madách Színház, a Játékszín színpadán, sokat szinkronizáltam. A Rádió Gyermekstúdiójában éveken át szövegelemzéssel foglalkoztunk. Az egyetemi évek alatt amatőr, félprofi színházi előadásokat csináltunk, és rengeteget jártam színházba. Aligha csoda, ha érdekel a dráma műfaja. Amikor írok, magától értetődőnek tűnik, hogy a szöveg, a mondanivaló milyen formát kíván meg, legyen az rövidpróza, esszé, regény vagy dráma.

■ *A színház iránti szereteted megmaradt, sőt, tevőlegessé vált. Mi a célja az Alapítvány a Magyar Színházért elnevezésű szervezetnek?*

– Elsősorban az értékes színházi produkciónak profi színvonalú rögzítése, archiválása és az eSzínházon keresztül a közönséghez való eljuttatása.

■ *Mennyi idő alatt írtad az Alkalomadtánt?*

– Bár könnyen írok, de sokszor veszem újra és újra elő a szöveget, dolgozom át, szikárítom, míg meg merem mutatni másnak. Ahogy mondtam, 2020 tavaszán kezdtem el írni a regényt, az első változat már nyár közepére megvolt, de még csak három hangon szólt, Zoltán nem szólalt meg benne. Összességében másfél évig dolgoztam a szövegen.

■ *És, ami még jobban érdekel, mikor írtad? Mert több sakktáblán játszani nagyon sok időt vesz el, pláne, hogy az egyik tábla a család, három gyerekkel...*

– Esténként, éjjelenként, aztán hétvégéken és iskolai szünetekben, vakációk során intenzívebben.

■ *Megvan már, hogy a következő mű mi lesz, és miről fog szólni?*

– Egy újabb regényen dolgozom, de hogy a felénél vagy a kétharmadánál tartok, e pillanatban nem tudom megmondani. 2022 nyarán kezdtem el. Egy anya és a fia hangját halljuk benne. Most minden szabad vegyértékem ez köti le. És ismét olyan témákat járok körbe, amelyek továbbra is nyugtalanítanak. Azért írok, mert csak nem fogynak a kérdéseim, amikre magam sem mindig tudom a válaszokat, és azért írok, mert imádok nyakig benne lenni az írásban. ■ ■ ■

■ **[REDACTED]**

Légrádi Gergely (Budapest, 1975) háromgyerekes családapa, író, az eSzínház vezetője. Legutóbb megjelent kötete szerzőként: *Nélkülem-nélküled* (regény, Jaffa, 2018), szerkesztőként: *Megmozdult irodalom* (Radnóti Zsuzsa életműkötete, Kossuth, 2021). Az *Alkalomadtán* című új regénye a Kalligramnál jelent meg az idei Könyvfesztiválon.

D. Magyari Imre (Budapest, 1955) 1978-ban végzett a debreceni KLTE magyar–német szakán. 2013-ban ugyanitt szerzett PhD-fokozatot irodalom- és kultúratudományokból. Tanárként és újságíróként dolgozott, jelenleg nyugdíjas. Készülő munkája *A magyarországi cigányság irodalma*. Kötete a Kalligramnál: *Hatvan plusz* (2018), *Kérdéskönyv* (2021)..

APAKÖNYV

Pándi Pál, *Teherpróba*.
 Egy irodalompolitikus pályájának
 kritikus pontjai
 vál., előszó Kardos András,
 szerk. Uő. – Schmal Alexandra,
 Magvető, Budapest, 2022
 (Tények és Tanúk)

Ha a Magvető *Tények és Tanúk* sorozatában idén megjelent, *Teherpróba* című Pándi Pál-kötet kontextusát szeretnénk körülírni, mindenképpen említést kell tennünk az utóbbi évek „Király István-reneszanszáról”. A 2017-ben publikált Király-naplókhöz (Magvető, *Tények és Tanúk* sorozat), valamint a Király születésének századik évfordulójára összeállított 2021-es kötetekhez (*Petőfitől Tandoriig*, Osiris; illetve *Király István öröksége*, Zempléni Múzsza Alapítvány) hasonlóan a most kiadott, Pándi kevésbé vagy egyáltalán nem ismert írásait közlétező gyűjtemény is elsősorban az újraértékelés, vagy – kicsit direktebben fogalmazva – a részleges rehabilitáció jegyében született. Akárcsak az utóbbi évek Király-kiadásai, úgy a mostani Pándi-könyv mögött is mintha az az elgondolás munkálna, miszerint bár a rendszerváltás utáni évtizedek szellemi-politikai folyamatai részben indokolt módon helyezték hatályon kívül a Kádár-korszak legszűkebb értelmiségi elitjéhez tartozó irodalomtörténészek életművét, mégis méltatlan az a teljes jogfosztás, amelyet az utókortól mind a mai napig elszenvednek.

Nem érzem magam kompetensnek abban, hogy a „létezett szocializmus” aktuális ideológiai és kulturális irányvonalára évtizedekig komoly befolyással bíró Király vagy Pándi személyéről, munkásságáról, a magyar szellemi életre gyakorolt hosszútávú hatásáról ítéletet alkossak – annyit mindenesetre meg merek kockáztatni, hogy az említett újraértékelési törekvések napjaink erősen szegmentált kulturális terében nem sok sikerrel kecsegtetnek. Ezért is tartom heroikus vállalkozásnak a kötetet – Schmal Alexandra szerkesztői közreműködésével – összeállító Kardos András munkáját, aki filozófusként, a „Lukács-óvoda” és az egykori demokratikus ellenzék tagjaként pontosan tisztában van Pándi életművének problematikuságával – a Kardos Pál néven született irodalomtörténész fiaként azonban nem tehet mást, mint hogy megpróbálja megérteni és megértetni azt az utat, amelyet apja járt be 1944-es deportálásától az állampárti időszak évtizedein át 1986-os haláláig. A könyv ebből következően – kissé talán meglepő módon – a nálunk főként az ezredforduló környékén, Esterházy Péter, Vámos Miklós, Györe Balázs és mások művei révén népszerűvé vált „aparegény” műfaji hagyományával is rokonságot mutat.

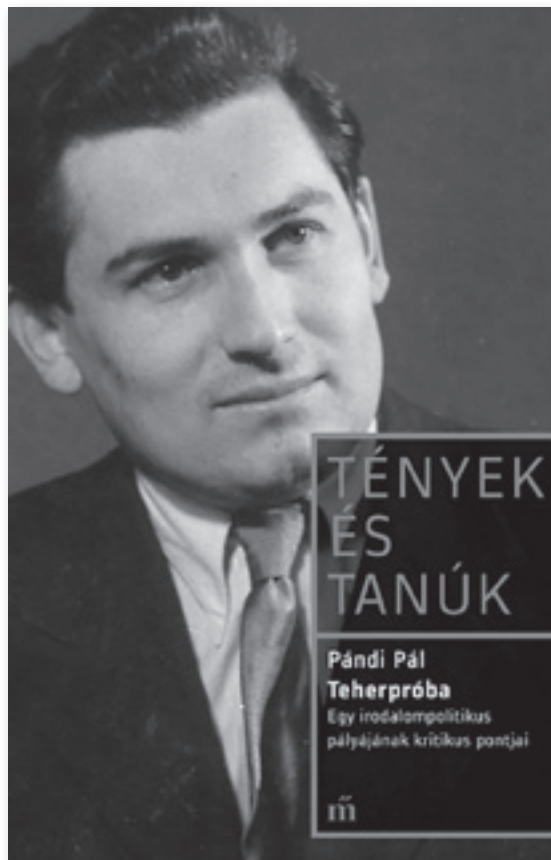
A Kardos András által sorba rendezett, különböző típusú Pándi-szövegek (napló, kritikák, publicisztikák, levelek stb.) töredékes életbeszélést alkotnak, amely nem függetleníthető a sajtó alá rendező személyes nézőpontjától. A kötet előszavát jegyző Kardos fő fogalmai a *morális* és az *autonómia*, értelmezése szerint apjának élete ezek folyamatos keresésének (de meg nem találásának) jegyében telt: „*Ez a könyv tehát a kettőnk viszonyának könyve is*. Nem lenyomat, nem a kapcsolatunk dokumentuma, hanem apám »másik«, elrejtett élete, azt mondanám: élete valóságának »másik fele»: a »*Pándi-tragédia*» könyve, a *morális autonómiáért folytatott szenvedélyes küzdelem nagyszabású, de tragikus kudarca*.” (11 – kiemelések az eredetiben) Kardos központi állítása, hogy apja tudósi, szerkesztői és irodalompolitikus munkássága nem érthető és ítéhető meg teljes életútjának ismerete nélkül, amelynek a főbb állomásait a könyv egy-egy fejezete reprezentálja. Az első fejezet az akkor tizennyolc éves, számos családtagjával és ismerősével együtt Debrecenből Bécsbe deportált Pándi 1944-es naplóját tartalmazza (*Lágernapló*); a második egységet a szakmai kompetenciáját a politikai cselekvés szolgálatába állító fiatal kommunista irodalmár negyvenes évek végi szövegei alkotják (*Az Újholdtól a Csillagig*); a harmadik rész – Kardos András értelmezése szerint – a korábbi tévedéseivel szembe-sülő, az 1956-os eseményeket pontosan átlátó és megítélő Pándi „élete legtisztább korszakának” (28.) újságcikkeit és a hozzájuk kötődő belügyi iratokat gyűjti össze (*A forradalom idején*); a negyedik szakasz pedig a „morális autonómia” fokozatos elvesztésének időszakát dokumentálja az Aczéllal váltott levelek tükrében (*Pándi Pál és Aczél György szövetsége*). Az utolsó, ötödik fejezet mindössze két szöveget tartalmaz (egy Benjámin Lászlóról írt nekrológot, valamint Bölcs István Pándival készített interjúját), amelyek egyaránt az irodalomtörténész életének utolsó évében keletkeztek, és amelyek – a cikluscímnek megfelelően – egyaránt *személyes tanúságtételként* olvashatók.

A sajtó alá rendezés fent említett személyes motivációból adódóan jól látható az a szerkezeti ív, amelyet a kötetbe felvett írások kirajzolnak, így nem lenne értelme, hogy bizonyos cikkek, tanulmányok vagy egyéb szövegek (például az *Emlékiratok könyvéről* írott közismert lektori jelentés) hiányát kifogásoljuk. Azt azonban érdemes az olvasás során szem előtt tartanunk, hogy a *Teherpróba* – akárcsak a fent említett aparegények – hangsúlyosan *egyféle* történetet mond el Pándi Párról, még hozzá a „Pándi-tragédia” okait kutató fiú nézőpontjából. Hívös szakmai távolságtartással nézve problémásnak, szabálytalan aparegényként olvasva viszont akár meghatónak is tarthatjuk azokat a helyenként előforduló szerkesztői megoldásokat, amelyek Pándi egy-egy szövegének árnyalására, vagy olykor inkább megmagyarázására töreksznek. Ilyen például az 1949-es Lukács-vitához a filozófus ellenében hozzászóló dicstelen cikk és annak „körítése” a kötetben. Az egyéb szövegek közlési gyakorlatától eltérően itt egy hosszú lábjegyzet olvasható az írás végén, amely először a *Kritikus ponton* című 1972-es Pándi-kötet utószavából idéz. Pándi itt úgy nyilatkozik, hogy a Lukács-vitához tett hozzászólás „az egyetlen olyan írásom, amit hogy megírtam, őszintén megbántam” (227). Ezt követően a lábjegyzet írója – mintegy további enyhítő körülményként – leszögezi, hogy „Pándi 1953 után sokat tett azért, hogy Lukács visszatérhessen a hazai szellemi élet nyilvánosságába” (228.), ennek alátámasztására pedig példákat is hoz. Nincs okom kételkedni az itt leírtak igazságtartalmában, ennek ellenére nem tudom nem kiérezni a sorok közül a mentegetés – a sajtó alá rendező speciális szempontjából nagyon is érthető – szándékát. A Lukács iránti későbbi tisztelet hangsúlyozása, filozófiájának értő tanulmányozásának és művei egyetemi oktatásának ténye egyébként több alkalommal visszatér a *Teherpróba* kísérőszövegeiben.

A kompenzálás érzetét tovább erősíti a kötetben egyedül a Lukács-cikknél előforduló, a közlések időrendjét feltűnően megbontó megoldás, amely a *Tavaszi tél* című, a három és fél évtizeddel korábbi történéseket utólag értékelő, 1984-es Pándi-jegyzet helyezi az 1949-es szöveg után – nem túl következetes módon a háború utáni időszakban keletkezett írásokot magába foglaló ciklus zárataképpen. Ugyancsak mentő körülményként tűnik fel a *Teherpróba* apparátusában annak többszöri felemlítése, hogy „1956 után a belügyi titkosszolgálatok szigorú jelentéseiben »gyanúsán viselkedő újholdasként« többször is szerepel Pándi” (240). Tehát jellemzően éppen azokhoz a momentumokhoz társul a kísérőszövegekben hangsúlyosan pozitív konnotáció, amelyek minden bizonnyal Pándi „elrejtett életéhez” tartoztak, és amelyek a mából visszatekintve a homogénnek tétélezett Pándi-kép megkérdőjelezésére szolgálhatnak. Mint fent említettem, ez az eljárás mód bizonyára többek számára zavaró lehet, de a magam részéről inkább a szakmaiságon túl az empátikus készséget is igénybe vevő értelmezői munka megnyilvánulását látom benne.

A kötet tehát nem azt a feladatot vállalja, hogy „igazságot tegyen”, és eldöntse, *milyen ember volt* Pándi Pál.

Sokkal inkább arra szeretne rámutatni, hogy milyen volt, vagy inkább milyen *lehetett* még amellet, amit eddig tudunk vagy tudni véltünk róla, hogy ő *milyennek láthatta* saját magát, és hogy milyen kételemek feszíthették, amelyekről élete során talán senkinek sem tett említést. Innen nézve valóban az 1956 nyarán és őszén írt – javarészt névtelenül publikált, de a Szabad Nép több akkori vezető dolgozója által Pándinak tulajdonított – újságcikkek jelenthetik a pálya fordulópontját. *A szellem napvilága*, a *Közös dolgainkról*, az *Új, tavaszi seregszemle*, a *Híven az igazsághoz*, a *Hajnaldik* és *A független Magyarorszáért* című Szabad Nép-cikkek egyértelműen a forradalom melletti állásfoglalás dokumentumai, a publicisztikákat követően közölt belügyi iratok pedig szintén arról tanúskodnak, hogy Pándi a forradalom napjaiban a szerkesztőség hangadói közé tartozott. A forradalom leverése után viszont kínossá vált számára az ötvenes években sok más értelmiségi által is bejárta gondolati út, amely a sztálinista rendszer iránti korai elköteleződéstől a Nagy Imre-féle reformkommunista szárny, majd pedig a forradalom elvi támogatásáig vezetett. Mivel a Kádár-rendszer egyik fundamentuma 1956 ellenforradalomként való megbélyegzése volt, Pándi számára nem maradt más választás, mint a felszín alá szorítani morális kételemeit. Pontosabban: ő ezt az utat választotta, és a könyv sugalmazása szerint a döntéséért megfizetett ár a benső tönkremenetel volt.

Kinyomozhatatlan, hogy mi járt Pándi Pál fejében, amikor hatvanas, hetvenes, nyolcvanas évekbeli cikkeiben vagy magánleveleiben immár ellenforradalomként hivatkozott az 1956 őszi történetekre, éppen az ellenkezőjét állítva annak, amit korábban képviselt. Milyen szellemi bűvészmutatványokra volt szüksége ahhoz, hogy önmaga számára is megmagyarázhatóvá tegye, miért támogatja azt a rendszert, amely brutális módon eljött vette a korábban általa is támogatott korrekciós kísérletnek? Kardos András „morális skizofréniának” nevezi ezt az állapotot, emellett viszont érdemes számításba vennünk a pártfegyelem mindenek felett álló kommunista erényét is. Szolláth Dávid a foucault-i „önformálási technikák” speciális eseteként értelmezi ezt az aszketikus magatartást (*A kommunista aszketizmus esztétikája*, Balassi, 2011), ami szerintem Pándi esetében is megállja a helyét. Akárhogy is, az Aczél Györggyel váltott levelek, amelyek bekerültek a kötetbe, az ideológiai rend fenntartásáért mindent megtevő, a »kádárizmus« meggyökereztetésében” (512.) élen járó ideológus képét sugallják. (Zárójelben jegyzem meg, hogy érdemes lett volna utalni rá az előszóban, hogy összesen mekkora az a levelezésanyag, amelyből válogatást ad a gyűjtemény.) Pándi az „örjárat” szóval határozta meg ekkori tevékenységét, ehhez hűen pedig – mint a levelek mutatják – minden erejével a magyar kulturális élet marxista hegemoniájának fenntartására törekedett, ami az élete minden területét alapvetően meghatározta. A számomra legmegrendítőbb, 1977 februárjában Aczélhoz írt levelében ekképp fogalmaz: „Én nem szegtem meg barátságunk normáit, az én lelkiismeretem jó. Úgy látszik, az a dolgok természete, hogy az ember azoktól kapja a legsúlyosabb csapásokat vagy meg nem értéseket, akikért mindenét odaadta. Én szigorú járőrtag vagyok, akkor is a helyemen maradok, ha a köd eltakarja előlem a járőrparancsnokot.” (456–457.) Belegondolni is fájdalmas, hogy az idézetben említett „helyen maradás” elsődleges követelménye milyen fénytörésbe helyezhette Pándi számára a barátság, az odaadás, a bajtársiasság személyes érzéseit.

A magán- és a közügyek közötti határ elbizonytalanítása – ezt számos hozzá kötődő kapcsolattörténeti kutatás bizonyítja – Aczél György politikusi működésének lényegi eleme volt. Hogy a Pándival kötött „szövetség” Aczél számára pontosan mit jelentett, ugyancsak megálgalapíthatatlan. Mindazonáltal érdemes ez ügyben felhívni a figyelmet a könyv egyik legizgalmasabb szövegére, Csáki Judit és Kovács Dezső 1988-ban Aczéllal készített interjújára. A beszélgetés eredetileg a Pándinak emléket állító, *Rejtőzködő legendárium* című kötet számára készült, Aczél azonban végül nem járult hozzá a közléséhez, így a 2022-es *Teherpróba*-ban jelent meg először. Az interjú érdekessége, hogy egészen más képet ad Aczél és Pándi viszonyáról, mint ami az addig közölt – főleg Pándi által írt – levelek alapján várható lenne. Nem tudom, a kissé közönyös, távolságtartó hangnem az előszóban felvett interjú írásba foglalásának tudható-e be,

vagy Aczél valamiféle szerepet játszott a kérdezők előtt, esetleg teljesen más ok áll a háttérben; számomra mindenesetre az interjút olvasva úgy tűnt, mintha Pándiról szólva egy általa nem túl jól ismert, de kissé szánandónak tartott emberről emlékezne meg: „Ennek a sérült, zsidókomplexusokkal birkózó embernek minden vágya egy olyan közösség volt, amely a magyar irodalom révén jön létre... Mit mondjak, nála boldogtalanabb embert nem láttam.” (557.) A kapcsolatuk jellegét firtató kérdésre az interjú végén Aczél meglepő választ ad: „Nem volt nagy különbség köztünk, mégis egy ilyen... apa–fiú kapcsolatra hasonlított.” (560.) Igyekszem óvakodni a túlzott pszichologizálástól, ennek ellenére muszáj visszautalnom a kötet első, *Lágernapló* című egységére, amelyben Kardos László, az akkor tizennyolc éves Pándi távollévő édesapja volt a bejegyzések számottevő részének megszólítottja. (Erre a legszebb és egyben legszomorúbb példa a naplóból: „Drága Édesapám, bár már láthatnálak. Ezért küzdök, dolgozom. Ma vagyok tizennyolc éves, tudom, hogy komornál súlyosabb problémák nehezdednek rám. De egyet akarok, Mamóval, Évivel, Katóval életben maradni, csak viszontlátni Téged.” [157.]) Az előszóban Kardos András is kitér az apai szerep fontosságára: „én láttam Pándi életében egy feltétlen kapcsolatot, amelyet igazán ritkán lát az ember: ez az ő viszonya volt a nagyapámmal. Apa és fia ilyen *feltétlen szeretete és elfogadása egymás iránt*, azt hiszem, nagyon ritka jelenség. Igazán nem vagyok irigy természet, én az ő kapcsolatukat mint egy természeti csodát éltem meg. A szeretetből nem, a feltétlenségből viszont ki voltam zárva.” (10 – kiemelés az eredetiben.) Amikor rendhagyó aparegényként beszélek a *Teherpróbáról*, erre a több szinten megnyilvánuló, Pándit a jelek szerint állandóan foglalkoztató „apakeresésre” is utalok.

A könyv tudományos hozadéka a huszadik század második felének magyar történelmével és kultúrtörténetével foglalkozó kutatók számára nyilvánvalóak. Nekem mégis a *Teherpróba* személyes tétje a legmeghatározóbb: kiolvashatóak-e a sorok közül egy ember ki nem mondott gondolatai? És ami még fontosabb: hozhat-e megnyugvást, ha évtizedekkel később sikerül megértenünk valamit abból, hogy egy számunkra fontos személy mit miért tett az életében? ■ ■ ■

Reichert Gábor (1987, Tatabánya) irodalomtörténész, szerkesztő. Az ELTE BTK Modern Magyar Irodalomtörténeti Tanszékének adjunktusa, az Új Forrás és az Irodalomtörténet című folyóiratok szerkesztője. Önálló kötetei: *Megfelelési kényszer. Politikum és esztétikum összefüggései Déry Tibor ötvenes évekbeli művészetében* (2018); „*Nem szabadulhatok!*” Gáll István Tatabányája (2021).